

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

ХІ ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ПРОГРАМА та ТЕЗИ

24 квітня 2025 року

Миколаїв – 2025

УДК 378(06)ЧНУ
Ю 70

Ю 70 **ХІ Юридичні могилянські читання : Всеукр. наук.-**
практ. конф. : програма та тези / ЧНУ ім. Петра Могили. –
Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. – 192 с.

УДК 378(06)ЧНУ

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

ХІ ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ПРОГРАМА

24 квітня 2025 року

Миколаїв – 2025

***План роботи конференції
24 квітня 2025 року***

12⁰⁰-12¹⁰ – Реєстрація та підключення учасників

12¹⁰-12⁴⁵ – Відкриття, вітальні слова, пленарне засідання

12⁴⁵-13⁰⁰ – Перерва

13⁰⁰-15⁰⁰ – Секційні засідання. Закриття конференції.

Захід проводиться у змішаному форматі

Конференція проводиться за підтримки:
Територіального управління Державної судової адміністрації
в Миколаївській області
Миколаївського окружного адміністративного суду
Південного міжрегіонального управління
Міністерства юстиції (м. Одеса)
Миколаївської митниці

Відкриття конференції:

Січко Дмитро Сергійович – к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету ЧНУ імені Петра Могили, Миколаїв.

Коваль Алла Анатоліївна – д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв.

Котова Любов Вячеславна – к.ю.н., професор, зав. кафедри публічного та приватного права Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Київ.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Блага А.Б. (д.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Кримінологічні особливості кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми в Україні.**

Коваль А.А. (д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Роль тьюторства та менторства у професійній освіті юристів.**

Валецька О.В. (к.ю.н., доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, координатор проєкту EACS). **Ризики та шляхи їх подолання при реалізації проєкту Erasmus+. Jean Monnet Module «Антикорупційні європейські стандарти як запорука формування громадянського суспільства».**

ПЕРЕРВА 15 ХВИЛИН

СЕКЦІЯ

ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Керівник секції: Валецька О. В. – канд. юрид. наук, доцент.

Секретар секції: Солопова Ю. – провідний фахівець кафедри.

Блага А.Б. (д.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Кримінологічні особливості кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми в Україні.**

Біла А.В. (ст. викладач кафедри права ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро). **Особливості збереження попередньої середньої заробітної плати педагогічними та науково-педагогічними працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації.**

Булгакова Д.А. (доктор філософії з міжнародного права, адвокат, м. Кривий Ріг). **Вимоги GDPR для інтеграції хмарних рішень на прикладі кейсу про FICONETPLUS.**

Валецька О.В. (к.ю.н., доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Особливості звільнення працівника за п.1.ч.1 ст. 40 КЗпП.**

Волкович О.Ю. (к.ю.н., доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Місце та роль правового забезпечення господарських правовідносин у перехідний період економічної складової держави: проблеми та перспективи розвитку.**

Габуда А.С. (к.ю.н., доцент, доцент кафедри права та публічного управління ЗВО «Університет Короля Данила» м. Івано-Франківськ), **Дронюк О.І.** (студентка IV курсу, спеціальності «Право» Факультет суспільних і прикладних наук ЗВО «Університет Короля Данила» м. Івано-Франківськ). **Контроль за виконанням судового рішення в адміністративному процесі.**

Горбась В.А. (доцент кафедри педіатрії, кандидат медичних наук Навчально-наукового медичного інституту Сумського державного університету м. Суми), **Сміян О.І.** (професор кафедри педіатрії, доктор медичних наук Навчально-наукового медичного інституту Сумського державного університету м. Суми), **Васильєва О.Г.** (доцент кафедри педіатрії, кандидат медичних наук Навчально-наукового медичного інституту Сумського державного університету м. Суми). **Алгоритм MARCH або Натовські стандарти надання домедичної допомоги дорослим та дітям у практиці поліцейського.**

Гребенар О.В. (адвокат, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня кафедри публічного та приватного права СНУ ім. В. Даля, м. Київ). **Деякі аспекти обмеження конституційного права особи на працю в умовах воєнного стану.**

Гуменюк О.Г. (к.п.н., доцент, доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова м. Хмельницький). **Кміта Н.А.** (студент ЮФ Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова м. Хмельницький). **Воєнні злочини і психологія їх учинення: правовий і психологічний аспекти.**

Давидова Т.О. (к.ю.н., співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби Безпеки України, м. Київ). **Звичай у контексті розвитку кримінального права.**

Долгов А.Г. (к.ю.н., ст. викл. кафедри цивільного та кримінального права і процесу, декан юридичного факультету ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Втягування дітей у збройні конфлікти як воєнний злочин: сучасні виклики кримінального права.**

Загоруй Л.М. (к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри публічного та приватного права СНУ ім. В. Даля, м. Київ), **Загоруй І.С.** (к.і.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових та суспільно-політичних дисциплін СНУ ім. В. Даля, м. Київ). **Міжнародна співпраця у сфері підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони.**

Загурський О.Б. (к.ю.н., доцент кафедри права та публічного управління ЗВО «Університет Короля Данила» м. Івано-Франківськ). **Українська адвокатура в умовах сучасних викликів та загроз.**

Казарян Е.Г. (доктор філософії у галузі права, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Роль засобів цифрової криміналістики у розпізнаванні мови ворожнечі у соціальних мережах.**

Каплій О.В. (к.ю.н., доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, керівниця юридичної клініки «Veritas», м. Миколаїв). **Доброчесність публічної служби в епоху штучного інтелекту: етичні виклики та ризики автоматизації публічного управління.**

Кобак М.В. (начальник відділу забезпечення судового процесу та аналітично-статистичної роботи Миколаївського окружного адміністративного суду, к.ю.н., ст. викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Кодекс адміністративного судочинства України – проблемні питання застосування.**

Куненко І.С. (к.ю.н., доцент). **До питання визначення предмета адміністративної юстиції.**

Кур'ян В.В. (доктор філософії у галузі «Право», ст. викл. кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Найкращі інтереси дитини, як нормативна дефініція для правозастосовної системи.**

Кур'ян В.В. (доктор філософії в галузі архітектури та містобудування асистент кафедри містобудування Одеської державної академії будівництва та архітектури м. Одеса). **Кореспондування терміну «зелена інфраструктура», як архітектурно-містобудівної категорії та правової категорії.**

Марцеляк О.В. (д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України м. Київ). **Електронне голосування при формуванні представницьких органів публічної влади: перспективи впровадження в Україні.**

Панченко С.С. (к.ю.н., доцент (б.в.з.), кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Одностороння відмова від договору як спеціальна підстава припинення строку дії договору.**

Політова А.С. (к.ю.н., доцент, доцент кафедри права Маріупольського державного університету м. Київ). **Окремі аспекти практики притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 149 КК України.**

Сидоренко В.В. (к.ю.н., доцент, доцент кафедри права та соціально-поведінкових наук Відокремлений структурний підрозділ Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»» Білоцерківський інститут економіки та управління м. Біла Церква), **Волков С.С.** (викладач циклової комісії правових дисциплін Відокремлений структурний підрозділ Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»» Білоцерківський фаховий коледж м. Біла Церква). **Адміністративні обмеження як інструмент державного регулювання господарської діяльності у кризових умовах.**

Січко Д.С. (к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, декан юридичного факультету ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Визначення меж відповідальності поручителя при зміні умов основного зобов'язання.**

Ткаля О.В. (к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: завдання, принципи, значення.**

Федосєєв В.В. (к.ю.н., старший науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України), **Мала О.Р.** (к.ю.н., старший юрисконсульт юридичного департаменту Національного банку України). **Щодо створення дієвого механізму відшкодування збитків, заподіяних Україні агресією рф.**

СЕКЦІЯ

НАУКОВІ ПОШУКИ: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Керівник секції: Лісна І. С. – канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри.

Секретар секції: Остапчук Х. – провідний фахівець деканату.

Глубоченко С. (голова Жовтневого районного суду Миколаївської області, старший викладач ЧНУ імені Петра Могили, к.ю.н., суддя-тренер НШСУ). **Методичні аспекти підготовки професійних суддів.**

Гуменюк О.Г. (к.п.н., доцент, доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький), **Сенюк О.О.** (студентка 2 курсу Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова м. Хмельницький). **Маніпуляція свідомістю в умовах війни в Україні: юридична відповідальність.**

Коваль А.А. (д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Цифровий простір і права людини: мова ворожнечі, рівність та виклики для українського законодавства.**

Козинець О.Г. (к.і.н., доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін Національний університет «Чернігівська політехніка» м. Чернігів), **Бровко А.В.** (здобувачка вищої освіти Національний університет «Чернігівська політехніка» м. Чернігів). **Функції політичних партій.**

Ковальова С.Г. (к.ю.н., доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧНУ імені Петра Могили), **Welfare State: Modern Types.**

Кучеренко Д.С. (консультант з юридичних питань громадської організації «Запорізький обласний центр культурного розвитку «Парнас» м. Запоріжжя). **Понятійно-правове мислення у давньому Римі: від секуляризації до професіоналізації.**

Лісна І.С. (к.ю.н., доцент, доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Внутрішньополітичні фактори росії та України в контексті розвитку конфлікту.**

Озерський І.В. (д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Престижність науково-педагогічної діяльності в Україні та світі: проблемні питання.**

Петренко С.В. (науковий співробітник науково-організаційного центру Національна академія Служби безпеки України м. Київ). **Цифрова дипломатія як елемент забезпечення інформаційної безпеки України.**

Солодка О. (к.ю.н., старший науковий співробітник, Національна академія СБ України). **Інформаційна сфера сучасної держави: до питання розвитку.**

СЕКЦІЯ

ДИСКУСІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Керівник секції: Ткаля О. В. – канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу.

Секретар секції: Казарян Е. Г. – доктор філософії у галузі права, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу.

Гелетей А.В. (аспірант відділу підготовки аспірантів і докторантів Національної академії Служби безпеки України. **Особа злочинець пособництва державі-агресору та його мотивація.**

Давиденко О.С. (студент Факультету менеджменту, економіки і психології, спеціальність 281 «Публічне управління і адміністрування» Державний торговельно-економічний університет м. Київ), науковий керівник - **Дараганова Н.В.** (д.ю.н., професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права, Державний торговельно-економічний університет м. Київ). **Цифровізація в трудових правовідносинах.**

Гаврилюк Я.С. (помічник адвоката в Адвокатському Бюро «Вікторія Кур'ян та партнери» м. Миколаїв), науковий керівник – **Кур'ян В.В.** (доктор філософії у галузі «Право», ст. викл. кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Захист прав добросовісного одержувача соціальної допомоги за відсутності правової визначеності поняття «неправомірність одержання соціальних виплат».**

Єремчук А.О. (аспірант Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова м. Хмельницький). **Інститут публічних закупівель в Україні та проблеми його реформування.**

Мельник Г.Г. (аспірант відділу ад'юнктури і докторантури Національна академія Служби безпеки України, м. Київ). **Правові стандарти розслідування міжнародних злочинів: врахування іноземного досвіду для України.**

Мурашевський Є.В. (здобувач 1 курсу спеціальності «Право» ОС «Магістр» Поліського національного університету, м. Житомир, Україна), науковий керівник - **Ляшенко Р.Д.** (к.ю.н., доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир). **Проблематика забезпечення незалежності Конституційного Суду України.**

Романюк Г.О. (аспірантка кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ). **Інституційна взаємодія національного банку України у процесі реалізації регуляторних і наглядових функцій.**

Рудюк К.О. (здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький), науковий керівник – **Гаврик Р.** (к.ю.н., доцент, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький). **Законодавче забезпечення боротьби з нелегальною міграцією в Україні та США.**

Солопова Ю.В. (студентка 5 курсу другого магістерського рівня юридичного факультету ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник - **Валецька О.В.** (к.ю.н., доцент кафедри історії та теорії держави і права ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв). **Колабораційна діяльність у трудовому праві: нові підстави для звільнення.**

Токарська Г.В. (студентка 1 курсу магістратури Національної академії Служби безпеки України), **Вольвак О.М.** (адвокат, старший викладач Національної академії Служби безпеки України), **Окремі питання використання OSINT у кримінальному доказуванні.**

Філатов В.А. (аспірант Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ). **Спрощені судові процедури банкрутства для мікро- та малих підприємств.**

Черних А.Ю. (студентка V курсу юридичного факультету, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Кур'ян В.В.** (доктор філософії у галузі «Право», ст. викл. кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Судовий збір в адміністративному судочинстві: забезпечення правосуддя для вразливих груп.**

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

ХІ ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ТЕЗИ

24 квітня 2025 року

Миколаїв – 2025

Секція

ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

УДК 343.9

Блага Алла Борисівна,
д. ю. н, професор (б.в.з.),
завідувач кафедри цивільного
та кримінального права і процесу
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРА- ВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНО- ЛІТНІМИ В УКРАЇНІ

У структурі кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми в Україні, найбільш поширеними є посягання на чужу власність. Так, у 2017 р. правоохоронними органами було обліковано 4158 таких кримінальних правопорушень (або 74,1% від загальної кількості вчинених ними кримінальних правопорушень), у 2018 р. – 3551 кримінальних правопорушень (або 74,7%), у 2019 р. – 3013 (74,3%), у 2020 р. – 2399 (63%), у 2021 р. – 2131 (65,6%), у 2022 р. – 1065 (58,4%), у 2023 р. – 1513 (59,8%), у 2024 р. – 1122 (49,1%) [1].

Аналіз статистичних даних свідчить, що з числа кримінальних правопорушень цієї категорії основна маса (70 – 80%) – це *крадіжки*. І якщо у 2020 та 2021 роках з їх числа крадіжки без обтяжуючих обставин становили 20 – 30%, то у 2022, 2023 та 2024 роках – 8,9%, 0,1% та 0% відповідно. Таке різке зниження показників є штучним і пов'язане зі змінами у кримінальному законодавстві, а саме – доповненням ч.4 ст.185 ККУ новою кваліфікуючою ознакою крадіжки «в умовах воєнного або надзвичайного стану» [2].

Офіційна статистична звітність дає змогу також проаналізувати деякі елементи структурного розподілу крадіжок, зокрема: за місцем зазіхання (зі складів, баз, магазинів та інших торговельних точок, з квартир; з дач, садових будинків; з автомобілів, кишенькові); за предметом зазіхання (худоби (птиці), вантажів на транспорті); за складом потерпілих (у пасажирів).

Так, найбільшу кількість з їх числа становлять крадіжки зі складів, баз, магазинів та інших торговельних точок, яких у 2017 році було обліковано 577 випадків, або 16,8% від загальної кількості вчинених неповнолітніми крадіжок. У 2018 році їх кількість зросла до 597 випадків (20,3%); у 2019 році абсолютна кількість крадіжок зі складів, баз, магазинів та інших торговельних точок дещо знизилась (589 випадків), однак у відсотковому значенні відбулось зростання (23,9%). У 2020 – 2022 роках продовжилось зниження абсолютних показників цього виду крадіжок (відповідно 305, 216 та 145 випадків), однак зниження питомої ваги відбувалось лише у 2020 (16,3%) та 2021 (12,1%) роках, а у 2022 році вона зросла до 16,7%. У 2023 році зросли як їх чисельність, так і питома вага – 325 випадків, або 29,9% від загальної кількості крадіжок, а у 2024 р. знову відбулось зниження і їх кількості, і питомої ваги – 208 випадків, або 25,4%.

За ними йдуть крадіжки з автомобілів, питома вага яких у структурі крадіжок протягом 2017 – 2023 рр. коливалась в межах 2,5% - 5,2% (2017 р. – 176 випадків, або 5,14%; 2018 р. – 130 випадків, або 4,43%; 2019 р. – 64 випадки, або 2,59%; 2020 р. – 80 випадків, або 4,27%; 2021 р. – 70 випадків, або 3,93%; 2022 р. – 44 випадки, або 5,06%; 2023 р. – 38 випадків, або 3,5%), а у 2024 р. зросла до 11,2% (92 випадки) [1]. Питома вага кожного з інших видів крадіжок не перевищує 3%, тому, враховуючи обмеженість обсягу тез, ми не будемо на них зупинятись.

Протягом 2017 – 2023 рр. *грабіж* був другим за поширеністю злочином у структурі зазіхань на чужу власність, вчинених неповнолітніми. Так у 2017 р. було обліковано 433 випадки, що становило 10,41%. У наступні три роки їх загальна кількість зменшувалась, однак питома вага зростала: 2018 р. – 387 випадків (10,9%); 2019 р. – 380 випадків (12,61%); 2020 р. – 306 випадків (12,76%). Протягом 2021 – 2023 рр. зменшувались як абсолютні, так і відносні показники грабежів: 2021 р. – 228 випадків (10,7%); 2022 р. – 85 випадків (7,98%); 2023 р. – 84 випадки (5,55%). Натомість у 2024 р. кількість грабежів знову знизилась (72 випадки), і хоча їх питома вага й зросла (8,8%), однак у загальній структурі кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми, вони перейшли на третє місце, поступившись шахрайствам.

На третьому місці за поширеністю протягом 2017 – 2023 рр. перебувало *шахрайство*, єдине кримінальне правопорушення цієї категорії, і абсолютні, і відносні показники якого протягом 2017 – 2022 років знизились у 2,3 раза зі 159 до 70 випадків, після чого у 2023 році відбулось їх масштабне зростання (у 4,4 раза до 309 випадків), і показник 2023 року майже вдвічі перевищив показник 2017 року. І хоча у 2024

р. кількість вчинених неповнолітніми шахрайств знову знизилась (168 випадків), однак питома вага становила 20,5%, у зв'язку з чим у загальній структурі кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми, вони зайняли друге місце. Результати аналізу судової практики показують, що це переважно пов'язано зі зростанням випадків заволодіння неповнолітніми чужими мобільними телефонами шляхом обману або зловживання довірою.

Розбої в структурі кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми, становлять менше 3% і за чисельністю займають четверте місце. Так у 2017 р. було обліковано 107 випадків вчинення неповнолітніми розбоїв, або 2,57% від загальної кількості кримінальних правопорушень неповнолітніх проти власності; у 2018 р. – 96 випадків, або 2,7%; у 2019 р. – 73 випадки, або 2,42%; у 2020 р. – 62 випадки, або 2,58%; у 2021 р. – 36 випадків, або 1,69%; у 2022 р. – 13 випадків, або 1,22%; у 2023 р. – 22 випадки, або 1,45%; у 2024 р. – 20 випадків, або 2,4%. Слід також зауважити, що у судовій практиці нерідкими є випадки, коли підлітки вчиняють корисливо-насилені зазіхання на чужу власність, не замислюючись про те, якою саме буде кримінально-правова кваліфікація їхніх дій – як грабіж чи розбій.

Вимагання у період з 2017 до 2021 років та у 2023 й 2024 роках становили менше 1% (2017 р. – 0,48%, 2018 р. – 0,17%, 2019 р. – 0,53%, 2020 р. – 0,21%, 2021 р. – 0,42%, 2023 р. – 0,2%, 2024 р. – 0,5%), і лише у 2022 р. майже досягли 2%.

Як справедливо зазначається у спеціальній літературі, підлітки, які вчиняють грабежі, розбої та вимагання, покладаються на фізичну та психологічну перевагу, підтримку групи та вибір більш слабкої жертви, що надає їм змогу вважати відкрите заволодіння майном більш швидким, інтелектуально невибагливим і легким у «технічному» виконанні способом заволодіння чужим майном [3].

Такі види кримінальних правопорушень, як привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст.191 КК), умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК), погроза знищення майна (ст.195 КК), придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом (ст. 198 КК) для неповнолітніх є нехарактерними, у структурі кримінальних правопорушень проти власності займають менше 1%, у зв'язку з чим не є кримінологічно показовими.

Аналіз судової практики показав, що *способи* скоєння кримінальних правопорушень різноманітні, але, як правило, досить примітивні. Серед способів скоєння крадіжок переважали: використання вільного доступу до цінностей; проникнення через відкриті квартирки чи вікна

або шляхом видавлювання віконної шибки, виламування дверей; часто у квартири потрапляють з дозволу потерпілих. До автомобілів зазвичай потрапляли через розбите скло або за допомогою викрадених ключів від машини. Проте були і досить складні способи заволодіння чужим майном, під час яких використовувались навички користування програмним забезпеченням та електронною технікою.

Грабежі та розбої найчастіше скоювалися на вулицях. Об'єктами їх нападів зазвичай були однолітки чи підлітки, які незначно відрізняються від осіб, які вчиняли правопорушення, за віком, або ж дорослі, що знаходяться у нетверезому стані. Дорослого спочатку збивали з ніг, били, доки потерпіла особа неспритомніє, а вже потім забирали цінні речі. Досить часто напади супроводжувалися знущаннями над потерпілими.

Предмети кримінально протиправних посягань неповнолітніх найрізноманітніші: від грошових коштів, комп'ютерної техніки, мобільних телефонів, транспортних засобів, побутової техніки (пральна машина, електропила, автомобільний акумулятор), іншої електронної апаратури до наркотичних речовин, одягу, продуктів харчування та цигарок. Малолітні та неповнолітні правопорушники, особливо ті, які жили у певній матеріальній скруті, все ж залишались дітьми, тому заволодівали також іграшками.

В більшості випадків вчинювані дітьми правопорушення охоплюють один-два *епізоди*. Проте, з-поміж опрацьованих під час дослідження судових рішень, у поодиноких випадках вбачається вчинення неповнолітніми і багатоепізодних (від 3 до 9) кримінально-протиправних діянь.

Список використаних джерел

1. Звіти про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2017 – 2024 роки. – URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

2. Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» . – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>

3. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни та В. П. Ємельянова. – Харків : Право, 2006. – с. 27

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОПЕРЕДНЬОЇ СЕРЕДНЬОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПЕДАГОГІЧНИМИ ТА НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ, ПРИЗВАНИМИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА ПРИЗОВОМ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

В умовах воєнного стану в Україні, зокрема під час мобілізації, збереження соціальних гарантій для педагогічних та науково-педагогічних працівників є особливо важливим. Згідно з чинним законодавством нашої держави, працівники освіти, які призиваються на військову службу, мають право на збереження середньої заробітної плати, що є критично важливим для забезпечення їхнього соціального захисту та стабільності в умовах воєнного стану [1].

Стаття 119 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України), регулює питання збереження заробітної плати працівників, призваних на військову службу. Положення наведеної статті також визначає, що на час виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки можуть здійснюватись у робочий час, працівникам гарантується збереження місця роботи (посади) і середнього заробітку. В свою чергу, працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених Кодексом цивільного захисту України, законами України «Про військовий обов'язок і військову службу» і «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», надаються гарантії та пільги відповідно до цих законів [1].

Однак важливо зазначити, що у вересні 2022 року були внесені зміни, які виключили зобов'язання роботодавців зберігати середній заробіток для працівників, призваних на строкову військову службу та інші види військової служби під час особливого періоду [2]. Проте, згідно з нормами Закону України «Про освіту», зазначено, що педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право на збереження середньої заробітної плати, що свідчить про наявність виключення для цієї категорії працівників [3].

Конституція України також містить норми, що забезпечують соціальні права громадян, зокрема стаття 43 Конституції України, яка гарантує право на працю та встановлює, що кожен має право на оплату праці, не нижчу за визначену законом мінімальну заробітну плату [4].

Крім того, статтею 49 Конституції України проголошено право на освіту та закріплено, що кожен має право на навчання, а державна політика в галузі освіти має бути спрямована на забезпечення доступності та якості освіти [4; 6]. Ці норми підкреслюють важливість соціального захисту педагогічних працівників, зокрема збереження їхньої заробітної плати під час військової служби.

Значну роль у забезпеченні прав педагогічних працівників відіграє судова практика. Наприклад, 16 жовтня 2023 року Верховним судом винесено Постанову у справі № 718/209/23 за провадженням № 61-11879св23 стосовно збереження середнього заробітку за місцем роботи за педагогічними працівниками, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації та тим самим касаційною інстанцією підтверджено, що педагогічні працівники, призвані на військову службу, мають право на збереження середньої заробітної плати [5]. У даній справі директор навчального закладу звернувся до сільської ради з позовом про визнання дій незаконними, оскільки вважав, що припинення нарахування йому заробітної плати є незаконним. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, проте апеляційний суд, посилаючись на Закон України «Про освіту», підтвердив право на збереження середнього заробітку, незалежно від змін до КЗпП України [7]. Дана судова практика підкреслює важливість захисту прав педагогічних працівників та встановлення чіткої правової основи для їхнього соціального захисту.

Крім того, у багатьох країнах Європи та США законодавство також передбачає збереження соціальних гарантій для працівників, призваних на військову службу під час мобілізації. Наприклад, у Сполучених Штатах діє Закон про права мобілізованих військовослужбовців (Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act), який гарантує збереження роботи та певних соціальних гарантій [8]. У Німеччині та Франції мобілізованим працівникам також забезпечується право на збереження робочих місць та соціальних виплат на час проходження військової служби, що визначено в документі під назвою Employment Protection Legislation during Military Service in European Union [9]. Такі приклади свідчать про важливість міжнародної співпраці та обміну досвідом для вдосконалення соціальних гарантій у сфері освіти.

Збереження заробітної плати для педагогічних працівників, призваних на військову службу, сприяє підтримці стабільності в системі освіти, оскільки забезпечує фінансову безпеку для працівників і їхніх родин. Це також дозволяє уникнути дефіциту кваліфікованих кадрів після завершення воєнного стану, коли мобілізовані працівники мо-

жуть повернутися на свої посади . Крім того, такі заходи сприяють загальній економічній стабільності та підтримують довіру суспільства до системи соціального захисту.

Для забезпечення ефективнішої реалізації соціальних гарантій для педагогічних працівників варто розглянути введення додаткових правових інструментів, таких як створення централізованого фонду підтримки мобілізованих працівників, що забезпечить фінансування збереження заробітної плати незалежно від фінансового стану окремих навчальних закладів [10]. Також, можна вдосконалити механізми моніторингу дотримання прав працівників, зокрема шляхом запровадження жорсткіших санкцій за порушення цих прав роботодавцями.

Внаслідок вищенаведеного, можна зробити наступний висновок, збереження попередньої середньої заробітної плати для педагогічних та науково-педагогічних працівників, призваних на військову службу, є важливим елементом соціального захисту в умовах мобілізації. Чинне законодавство, судово практика та конституційні гарантії підтверджують право на збереження заробітної плати, що забезпечує соціальну стабільність для працівників освіти в складних умовах в період воєнного стану. Необхідно вдосконалити механізми реалізації цих норм, забезпечити чітку комунікацію між навчальними закладами та військовими структурами, а також контролювати дотримання прав працівників, щоб створити належні умови для їхньої роботи і життя в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Дата оновлення: 27.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 17.10.2024).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 19.07.2022 № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text> (дата звернення: 16.10.2024).

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 06.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.10.2024).

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2024).

5. Постанова Верховного Суду України у справі № 718/209/23 від 16.10.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114228311> (дата звернення: 17.10.2024).

6. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. Дата оновлення: 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 19.10.2024).

7. Про питання збереження середньої заробітної плати педагогічних працівників: Лист Міністерства економіки України від 16.08.2022 № 4711-06/59141-07. LIGA ZAKON: веб-сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ME220223> (дата звернення: 17.10.2024).

8. United States Code. Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act (USERRA). U.S. DEPARTMENT OF LABOR: веб-сайт. URL: <https://www.dol.gov/agencies/vets/programs/userra> (дата звернення: 20.10.2024).

9. Employment Protection Legislation during Military Service in European Union. European Commission: веб-сайт. URL: <https://ec.europa.eu/> (дата звернення: 20.10.2024).

10. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. Дата оновлення: 07.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 21.10.2024).

УДК. 341

Булгакова Дар'я Анатоліївна,
доктор філософії з міжнародного права, адвокат,
м. Кривий Ріг

ВИМОГИ GDPR ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ ХМАРНИХ РІШЕНЬ НА ПРИКЛАДІ KEYСУ ПРО FISCONETPLUS

Дослідження розглядає проблему обов'язкової автентифікації через обліковий запис Microsoft, обробки персональних даних без належного інформування, відсутності оцінки впливу на захист даних та встановлення спільної відповідальності між Федеральною службою фінансів Бельгії та Microsoft. Метою є оцінка відповідності дій Федеральної служби фінансів Бельгії вимогам Загального регламенту захисту даних (GDPR) при застосуванні FiconetPlus, зокрема щодо обробки персона-

льних даних, прозорості, мінімізації, пропорційності та обов'язку проведення оцінки впливу, а також встановлення меж відповідальності між державним органом і провайдером Microsoft. Автор роботи звертається до кейс-стаді методу, за допомогою якого розглядаються положення GDPR, а саме статей 5, 6, 7, 25, 26, 35, а також аналізуються рішення Бельгійського органу із захисту даних, судової палати та інспекційної служби щодо кейсу цифрової модернізації порталу FisconetPlus.

Відповідно до обставин справи у 2018 році Федеральна служба фінансів Бельгії (FPS Finance) у межах цифрової модернізації перевела свій портал правової інформації FisconetPlus до хмарного середовища Microsoft SharePoint. Хоча доступ до нового хмарного сховища залишився безкоштовним, користувачі мали авторизуватись через обліковий запис Microsoft. Це нововведення викликало низку скарг і стало предметом розслідування Бельгійського органу із захисту даних (Data Protection Authority (DPA)). Стороною, проти якої відкрито провадження, виступило FPS Finance. Окрім того, суб'єкт відповідальності є спільним контролером разом із Microsoft щодо обробки персональних даних, яку здійснює Microsoft на веб-сайті відповідача під час використання процесу автентифікації Microsoft. Це саме стосується розміщення файлів cookie та пов'язаної з цим обробки персональних даних. Взаємозв'язок між доступом до сервісу відповідача та сервісами Microsoft є настільки тісним, що відповідач несе солідарну відповідальність за файли cookie, які Microsoft розміщує на пристрої користувача. Враховано і те, що FPS Finance усвідомлено обрав співпрацю з Microsoft як провайдера автентифікації.

4 лютого 2020 року Уповноважений з питань захисту даних (Data Protection Officer (DPO)) Федеральної служби фінансів надав офіційну письмову відповідь інспекційній службі в межах розслідування щодо потенційних порушень GDPR, пов'язаних із платформою FisconetPlus.

DPO посилалося на Службу нагляду за інформаційно-комунікаційними технологіями, яка підтвердила, що Microsoft не отримує жодної персональної інформації, доки користувач сам її не надає. Крім того, DPO зазначив, що не отримував жодних документів або електронних листів від Microsoft, які б це підтверджували документально. Внаслідок цифрової перебудови було реалізовано два тимчасові варіанти доступу, а саме консультація через MyMinfin без автентифікації (запущена в січні 2020 року) та консультація через анонімний Microsoft-акаунт. DPO зазначив, що реалізація потребувала понад 180 000 євро, а оцінка впливу на захист даних (Data Protection Impact Assessment (DPIA)) не проводилася для тимчасових рішень, але яка можлива після впровадження остаточного варіанту доступу.

Беручи до уваги зазначене, *визначені наступні порушення*. *По-перше*, FPS Finance таки пропонував альтернативний спосіб доступу до FisconetPlus без необхідності авторизації — через базову пошукову систему. Таким чином, користувачі могли обирати між варіантом з мінімальною обробкою персональних даних та функціональнішим варіантом із їх збором. Проте сам вибір між цими варіантами не був очевидним і встановленим за замовчуванням, що означає порушення статті 25 GDPR — "захист даних за замовчуванням та за проектом" (privacy by design and by default). *По-друге*, мало місце порушення принципів обробки персональних даних, а саме недостатнє інформування, адже FPS Finance не надав користувачам чіткого пояснення, як Microsoft обробляє їхні дані; порушення принципу мінімізації, передбаченого статтею 5(1)(c) GDPR, так як навіть використання анонімного облікового запису Microsoft супроводжувалось обробкою більше персональних даних, ніж було необхідно; обов'язкова автентифікація для доступу до відкритої публічної інформації порушує принцип пропорційності, тому що персоналізовані функції (як-от збереження джерел чи сповіщення) не повинні вимагати ідентифікації користувача. *По-третє*, виявлені проблеми з cookies та згодою. Зі звіту інспекційної служби вбачається, що Microsoft розміщує до 54 файлів cookie на пристрої кінцевого користувача, серед яких є й ті, що не є суворо необхідними. Особливо це стосується при автентифікації з обліковим записом Microsoft як анонімним, так і звичайним. Ідеться, зокрема, про файли cookie типів ANON і NAP, які використовуються для збору додаткової інформації про користувача, і які підлягали окремому технічному аналізу в межах розслідування. Більше того, при створенні облікового запису користувачі мали прийняти політику конфіденційності та файли cookie Microsoft, які за замовчуванням включали маркетингові трекери. Використання банера з формулюванням "подаліше переглядання означає згоду" не відповідає вимогам щодо згоди за GDPR, оскільки згода має бути усвідомленою, конкретною, однозначною та вільною. Тому, невідповідність між файлами cookie, зазначеними в політиці, і фактично завантаженими файлами свідчить про приховану обробку даних, а значить порушення принципу прозорості.

З врахуванням встановленого, *мали місце наступні рішення DPA*. У лютому 2019 року DPA визначила, що модернізація порушує положення GDPR, адже не існує правової підстави, яка дозволяє державній установі змушувати громадян передавати свої персональні дані компанії Microsoft як умову доступу до публічної інформації. У червні 2020 року DPA застосував тимчасовий припис, наказавши призупинити роботу FisconetPlus на платформі SharePoint. У грудні 2020 року судо-

ва палата DPA підтвердила порушення та винесла офіційне зауваження FPS Finance.

Вжиті заходи FPS Finance за результатами провадження полягали в тому, що FPS Finance деактивувало доступ через облікові записи Microsoft, залишивши альтернативні способи доступу. Також було прийнято рішення створити власну внутрішню платформу, яка не залежить від зовнішніх постачальників. Через обмеження бюджету та персоналу тимчасово використовувалися варіанти доступу через MyMinfin без автентифікації або через анонімний обліковий запис Microsoft.

Судова палата Бельгійського органу захисту даних дійшла висновку, що впровадження обов'язкової автентифікації через обліковий запис Microsoft для доступу до FisconetPlus створює високий ризик для прав і свобод фізичних осіб, що підпадає під визначення статті 35 GDPR. В обґрунтування, інспекційна служба вказала на кілька факторів, що посилюють ризики, а саме: (1) платформа FisconetPlus розміщена у федеральній G-хмарі, яка працює на базі технологій Microsoft; (2) домен gcloudbelgium.sharepoint.com зареєстрований за Microsoft Corporation; (3) інфраструктура базується на гібридній хмарі, контролювана третьою стороною поза межами ЄС, що додає ризиків, пов'язаних із юрисдикцією та передачею даних. Таким чином, інспекційна служба звернула увагу на відсутність додаткових технічних гарантій з боку FPS Finance, таких як застосування міжнародних стандартів, які рекомендується використовувати при роботі з хмарними технологіями.

Враховуючи вищевикладене, *пропонуються рекомендації* для забезпечення дотримання принципів прозорості, мінімізації, пропорційності та захисту даних за замовчуванням. *По-перше*, при впровадженні хмарних технологій та наданні оцінки впливу на захист даних у контексті хмарних рішень, рекомендується ознайомитися з оновленими стандартами ISO/IEC 22123 у сфері хмарних обчислень. *По-друге*, слід здійснювати DPIA навіть для тимчасових технічних рішень, а також для остаточних варіантів доступу, що плануються до реалізації. Адже відсутність DPIA є потенційним порушенням статті 35 GDPR. *По-третьє*, необхідно врегулювати статус спільного контролера з Microsoft у контексті розміщення cookie-файлів та обробки персональних даних під час автентифікації. Наявність солідарної відповідальності вимагає прозорого визначення ролей і зобов'язань сторін відповідно до статей 5, 26 GDPR. *По-четверте*, рекомендується забезпечити повну відповідність cookie-банера принципам прозорості та інформованої згоди відповідно до статті 7 GDPR, шляхом розмежування основних та необов'язкових cookie файлів, виключити практику згоди через "подальший перегляд сторінки" без негативних наслідків для дос-

тупу до сервісу. *По-н'яте*, узгодження нової інфраструктури з принципами privacy by design & by default повинно мати місце. У процесі переходу на внутрішню розроблену платформу доцільно врахувати статтю 25 GDPR щодо необхідності мінімізації обробки даних, уникнення надмірної автентифікації, забезпечення анонімного або псевдонімізованого доступу до публічної інформації.

Список використаних джерел:

1. Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних і про вільний рух таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент захисту даних (GDPR)).

2. Судова палата Бельгійського органу із захисту даних (2020, 23 грудня). Рішення по суті № 82/2020 у справі DOS-2019-05498 щодо скарги про необхідність створення облікового запису Microsoft для завантаження документа з сайту Федеральної служби фінансів Бельгії (FPS Finance). Бельгійський орган із захисту даних. Джерело: <https://www.autoriteprotectiondonnees.be/publications/decision-quant-au-fond-n-82-2020.pdf>

УДК. 349.2

Валецька Оксана Валеріївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
історії та теорії держави і права
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКА ЗА П.1.Ч.1 СТ. 40 КЗПП

Справи, що виникали та виникають із трудових відносин визнані у науці та практиці однією із традиційних категорій цивільних справ. Незважаючи на те, що за матеріально-правовим змістом вони не є однорідними, ці справи визначаються певною загальною специфікою їх розгляду в судах цивільного судочинства, і, в першу чергу, в судах першої інстанції. Особливості розгляду судами трудових спорів випливають із особливостей правового закріплення матеріальних та процесуальних норм, оскільки вони містяться у Цивільному процесуальному кодексі, який у сучасній редакції діє з 1 січня 2018 року, та Кодексу законів про працю, чинність якого почалася з 1972 року. Однак гарантований Конституцією України захист трудових прав в умовах сучасності потребує поглиблення диференціації процесуальної діяль-

ності по розгляду кожної категорії цивільних справ, а це, в свою чергу, повинно спиратися на ґрунтовні наукові дослідження.

При звільненні працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці, у тому числі ліквідацією, реорганізацією або перепрофілюванням підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників, трудовий договір може бути припинений на підставі п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП. Трудове законодавство не розкриває поняття "зміни в організації виробництва та праці" чим ускладнює юридичну практику застосування норм права в цій сфері трудових відносин.

П. 1 ч.1 ст. 40 КЗпП визначає, що змінами в організації виробництва і праці є, зокрема, ліквідація, реорганізація, банкрутство, або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників [1].

Автори науково-практичного коментарю до законодавства України про працю, вважають, що під змінами в організації виробництва і праці слід також розуміти: покладання на працівника повної матеріальної відповідальності в межах попередньої посади; заміну керівника для певних категорій працівників, якщо це встановлено законодавством; скорочення чисельності чи штату працівників, викликане або штучним створенням надмірної кількості працівників, або ліквідацією, реорганізацією чи перепрофілюванням підприємства [2, с. 269].

Міжнародне законодавство про працю причиною зміни або розірвання трудових правовідносин за ініціативою підприємця визначає виробничу потребу. Термін "виробнича потреба" застосовується МОП в Конвенції № 158 від 22 червня 1982 року про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця. Ст. 4 цієї Конвенції обмежує причини припинення трудових відносин з працівником з ініціативи роботодавця трьома випадками: здібностями працівника, поведінкою працівника та виробничою потребою підприємства, установи чи служби [3].

Здійснивши аналіз конвенцій та рекомендацій МОП, можна зробити висновок, що МОП надає приблизний перелік випадків, які характеризують поняття "виробнича потреба" і виходячи зі змісту Конвенції МОП № 158 виробничою потребою є суттєва проблема, що пов'язана з забезпеченням зайнятості працюючих, що викликана економічними складнощами у роботодавця, а також технологічними або структурними змінами процесу виробництва та аналогічними причинами [3].

Дослідження поняття "зміни в організації виробництва і праці" та його міжнародного аналога "виробнича потреба" під змінами в організації виробництва і праці слід розуміти об'єктивно необхідні дії, а також суб'єктивні потреби роботодавця, які пов'язані з забезпеченням зайнятості працюючих, що викликана економічними складнощами у

роботодавця і технологічними або структурними змінами процесу виробництва та аналогічними причинами, впровадження нової техніки, нових технологій, вдосконаленням структури підприємства, установи, організації, режиму робочого часу, управлінської діяльності, що спрямовані на підвищення продуктивності праці, поліпшення економічних та соціальних показників, запобігання банкрутству і масовому вивільненню працівників та поліпшення санітарно-гігієнічних умов.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду судами трудових спорів" зазначено, що суди зобов'язані з'ясувати, чи відбулися зміни в організації виробництва та праці, чи додержано роботодавцем вимог щодо вивільнення працівників, які докази щодо змін умов праці та докази відмови працівника від переведення або докази неможливості переведення працівника на іншу роботу на підприємстві, чи не користується вивільнений працівник переважним правом на залишенні на роботі [4].

Крім цього, вирішуючи спори, суди мають врахувати, що роботодавець має право в межах однорідних професій і посад провести перевстановку (перегрупування) працівників і перевести більш кваліфікованого працівника, посада якого скорочується, з його згоди на іншу посаду, звільнивши з неї на цих підставах менш кваліфікованого працівника. Чинне законодавство не передбачає виключення зі строку попередження працівника про наступне вивільнення (не менш ніж за два місяці), часу перебування його у відпустці або тимчасової непрацездатності. Якщо не дотримано строк попередження працівника про вивільнення і він не підлягає поновленню на роботі на інших підставах, суд змінює дату його звільнення, зарахувавши строк попередження, протягом якого він працював. Ця Постанова встановлює випадки, коли дія трудового договору буде подовжена, до них, наприклад, відносять зміна власника підприємства, реорганізація підприємства. Відповідно до правил п.1 ч. 1 ст. 40 може бути розірвано трудовий договір при відмові працівника укласти договір про повну матеріальну відповідальність з поважних причин та з особою, яка була прийнята для заміщення тимчасово відсутнього працівника, однак попрацювала більше чотирьох місяців, при поверненні такого працівника на роботу, якщо відсутня можливість його перевести за його згодою [4].

У постанові судових палат у цивільних та адміністративних справах Верховного Суду України від 1 квітня 2015 р. у справі № 6-40цс15 визначено, що частиною 2 ст. 40 КЗпП України встановлено, що звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 2 і 6 цієї статті, допускається, якщо неможливо перевести працівника, за його згодою, на іншу роботу.

Згідно із частинами 1, 3 ст. 49² КЗпП про наступне вивільнення працівників персонально попереджають не пізніше ніж за два місяці.

Одночасно з попередженням про звільнення у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці власник або уповноважений ним орган пропонує працівникові іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації. Власник є таким, що належно виконав вимоги ч. 2 ст. 40, ч. 3 ст. 49² КЗпП України щодо працевлаштування працівника, якщо запропонував йому наявну на підприємстві роботу, тобто вакантну посаду чи роботу за відповідною професією або спеціальністю, чи іншу вакантну роботу, яку працівник може виконувати з урахуванням його освіти, кваліфікації, досвіду тощо.

При цьому роботодавець зобов'язаний запропонувати всі вакансії, що відповідають зазначеним вимогам, які існують на цьому підприємстві, незалежно від того, в якому структурному підрозділі працівник, який вивільняється, працював.

Оскільки обов'язок щодо працевлаштування працівника покладається на роботодавця з дня попередження про вивільнення до дня розірвання трудового договору, за змістом ч. 3 ст. 49² КЗпП України роботодавець є таким, що виконав цей обов'язок, якщо працівникові були запропоновані всі інші вакантні посади (інша робота), які з'явилися на підприємстві протягом цього періоду і які існували на день звільнення.

Вжиття роботодавцем заходів для працевлаштування працівника на іншому підприємстві чи після розірвання з працівником трудового договору відповідно до вимог ч. 2 ст. 40, ч. 3 ст. 49² КЗпП України не є обов'язком роботодавця [4].

Прикладом може слугувати справа, яка розглядалася Апеляційним судом Миколаївської області. Справа №478/2028/16-ц 29.03.2017 від 29.03.2017 р. Особи до Публічного акціонерного товариства "Державна продовольчо-зернова корпорація України" про скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, відшкодування моральної шкоди. Колегія суддів визначила, що відповідачем не виконано належним чином вимоги трудового законодавства щодо гарантування права громадянина на працю та сприяння збереження роботи, оскільки в порушення вимог ст. 49-2 КЗоТ України, позивачці в день повідомлення про скорочення посади яку вона займає, не було запропоновано всі вакантні посади відповідно до штатного розкладу юридичної особи підприємства ПАТ "ДПЗКУ" з урахуванням його відокремлених підрозділів, що не було зроблено і на протязі наступних двох місяців. Таке є істотним порушенням прав працівника, та свідчить про незаконність звільнення, та є підставою для поновлення Особи на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, компенсацію моральної шкоди та судового збору [5].

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/print> (дата звернення: 16.04.2025).
2. Ротань В.Г. та ін. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю. Керівник авт. кол. В.Г. Ротань. К.: А.С.К., 2008. 944 с.
3. Конвенція МОП № 158 про припинення трудових відносин з инициативи роботодавця від 22.06.1982 р., ратифікована 04.02. 1994 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/993_011 (дата звернення: 17.04.2025).
4. Про практику розгляду судами трудових спорів, затв. Постановою Верховного Суду України від 06.11.1992 р. № 9. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92> (дата звернення: 15.04.2025).
5. Судове рішення по справі №478/2028/16-ц від 29.03.2017. Апеляційний суд Миколаївський області. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення 15.04.2025).

УДК: 346.0

Волкович Олена Юрійвна,
к.ю.н. доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАР- СЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН У ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД ЕКОНО- МІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕК- ТИВИ РОЗВИТКУ

Україна вже тривалий час перебуває в стадії реформування правового забезпечення у різних сферах діяльності, це стосується також правового становлення сфери суб'єктів господарювання, як економічного показника успішної діяльності держави. Процес зближення правових систем та її адаптація на ґрунт міжнародного права це запорука гармонізації законодавства України та Європейського Союзу. Важливим аспектом такої взаємодії є запозичення певного позитивного досвіду правових досягнень західних країн, безпосередньо у сфері перед-

бачення ризиків через механізм надійності, нескладності господарських контрактів. Стан досліджень виявляє те, що окремі інститути господарського права потребують ґрунтовного оновлення, вдосконалення механізмів правового регулювання в контексті тривалої турбуленції економічної, політичної, соціальної складової держави.

Певний час, прийнятий Господарський кодекс України на початку двохтисячних років стимулював процес розвитку нових форм господарювання [1], був певним флагманом господарської організації суб'єктів господарювання, але час не стоїть на місці. На шляху безкі-нечних трансформаційних процесів, пройшли часи пандемії, що навчило адаптуватися до дистанційної форми ведення господарських операцій, потім часи активного, агресивного вторгнення сусідньої держави- агресора на територію України, що призвело до певної руй-нації окремого сегменту ринку, захоплення території та часткового знищення агропромислового комплексу на півдні Херсонщини через окупацію, у Маріуполі зокрема діяло понад п'ятдесяті промислових підприємств різної форми власності та ін.

Аналізуючи статистичні показники ведення бізнесу на території України, варто зауважити, що протягом грудня 2023 – січня 2024 р.р. у межах проекту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка України», зауважує на тому, що до повномасштабного російського збройно-го вторгнення п'ята частина бізнесу (22,3 %) оцінювала свій фінансо-во-економічний стан як задовільний чи поганий, то наприкінці 2023 р. таких підприємств налічувалося уже 78,1 %. Лише 36,5 підприємств малого та середнього бізнесу в Україні продовжували працювати під час війни, а 6% були змушені припинити свою діяльність терміном більше, ніж на один рік. Найдужче постраждали підприємства Східно-го та Південного регіонів [2].

Були певні дослідження науковцями в контексті аналізу господарських правовідносин, систематизації господарського законодавства, гармонізації господарського законодавства, зокрема: В.Д. Задихайлом, Г.Л. Знаменським, О.Р. Кібенко, В.К. Мамутовим, О.П. Подцерковним та ін.

Варто зазначити, що хоч Господарський кодекс України [1] містить положення про регулювання структури змісту загальних засад госпо-дарських відносин, різних видів господарських відносин, що регулю-ються іншими нормативно-правовими актами, які містять багато колі-зій, невідповідностей, суперечностей і подекуди в цілому не розкри-вають зміст мети прийняття.

Важливим кроком гармонізації стало те, що наша держава підписа-ла Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Єв-

ропейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншої сторони, від 27.06.2014 р. [3] тому стає зрозумілим питання модернізації вітчизняного законодавства з правом Євросоюзу.

Так, яскравим прикладом не відповідності або суперечності норм цивільного та господарського законодавства в контексті «неустойки». Так у чинному Цивільному кодексі України під неустойкою розуміють забезпечення виконання зобов'язання. Зокрема, норми ГК України зазначає загальне поняття штрафних санкцій. Так у нормах ЦК України (статті 549-551) під неустойкою (штрафом, пенєю) визначено грошову суму або інше майно, яке боржник повинен передати кредитором в разі порушення боржником зобов'язання [4]. У ГК України, наразі мова йде у статтях 230-234 штрафними санкціями визнає господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойки, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання [1]. Прийнято вважати, що формами неустойки передбачено штраф або пеня. У нормі статті 230 ГК України визначено, штрафні санкції, саме про сутність неустойки зокрема, доцільно розуміти про грошову суму, яку слід сплатити учаснику господарських відносин. Порядок сплати розміру неустойки законодавцем не дається, це передбачає формальний характер санкції.

Прослідковуються також колізії у сфері застосування норми ст.549 ЦК України, де передбачено наступне : неустойка існує у формі штрафу або пені. Розмір та порядок застосування цієї санкції також не деталізовано. Наразі, в нормах п.15 Прикінцевих та перехідних положень ГК України міститься наступне: «У разі прострочення позичальником у період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19, або/ та у тридцяти денний строк після дня завершення дії такого карантину виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойку, пеню, штраф за таке прострочення [1].

Наступною складовою вплив ЄС на правове забезпечення господарських відносин це роль транснаціональних корпорацій на економіку держави, зокрема залучення іноземного інвестування. Зокрема, наймасштабніші ТНК, що працюють на території нашої держави, є Соса-

Cola, Daewoo, Macdonald's Ukraine Ltd, Cargill PepsiCo та Nestle, «Укртатнафта», Procter & Gamble.

Крім того, в Україні зафіксовано понад сім тисяч філій іноземних ТНК, водночас у світі загалом налічують понад вісімсот тисяч таких компаній. Україна є досить привабливою для іноземного інвестування. Так, у 2019 році було проінвестовано із країн ЄС та США в Україну такі сфери економіки: харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (16,3 % від загального обсягу прямих інвестицій); торгівля (15%); фінансова сфера (9,1 %), машинобудування (8,6 %); транспорт (7,6 %); операції з нерухомістю (5,2 %); фармацевтика та нафтохімічна промисловість (4,1 %) [5].

Ще одним прикладом слугує фактор досвіду щодо запровадження у сферу господарювання експерименту щодо запровадження спеціальних режимів, зокрема створення вільних економічних зон на пріоритетних регіонах нашої держави. Було розроблено та прийнято Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [6]. Цим нормативним актом було реалізовано положення щодо суттєвого пільгового режиму для розвитку пріоритетних галузей економіки саме у певних регіонах України, ці механізми швидко вводили в дію отримання максимально швидко соціальної ефективності запроваджених заходів. Як показала практика, експеримент не приніс очікуваних результатів від такого роду діяльності, тому з часом прийшлося звести до мінімуму таку діяльність, а згодом і припинити.

Таким чином, варто підсумувати вищевикладене, Уряд вивчивши усі питання господарських відносин з позиції недосконалостей, колізій і відповідно виніс пропозицію щодо Проекту Закону «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [7], де звужує певним чином діяльність сфери господарювання, тим самим прибираючи із дії ГК України. Однозначно сказати важко «за» і «проти» прибирання Господарського кодексу, але наша держава в особі Уряду певним чином вносить експерименти в діяльність певних органів, установ, організацій. Сподіваємося, що певні неточності та прогалини носять не принциповий характер, але доцільно зосередити увагу на вирішенні центральної проблеми щодо невпорядкованості підходів щодо визнання організаційно-правових форм господарювання, видів суб'єктів господарської (економічної) діяльності, наявність протиріч і прогалин у визначенні їх правового статусу, відсутності заохочень стосовно корпоративної соціальної відповідальності таких суб'єктів; питання щодо порушення балансу у визначенні ступеня і меж участі

органів державної влади і місцевого самоврядування в господарських (економічних) відносинах, неефективності управління підприємствами державного і комунального секторів економіки, недостатності економіко-правових стимулів для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів на засадах публічно-приватного партнерства, недосконалої підходів до надання державної допомоги суб'єктам господарювання та ін.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>. (дата звернення 23.04.2025 р.).

2. Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. НІСД 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak>.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (дата звернення 23.04.2025 р.).

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 23.04.2025 р.).

5. Державний комітет статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 23.04.2025 р.).

6. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992. (втратив чинність) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12#Text>.

7. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Проект Закону України від 09.01.2025 р. №4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>. (дата звернення 23.04.2025 р.).

Габуда Андрій Степанович,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри права та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила» м. Івано-Франківськ

Дронюк Олександра Іванівна,

студентка IV курсу, спеціальності «Право»
Факультет суспільних і прикладних наук ЗВО
«Університет Короля Данила», м. Івано-Франківськ

КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВОГО РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Контроль за виконанням судового рішення в адміністративному процесі є важливим аспектом забезпечення законності та ефективності судочинства. Судові рішення спрямовані на відновлення порушених прав, а їх належне виконання гарантує реальне втілення правових норм у правозастосовній діяльності. Однак, на практиці часто виникають проблеми, пов'язані з невиконанням або затримками у виконанні рішень, що впливає на рівень довіри до правосуддя та правової системи загалом. З огляду на це, актуальним є дослідження контролю за виконанням судових рішень в адміністративному процесі, враховуючи необхідність підвищення ефективності правозастосування та забезпечення належного функціонування адміністративного судочинства в Україні.

Законодавство України передбачає систему механізмів контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах, проте на практиці існує низка проблем, пов'язаних із ухиленням суб'єктів владних повноважень від їх виконання, недосконалістю процедур примусового виконання та відсутністю дієвих санкцій [1, с. 65].

Правові засади виконання та контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві визначені у Конституції України, Кодексі адміністративного судочинства України (КАС України), Законі України «Про виконавче провадження» та низці підзаконних нормативних актів.

Відповідно до ст. 129-1 Конституції України, судові рішення є обов'язковим до виконання на всій території України [2]. Це положення конкретизовано у ст. 14 КАС України, яка визначає обов'язковість судових рішень та відповідальність за їх невиконання [3].

Контроль за виконанням судових рішень у сфері адміністративного судочинства здійснюється через:

- нагляд суду, який ухвалив рішення;

- діяльність органів Державної виконавчої служби (ДВС) та приватних виконавців;

- можливість оскарження бездіяльності у виконанні рішень [4].

Кодекс адміністративного судочинства України передбачає такі процесуальні форми контролю адміністративного суду за виконанням рішень в адміністративних справах:

- зобов'язання судом, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалено судові рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення;

- суд може накласти на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання рішення, штраф у сумі від 20 до 40 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, в разі неподання звіту про виконання рішення;

- шляхом вирішення і розгляду справ з приводу рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби [3].

Згідно з КАС України, примусове виконання судових рішень здійснюється органами державної виконавчої служби або приватними виконавцями. Водночас суди адміністративної юрисдикції можуть здійснювати контроль за виконанням власних рішень через механізм судового контролю.

У разі невиконання рішення суд має право накласти штраф на посадову особу або суб'єкт владних повноважень, які не забезпечили виконання.

Посадові особи, які ухиляються від виконання судових рішень, можуть бути притягнуті до відповідальності за ст. 382 Кримінального кодексу України, а також підлягають адміністративним санкціям у вигляді штрафів, передбачених КАС України.

Проте, попри розгалужену нормативну базу, існує низка проблем у забезпеченні належного контролю за виконанням судових рішень, а саме:

1. Неефективність механізмів примусового виконання (у практиці часто фіксуються випадки невиконання рішень, зокрема через недостатню кількість виконавців та значне навантаження на ДВС) [5, с. 25].

2. Бездіяльність суб'єктів владних повноважень (деякі органи державної влади систематично ухиляються від виконання рішень суду, що підриває авторитет правосуддя, публічної влади) [6].

3. Проблеми контролю за виконанням рішень нематеріального характеру (виконання рішень, які передбачають вчинення дій (наприклад, реєстрацію чи скасування рішень органів влади), часто стикається з відсутністю реальних санкцій для порушників) [7, с. 67].

Для підвищення ефективності контролю за виконанням судових рішень необхідно: зміцнити контрольні повноваження суду (надати більше інструментів для забезпечення виконання своїх рішень, включаючи розширення прав щодо накладення санкцій, ініціювання службових розслідувань щодо посадовців, які ухиляються від виконання судових рішень); оптимізувати роботу виконавчої служби (вдосконалити механізм координації між судами та виконавчими органами) [8, с. 97]; запровадити жорсткіші санкції за невиконання судових рішень (як приклад, – пониження в посаді, звільнення у разі повторного порушення); запровадити інститут компенсації за невиконання судового рішення як додатковий засіб захисту прав [9]; запровадити електронний моніторинг виконання судових рішень із доступом сторін процесу.

Таким чином, контроль за виконанням судового рішення в адміністративному процесі є важливим елементом забезпечення верховенства права та захисту прав і свобод громадян. Незважаючи на існування законодавчої бази, реальна його ефективність залежить від вдосконалення механізмів взаємодії між судами та виконавчими органами, а також від підвищення відповідальності за невиконання судових рішень.

На підставі викладеного, можна зробити висновок про те, що контроль за виконанням судових рішень в адміністративному процесі є важливим елементом правосуддя, що забезпечує реалізацію принципу верховенства права. Однак на практиці, реалізація цього механізму стикається з низкою проблем, пов'язаних із опором з боку органів влади, неефективністю виконавчого провадження та неналежним судовим контролем. Підвищити ефективність контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах можуть запропоновані заходи, спрямовані на удосконалення діяльності у цьому напрямі, як самих адміністративних судів, так і органів примусового виконання рішень, а також запровадження електронного моніторингу виконання судових рішень, з доступом для осіб, чий права порушуються.

Список використаних джерел

1. Гаращук В. М. Контроль за виконанням судових рішень у сфері адміністративного судочинства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 47. С. 64–68.

2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 14.04.2025).

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 14.04.2025).

5. Мельник К. Ю. Судовий контроль у виконавчому провадженні : теорія та практика. *Юридична Україна*. 2022. № 1. С. 23-28.

6. Про практику застосування адміністративними судами законодавства про виконання судових рішень : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8.

7. Буроменський М. В. Адміністративне судочинство в Україні : проблеми та перспективи розвитку. Харків. Право, 2018. 356 с.

8. Хуторян Н. М. Виконання рішень адміністративних судів як елемент правової держави. *Право України*. 2019. № 4. С. 92–97.

9. Державна судова адміністрація України. Звіт про стан виконання судових рішень у 2023 році. URL: <https://court.gov.ua> (дата звернення: 07.04.2025).

УДК: 614.258(1-622НАТО)+614.88]-055:351.74-057(063)

Горбась В. А.,

доцент кафедри педіатрії, кандидат медичних наук
Навчально-наукового медичного інституту
Сумського державного університету, м. Суми

Сміян О. І.,

професор кафедри педіатрії, доктор медичних наук
Навчально-наукового медичного інституту
Сумського державного університету, м. Суми

Васильєва О. Г.,

доцент кафедри педіатрії, кандидат медичних наук
Навчально-наукового медичного інституту
Сумського державного університету, м. Суми

АЛГОРИТМ MARCH АБО НАТОВСЬКІ СТАНДАРТИ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДОРΟΣЛИМ ТА ДІТЯМ У ПРАКТИЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

У сучасному світі, де безпека та захист правопорядку є першочерговими завданнями, роль поліцейських виявляється не лише в забезпеченні законності, а й у швидкому і правильному реагуванні на надзви-

чайні ситуації. Ситуації, що вимагають термінової медичної допомоги, можуть виникнути в будь-який момент, і тут важливість належної підготовки та знань домедичної допомоги стає незаперечною. Натовські стандарти надання домедичної допомоги поліцейським представляють собою комплекс рекомендацій і практик, спрямованих на забезпечення швидкого, ефективного та професійного реагування в умовах кризи. Ці стандарти не лише підвищують рівень безпеки самих поліцейських, але й сприяють порятунку життя громадян. Основними принципами таких стандартів є інтеграція домедичної допомоги в систему підготовки правоохоронців, де важливим моментом є швидкість та ефективність надання допомоги саме в критичних ситуаціях. Алгоритм MARCH є частиною натовських стандартів надання домедичної допомоги. Він був розроблений для використання у військових умовах, але також адаптований і для цивільних медичних ситуацій.

До основних принципів натовських стандартів відноситься їхнє впровадження у навчальні програми, а також важливість співпраці між поліцейськими та медичними службами. Поглиблене розуміння цих аспектів допоможе підвищити ефективність реагування на надзвичайні ситуації та зміцнити довіру суспільства до правоохоронних органів.

Сьогодні використання сучасних методів навчання, таких як симуляції та практичні навички, є дуже важливим для підготовки поліцейських, оскільки ці підходи дозволяють не лише оволодіти теоретичними знаннями, але й набути реального досвіду у безпечному середовищі, що, в свою чергу, підвищує впевненість у своїх діях під час екстремальних ситуацій та сприяє оперативному та ефективному реагуванню на виклики, які можуть виникнути в реальному житті. Алгоритм MARCH в домедичній допомозі є структурованим підходом до оцінки і надання допомоги в екстрених ситуаціях, шляхом визначення пріоритетних дій MARCH, таких як масивна кровотеча, прохідність дихальних шляхів, дихання, оцінку кровобігу, травми голови і гіпотермія.

Роль поліцейських у забезпеченні безпеки постраждалому є важливою, оскільки від них може залежати подальша доля постраждалого і уникнення ризиків для його здоров'я та уникнення можливих ускладнень. Ці навички забезпечують можливість оперативно реагувати на різні ситуації, що виникають у результаті військових злочинів чи нещасних випадків.

Тому, використання симуляцій та практичних вправ домедичної допомоги у підготовці правоохоронців сприяє формуванню необхідних навичок у безпечному середовищі, що підвищує впевненість у власних діях під час реальних інцидентів. Алгоритм MARCH є важливим інструментом для надання домедичної допомоги, оскільки дозволяє

швидко і ефективно оцінити стан постраждалого та вжити необхідних заходів для його порятунку.

Список використаних джерел:

1. Hossain, M. F., & Rahman, M. (2021). Early recognition and management of shock in emergency settings. *Journal of Critical Care Medicine*, 6(2), 101-108.
2. McSwain, N. E., & Holliday, K. L. (2020). Tactical Combat Casualty Care for the Tactical Medical Provider. *Journal of Emergency Medical Services*, 45(2), 34-41.
3. Dombrovskiy, V. Y., & Vasilieva, L. (2022). Innovations in prehospital trauma care: A review. *International Journal of Emergency Services*, 11(1), 15-22.
4. Gibbons, A., & Shaw, M. (2023). *Emergency Medical Services: Principles and Practice*. London: Routledge.
5. Петров, І. С. (2023). Інноваційні підходи до підготовки правоохоронців у сфері медичної допомоги. *Журнал права та безпеки*, 3(1), 55-60.

УДК: 349.2 (477): 061

Гребенар Олексій Володимирович,

адвокат, здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри публічного та приватного права
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля,
Київ, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст. 43 Конституції України кожна особа має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Водночас, ст. 64 Основного Закону держави закріплює положення про те, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і

свобод людини і громадянина із зазначенням строку таких обмежень, зокрема, це стосується й права особи на працю [1].

Зважаючи на повномасштабну агресію російської федерації проти України, Президент України своїм Указом ввів воєнний стан в Україні [2], що діє й по сьогодні. В межах цієї ситуації, набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX [3]. Ним визначено особливості трудових правовідносин у період дії воєнного стану та закріплено низку обмежень конституційного права особи на працю.

Встановлені обмеження конституційного права особи на працю слід розділити на наступні групи:

1. *Строкові трудові договори.* У період дії воєнного стану форма укладення строкового трудового договору визначається сторонами за їх згодою. Причём, умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників.

2. *Робочий час та час відпочинку.* Зокрема, нормальна тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану не може перевищувати 60 годин на тиждень. П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем за рішенням військового командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення). Час початку і закінчення щоденної роботи (зміни) визначається роботодавцем. У період дії воєнного стану не застосовуються норми статті 53 (тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів), частини першої статті 65, частин третьої – п'ятої статті 67 та статей 71-73 (святкові і неробочі дні) Кодексу законів про працю України [4].

3. *Робота в нічний час.* В умовах воєнного стану заборонено залучати до роботи в нічних час вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року, осіб з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота, без їх згоди.

4. *Оплата праці.* За загальним правилом, заробітна плата виплачується працівнику на умовах, що визначено у трудовому договорі [5]. Разом з тим, роботодавець повинен вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати. В умовах воєнного стану роботодавець може бути звільнений від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. Звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати. У разі неможли-

вості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойові дії строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства.

5. *Відпустки.* Чинне трудове законодавство гарантує кожному працівнику право на щорічну основну оплачувану відпустку, яка надається тривалістю не менше як 24 календарні дні. Водночас, в умовах воєнного стану, роботодавець, на прохання працівника може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, встановленого ч. 1 ст. 26 Закону України «Про відпустки» [6]. Використання означених відпусток не знецінює можливість працівника скористатися й іншими, передбаченими законом, видами відпусток, а саме: щорічні (додаткові) відпустки, додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творча, соціальна відпустки тощо. Однак, у період дії воєнного стану роботодавець наділений правом відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток. Виняток становить відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами й відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Роботодавець може скористатися цим правом лише в умовах воєнного стану і лише у тих випадках, якщо працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Наведене дає підстави для формування висновку про те, що конституційне право особи на працю підлягає обмеженню у період дії воєнного стану і ці обмеження регулюються Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Разом з тим, інші норми законодавства про працю, які не суперечать положенням цього закону не втрачають своєї чинності і повинні застосовуватися у трудових відносинах між працівником і роботодавцем.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон, Верховна Рада України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2025).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ, Президент України від 24.02.2022 р. № 64/2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 06.04.2025).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон, Верховна Рада України від 15.03.2022 р. № 2136-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 07.04.2025).

4. Кодекс законів про працю України: Кодекс, Верховна Рада України від 10.12.1971 р. № 322-08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 06.04.2025).

5. Про оплату праці: Закон, Верховна Рада України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.04.2025).

6. Про відпустки: Закон, Верховна Рада України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.04.2025).

УДК 347.9(091)(477)

Кміта Назарій Андрійович,

студент 2 курсу ЮФ

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Гуменюк Оксана Григорівна,

к. п. н., доцент, доцент кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ І ПСИХОЛОГІЯ ЇХ УЧИНЕННЯ: ПРАВОВИЙ І ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Актуальність теми обумовлена наявністю того факту, що у сучасних умовах збройних конфліктів особливого значення набуває комплексне осмислення феномену військових злочинів, що є серйозним викликом як для міжнародного кримінального права, так і для науки психології. Акти насильства, жорстокого поводження з цивільним населенням, полоненими, застосування заборонених засобів і методів ведення війни є не лише грубим порушенням міжнародно-правових норм, а й результатом складних психологічних процесів, що впливають на поведінку військовослужбовців у надзвичайних умовах. Саме тому дослідження юридичної природи військових злочинів у поєднанні з аналізом психологічних механізмів, що зумовлюють їх вчинення, має не лише наукову, а й прикладну цінність.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: проаналізувати особливості скоєння воєнних злочинів з урахуванням правового і психологічного аспектів.

З правничої перспективи варто зауважити, що формалізоване тлумачення категорії «воєнний злочин» набуло поширення переважно у другій половині XIX століття. Цьому сприяло ухвалення низки міжнародно-правових актів, зокрема, Женевської конвенції 1864 року, яка вперше встановила міжнародні зобов'язання держав щодо гуманного поводження з пораненими та хворими військовослужбовцями під час збройних конфліктів. Ці документи започаткували систематизацію норм, що регламентують допустимі засоби й методи ведення воєнних дій.

Втім, історичні джерела свідчать про існування певних прототипів норм міжнародного гуманітарного права ще задовго до новітнього етапу розвитку права війни. Зокрема, у Єгипті III тисячоліття до н. е. вже фіксувалися перші зразки обмежень щодо поводження з ворогом. Аналогічні положення простежуються і в релігійно-правових пам'ятках Стародавньої Індії — таких як «Махабхарата» та «Закони Ману», де, зокрема, засуджувалося вбивство беззахисних супротивників і осіб, які добровільно склали зброю. Також існувала практика репатріації поранених військовополонених після їх одужання. Схожі приписи щодо ведення збройної боротьби містяться і в працях китайського стратегічного мислителя Сунь Цзи, який наголошував на важливості моральних аспектів війни [1].

Юридичне ж закріплення самого терміна «воєнний злочин» у сучасному його розумінні відбулося лише після завершення Другої світової війни — у 1945 році. У Статуті Міжнародного військового трибуналу, затвердженому в Нюрнберзі, стаття 6 визначила воєнні злочини як порушення чинних на той час норм і звичаїв війни. До таких дій було віднесено: умисні вбивства цивільного населення, жорстоке або нелюдське поводження з військовополоненими, незаконну депортацію цивільних осіб, вбивства заручників, привласнення публічного або приватного майна, а також руйнування об'єктів цивільної інфраструктури без військової необхідності [2].

Унаслідок Другої світової війни міжнародне співтовариство здійснило системну кодифікацію норм права збройних конфліктів, яка знайшла своє втілення у чотирьох Женевських конвенціях 1949 року. Ці документи стали фундаментом сучасного міжнародного гуманітарного права (МГП) та закріпили, зокрема, першу кодифіковану класифікацію діянь, що становлять воєнні злочини — тобто серйозні пору-

шення положень конвенцій, які мають місце з урахуванням специфіки кожної з них.

Кожна з Женевських конвенцій — щодо поранених і хворих у сухопутних силах, поранених, хворих і осіб, які потерпіли корабельну аварію, військовополонених та цивільного населення — містить окремий перелік кваліфікуючих діянь, які в сукупності формують єдиний механізм притягнення до відповідальності за серйозні порушення норм МГП. До таких діянь, зокрема, відносять: умисне позбавлення життя осіб, що перебувають під захистом конвенцій; катування та інші форми нелюдського або принижуючого гідність поводження, включаючи проведення біомедичних експериментів; заподіяння тяжких фізичних або моральних страждань; невинуватого знищення або незаконне привласнення майна, якщо це не продиктовано воєнною необхідністю; примушення осіб, що перебувають під захистом, до служби в збройних силах держави-противника; а також позбавлення таких осіб права на справедливе і безстороннє судове розгляду.

У доктрині міжнародного кримінального права триває дискусія щодо дефінітивного змісту поняття «воєнний злочин», попри значний масив наукових праць, присвячених цій проблематиці. Узагальнений підхід дослідників не дозволяє сформулювати єдине тлумачення цього правового явища. В окремих випадках діяння кваліфікуються як воєнні злочини не виключно через порушення норм міжнародного гуманітарного права, а й у зв'язку з посяганням на фундаментальні засади міжнародно-правового порядку.

Так, наприклад, вербування, матеріальне забезпечення, підготовка та залучення найманців підпадають під криміналізацію не через порушення конкретних гуманітарних норм, а з огляду на те, що така діяльність суперечить основоположним принципам міжнародного права. Це, зокрема, підтверджується преамбулою Міжнародної конвенції проти вербування, використання, фінансування та навчання найманців від 4 грудня 1989 року, в якій наголошено, що зазначені дії становлять загрозу таким нормам *jus cogens*, як суверенна рівність держав, їх політична самостійність, недоторканність території та право народів на самовизначення [3].

Переходячи до психологічного напрямку дослідження теми, девіантна поведінка трактується як сукупність дій, що суперечать усталеним соціальним нормам — правовим, моральним чи критеріям психічного здоров'я. Такі дії є проявами психічної дезадаптації, емоційної нестабільності та порушення самоконтролю.

Однією з класифікацій девіантної поведінки є систематизація її за характером агресивних тенденцій, що виявляються у прагненні вирішувати особистісні труднощі шляхом застосування насильницьких засобів, зокрема через фізичний тиск на цивільне населення, вчинення

вбивств співслужбовців або представників командного складу, а також інші дії, які мають ознаки кримінального правопорушення.

У контексті збройних конфліктів подібні форми девіантної поведінки набувають масового характеру. Зокрема, мародерство, яке визначається як протиправне заволодіння чужим майном у період соціальних катастроф або військових дій, є прикладом грубого порушення норм як кримінального, так і гуманітарного права. Акти насильства, вчинені щодо цивільного населення, розцінюються як дії, що суперечать принципу добровільної згоди суб'єкта, і кваліфікуються як злочини проти особистості. Мотиваційним чинником подібної поведінки часто виступає афективний компонент, зокрема почуття помсти, що психологічно виправдовується суб'єктом [4, с. 151].

Л. А. Кітаєв-Смик у своїх дослідженнях акцентує на тому, що основною причиною агресії військових є відсутність конкретного образу супротивника. Відчуття постійної загрози від снайперів викликає психологічне перенесення ворожих образів на інші об'єкти, що й стають мішенями для агресії [5, с. 76].

В уявленні солдатів, об'єкти атаки часто постають не як індивідуальні людські істоти, а як знеособлені фігури, позбавлені суб'єктності, на що значною мірою впливає цілеспрямована пропагандистська риторика. В окремих випадках сам процес ураження противника перетворюється на елемент поведінкового шаблону з ознаками гіперреалізованої гри, в якій влучність і результативність слугують джерелом задоволення.

Професор Т. Ельберт, фахівець у сфері клінічної психології, класифікує грабунок у межах бойових дій як прояв хижацької агресії. При цьому одним із рушіїв такої поведінки він називає первісний інстинкт полювання, який активізується навіть без наявності корисливої мотивації, а виключно внаслідок прагнення реалізувати домінуючу поведінку щодо інших суб'єктів.

У підсумку слід зазначити, що воєнні злочини становлять складне міждисциплінарне явище, що поєднує у собі як правові, так і психологічні аспекти, які нерозривно пов'язані між собою в умовах сучасних збройних конфліктів. Юридичний аналіз дозволяє визначити об'єктивні та суб'єктивні ознаки таких діянь, класифікувати їх відповідно до міжнародного гуманітарного права, простежити історичну еволюцію поняття воєнного злочину та конкретизувати відповідальність за їх вчинення. Лише цілісне осмислення правової природи воєнних злочинів та їх психологічного підґрунтя дозволяє не лише покращити механізми відповідальності за такі злочини, а й сформулювати превентивні стратегії, що здатні мінімізувати ризики жорстокості та порушення прав людини у війні.

Список використаних джерел:

1. Бундз Р. Воєнні злочини в кримінальному праві України. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. № 3 (39), 2023. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/32099/25.pdf> (дата звернення: 11.04.2025)
2. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі : Статут Ірландія від 08.08.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201#Text (дата звернення: 11.04.2025)
3. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_103 (дата звернення: 11.04.2025)
4. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України. Методичний посібник. К.: ФОП Маслаков, 2019. 288 с.
5. Караяні А. Г., Сиромятников І. В. К21 Прикладна військова психологія. Київ: Інтер, 2006. 369 с.

УДК:340.1: 343.2 (091)

Давидова Тетяна Олександрівна,

к.ю.н., співробітник науково-організаційного центру Національної академії СБ України, м. Київ

ЗВИЧАЙ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Наукова проблема взаємодії права і звичаю загалом, та правового звичаю зокрема, лишається у центрі уваги науковців і сьогодні, так їх співвідношення і взаємовплив вивчають вітчизняні вчені, зокрема М. Бедрій, Л. Богачова, Ю. Завгородня, О. Коров'як, М. Мірошніченко, В. Озель, О. Скакун, Н. Толкачова, В. Цюприк та інші. Звернення до звичаєвого права зумовлено, насамперед, необхідністю вивчення витоків права та з'ясування дієвості його впливу на суспільні відносини.

У нашій державі здавна основним джерелом формування звичаєвого права були народні юридичні звичаї – «звичаї пращурів», бережливе і поважне ставлення до яких, як підкреслює дослідниця Н. Толкачова, український народ проніс через усю свою історію. В Україні до звичаєвого права ставилися особливо шанобливо. «Немає краю без свого звичаю. Звичай – це другий закон», – стверджує давнє українське прислів'я. Звичаєве право вважалося «давниною», «справді народним пра-

вом» і традиційно протиставлялося «новині», законодавству, нав'язаному значною мірою іноземними володарями [1, с. 105]. У сучасному світі ще лишилися правові системи, в яких звичай у регулюванні суспільних відносин мають важливе значення, зокрема в країнах Африки.

О. Зінченко, досліджуючи сучасне право Африки, зазначає, що воно є дуже специфічним, цікавим та малодослідженим. Його основу було закладено звичаєвим правом, яке сьогодні є складовою частиною багатьох правових систем африканських держав, при чому не тільки в сфері приватного права, а й іноді й публічного права [2, с. 5]. Звичай – феномен, є не лише джерелом таких галузей права як сімейне чи цивільне, а й – кримінального. Правовому звичаю як джерелу кримінального права свої наукові праці присвятили також К. Босак, О. Кузембаєв, І. Малютіна, І. Митрофанов, О. Радутний, М. Хавронюк та інші вітчизняні дослідники. Так, видатний вчений у галузі кримінального права і кримінології М. Хавронюк в одній зі своїх праць зазначив, що правовий звичай є цілком легітимним джерелом кримінального права в деяких державах Африки [3, с. 4]. На прикладі країн зазначеного континенту розглянемо окреслену проблематику.

Звичай та традиції не стали анахронізмом, а виступають механізмом збереження, розвитку і трансляції національної культури, відіграють важливу роль у регулюванні та стабілізації суспільних відносин, вони роблять правову систему Африки несхожою на інші, а культуру – неповторною.

За часів колоніалізму звичаєве кримінальне право Африки в більшості своїй втратило значення, і правовідносини, які виникали, регулювалися нормами європейського права. Проведене нами дослідження показало, що вивчаючи злочинність в Африці, вчені, предметом досліджень яких було це питання у 60-80-х роках минулого століття, звертали увагу на підрив норм звичаєвого права, що призвело до руйнування родинних зв'язків, як безпосередню причину росту злочинності. Переважно мешканці міст розривали свої сталі традиції та звичаї і намагалися жити за привнесеними ззовні правилами і мораллю. Ми виокремили умовно причини росту злочинності відповідно до досліджень вчених, які вивчали цю проблему, зокрема:

- населення міст Африки, насамперед, забажало жити сім'ями європейського типу, не зважаючи на те, що поняття сім'ї в Африці суттєво відрізняється від європейської моделі, де функція сім'ї вужча і не має такого авторитету. Це призвело до того, що загальний контроль послабився, і як наслідок – до різкого росту рівня злочинності (туніський кримінолог Е. Р. Рола-розі);
- злочинність зросла не в селах, а саме в містах, бо саме тут зіткнулися дві основні культури, наявні на континенті: традиційна та західна, що призвело до конфлікту культур, який породив дисбаланс в

суспільстві та призвів до підвищення рівня злочинності (американський кримінолог Т. Селлін);

- наявність трагічного роздвоєння між старими сталими звичаями, моральними цінностями і новими економічними і соціальними труднощами, які народ Африканських країн мав долати. Причина росту злочинності криється в тому, що африканське право складалося з трьох абсолютно різних систем права: традиційне, чужеродне (привнесене колонізаторами) та нове – молодих незалежних держав (індійський соціолог Демшук).

Так, кримінологи, соціологи розглядають звичаї як детермінанту існуючої злочинності. Втім аналіз стану дослідження вченими місця і ролі звичаїв в системі заходів запобігання злочинності (навіть на теренах України) довів: як заходи запобігання розглядається антикриміногенна роль позитивних традицій та звичаїв [4].

Проведене нами свого часу дослідження, засвідчило, що на сьогоднішній день звичаєве кримінальне право все ж діє на локальному рівні, новим законодавством держав Африки заборонено притягати до відповідальності на основі норм звичаєвого права, що було закріплено у конституціях (Кенії, Боствани тощо). При цьому не можна сказати, що норми звичаєвого права абсолютно ігноруються. Так суди, застосовуючи писане кримінальне право, не лишають без уваги норми звичаєвого права, що регулює сімейні, земельні, спадкові відносини; так воно застосовується для доповнення і уточнення складу злочину чи для індивідуалізації покарань. У законодавстві низки країн Африки закріплено, що з метою пом'якшення покарання обвинувачена особа повинна довести, що вона діяла саме так, як мала б вчинити у випадку здійснення проти неї неправомірної дії за звичаєвим правом.

До того ж слід зазначити, що в сучасній Африці наявні злочини, притаманні звичаєвому праву, включені до кримінальних кодексів. Наприклад, статті Кримінального кодексу Республіки Камерун стосуються звичаєвого шлюбу та пов'язаних із ним злочинів (неповернення дитини, тому хто б міг його витребувати назад; примус до шлюбу; зловживання, пов'язані зі шлюбним викупом тощо), Кримінальний кодекс Уганди містить склад злочину адюльтер, що за своєю природою походить від звичаєвого права.

На сьогодні не існують кодекси кримінального звичаєвого права чи покарання за звичаєвим правом, але до кримінальних кодексів країн Африки включено певні склади злочинів суто звичаєвого характеру. Звичаї та звичаєве право продовжують впливати на кримінальне право Африки, так будь-який підрив норм істинно африканського права може призвести до росту злочинності. Тому не варто відмовлятися категорично від звичаєвого права у врегулюванні правових відносин, а

зважати на нього як на детермінанту злочинності. Останнє є важливим і для вітчизняних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Толкачова Н. Звичаєве право України : особливості розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія : Юридичні науки. 2010. № 85. С. 105-113.

2. Сучасне африканське право : навч. посіб. / О. Зінченко. Харків : Право. 2023. 172 с.

3. Хавронюк М. Дещо про сутність кримінального права (інакший погляд). URL: <https://pravo.org.ua/deshho-pro-sutnist-kryminalnogo-prava-inakshyj-poglyad/> (Дата звернення 03.04.2025)

4. Босак К. Стан дослідження місця і ролі традицій та звичаїв в системі заходів запобігання злочинності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 7-10.

УДК 343.4:341.67-053.214:26

Долгов Антон Геннадійович,
к.ю.н, старший викладач кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, адвокат

ВТЯГУВАННЯ ДІТЕЙ У ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Проблема втягування дітей у збройні конфлікти набуває особливої гостроти в умовах збройної агресії російської федерації проти України. Масові факти залучення неповнолітніх до бойових дій, використання їх як шпигунів, кур'єрів, живого щита чи об'єктів пропаганди свідчать про грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права. Актуальність дослідження визначається необхідністю удосконалення національного кримінального законодавства для ефективного реагування на ці порушення, зокрема, шляхом чіткої криміналізації вербування та залучення дітей до збройних конфліктів. Сучасні виклики пов'язані з труднощами кваліфікації таких злочинів, доказуванням умислу, ідентифікацією жертв, юрисдикційними перепонами та необхідністю забезпечення захисту прав дітей-жертв. У цьому контексті питання вдосконалення механізмів кримінально-правового захисту дітей від залу-

чення до збройних конфліктів є важливим завданням як для теоретиків права, так і для практичних працівників органів кримінальної юстиції.

Відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, - дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні» [1]. Такий підхід до визначення категорії «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» ґрунтуються на Резолюціями Ради Безпеки ООН 1261 (1999), 1882 (2009), 1998 (2011) та 2225 (2015), які визначають наступні порушення проти дітей під час збройного конфлікту: вбивство та каліцтво, вербування дітей до збройних сил супротивника й використання у бойових діях, згвалтування та інші форми сексуального насильства, викрадення, напади на школи та лікарні, відмова в доступі до гуманітарної допомоги. Так, за даними сайту «Діти війни» в Україні у період з 24.02.2022 р. по 28.04.2025 р. 623 дитини загинуло, 1928 – зазнало поранень, 2225 – зникло безвісти, 19 – постраждало від сексуального насильства, 19 546 – депортовано та/або примусово переміщено [2].

Відповідно до норм звичаєвого права та міжнародного гуманітарного права використання дітей віком до 15 років як солдатів або допускати їх до участі у збройному конфлікті категорично заборонено. Так, пункт 8 (2) (b) (xxvi) Римського статуту Міжнародного кримінального суду визначає, що «набір або вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил або використання їх для активної участі в бойових діях» [3]. Україна ратифікувала Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, ст. 1 якого закріплює норму у відповідності до якої «Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб військовослужбовці їхніх збройних сил, які не досягли 18-річного віку, не брали прямої участі у військових діях» [4].

Починаючи з 2014 р. рф здійснює систематичне залучення неповнолітніх до збройного конфлікту у наступних формах: використання дітей як шпигунів для збору інформації про переміщення та розміщення Збройних Сил України, залучення дітей як коректувальників обстрілів, залучення неповнолітніх до облаштування блокпостів та споруд військового призначення, використання дітей для забезпечення життєдіяльності військовослужбовців рф, залучення неповнолітніх осіб на тимчасово окупованих територіях до кампанії примусової мо-

білізації українських громадян, незаконне переміщення дітей із Херсонської обл. до тимчасово окупованого АР Криму з подальшим примусовим наданням паспортів рф і залученням до військових навчань, ідеологічна та військова підготовка (дітей залучають до участі у військово-патріотичних таборах, навчані у військово-патріотичних організаціях на кшталт «Юнарії», патріотичному виховані в системі освіти, використанні відеоігор для підготовки дітей до сприйняття війни як «гри» або «обов'язку»), пропагандистське залучення дітей до заходів на підтримку збройної агресії рф проти України (проведення тематичних «уроків мужності», конкурсів, парадів і акцій), залучення неповнолітніх до створення пропагандистських матеріалів (відео, фотографій, інформаційних повідомлень), використання дітей як живого щита під час ведення бойових дій, залучення дітей до демонстрацій підтримки окупаційних адміністрацій та військових підрозділів рф на тимчасово окупованих територіях та ін.

Для притягнення до кримінальної відповідальності за залучення дітей до участі у збройному конфлікті в Україні злочинні дії кваліфікуються за ст. 438 КК України «Воєнні злочини» [5]. Серед сучасних викликів притягнення до кримінальної відповідальності за втягування дітей у збройні конфлікти слід виділити наступні:

1) нечіткість законодавчого формулювання, оскільки ст. 438 КК України має загальний характер: вона охоплює багато різних порушень міжнародного гуманітарного права, але не містить окремої конкретизації щодо залучення дітей до участі у збройних конфліктах, а відтак відсутність чіткої дефініції у національному праві ускладнює розмежування цього злочину від інших форм участі дітей у збройних діях;

2) складнощі у доведенні умислу при вчиненні даного виду кримінального покарання, оскільки для притягнення до відповідальності потрібно довести не тільки сам факт залучення дитини до збройного конфлікту, але й наявність прямого умислу використати дитину для бойових чи допоміжних дій, а збір таких доказів у реальних умовах бойових дій (особливо на окупованих територіях) є надзвичайно складним;

3) проблеми ідентифікації дітей-жертв, оскільки на практиці важко довести вік осіб, залучених до конфлікту, особливо коли документи знищені, втрачені або фальсифіковані, при цьому міжнародні стандарти вимагають чітко зафіксувати, що йдеться саме про осіб віком до 15 або 18 років (залежно від кваліфікації за нормами міжнародного права);

4) відсутність прямої норми щодо криміналізації вербування дітей, оскільки на відміну від Римського статуту Міжнародного кримінального суду (ст. 8), де вербування або використання дітей до 15 років у збройних конфліктах прямо кваліфікується як воєнний злочин, в українському праві таке вербування чітко не прописано окремою статтею, що призводить до необхідності використовувати складні правові конструкції для належної кваліфікації діяння;

5) юрисдикційні складнощі, оскільки часто залучення дітей здійснюють неофіційні збройні формування або окупаційні адміністрації, що підпорядковуються іноземній державі, тому притягнення винних осіб у таких умовах вимагає не лише кримінального переслідування в Україні, але й застосування норм міжнародного кримінального права та співпраці з міжнародними судами;

6) особливості кваліфікації за міжнародним гуманітарним правом передбачає, що визначення «залучення» дитини до конфлікту включає не тільки безпосередню участь у бойових діях, але й використання як шпигунів, кур'єрів, для охорони об'єктів тощо, а в Україні ж судова практика майже не розроблена щодо таких випадків, що створює проблеми при застосуванні норм.

7) під час притягнення винних існує необхідність забезпечення прав дітей, які були залучені, розглядати їх не як співучасників або злочинців, а виключно як жертв міжнародного злочину, що не завжди вчасно враховується в національних процесуальних процедурах.

У ході дослідження встановлено, що чинне кримінальне законодавство України лише частково охоплює проблему залучення дітей до участі у збройних конфліктах, що ускладнює кваліфікацію таких дій та притягнення винних осіб до відповідальності. Зокрема, ст. 438 КК України має надто загальний характер і не містить окремої дефініції залучення дітей, що призводить до складнощів у правозастосуванні. Доведено, що втягування дітей у збройні конфлікти супроводжується низкою проблем: нечіткістю законодавчих норм, складністю доказування умислу, проблемами ідентифікації потерпілих, відсутністю спеціальної криміналізації вербування дітей, юрисдикційними обмеженнями та недостатньо розробленою судовою практикою.

Наголошено на необхідності гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема Римським статутом Міжнародного кримінального суду та Факультативним протоколом до Конвенції про права дитини. Важливим напрямом удосконалення є також розробка окремої кримінально-правової норми, яка б передбачала відповідальність за вербування, залучення чи використання дітей у збройних конфліктах, а захист прав дітей-жертв має стати одним із пріоритетів кримінальної юстиції у контексті протидії воєнним злочинам.

Список використаних джерел:

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
2. Діти війни. <https://childrenofwar.gov.ua/>
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: ООН від 17.07.1998 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top
4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах: ООН від 25.05.2000 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3040>

УДК 355.45:327

Загоруй Людмила Миколаївна,
к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри
публічного та приватного права
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля,, м. Київ
Загоруй Іван Семенович,
к.і.н., доцент, доцент кафедри
господарсько-правових та
суспільно-політичних дисциплін
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, , м. Київ

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Міжнародна співпраця у сфері безпеки та оборони стала ключовим елементом стратегії національного розвитку України, особливо після початку повномасштабної війни в Україні. У цих умовах країна потребує не лише військової допомоги, але й має адаптувати свою систему підготовки фахівців до вимог сучасної війни та стандартів євроатлантичної спільноти. Висока мобільність загроз, кібератаки, інформаційна агресія, терористичні ризики - усе це вимагає глибокої трансформації не лише технічного забезпечення, а й підготовки особового складу.

Особливої актуальності набуває формування спільного освітнього простору в галузі оборони, де міжнародне партнерство виступає як

чинник розвитку та, водночас, як елемент стримування і зміцнення обороноздатності держави. Таким чином, поглиблення міжнародної співпраці в окресленій сфері треба розглядати як необхідну умову збереження національного суверенітету та реалізації стратегічного курсу держави.

Підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони є ключовим елементом державної політики національної безпеки. Відповідно до Стратегії національної безпеки України [1] одним із пріоритетів є взаємодія – розвиток стратегічних відносин насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, США, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України. Зазначена стратегія передбачає адаптацію національних освітніх стандартів і доктрин до стандартів НАТО, у тому числі.

Вважаємо, що міжнародна співпраця у сфері підготовки кадрів має охоплювати такі основні напрями як: участь у навчаннях, тренінгах і курсах під егідою НАТО, ЄС, ООН; академічна мобільність військово-службовців і науково-педагогічних працівників (наприклад, програми Erasmus+ для сектору оборони); розробка спільних програм підготовки (наприклад, програма DEEP – Defence Education Enhancement Programme [2]). Крім того, перспективним є проведення дослідницьких проєктів у сфері військової педагогіки та стратегічних студій. Значимо, що стратегічні студії є міждисциплінарною галуззю, що охоплює дослідження у сфері національної безпеки, військової політики, конфліктології, міжнародних відносин та стратегічного планування. Вони відіграють важливу роль у підготовці управлінських і командних кадрів для сектора безпеки та оборони, оскільки формують здатність до довгострокового мислення, прогнозування загроз, прийняття рішень в умовах невизначеності та розробки комплексних моделей реагування. Стратегічні студії включають вивчення концепцій, методів і підходів до вирішення складних проблем у стратегічному контексті, а також сприяють формуванню цілісного розуміння безпеки, що поєднує такі важливі компоненти як військовий, політичний, економічний, інформаційний та інші.

Отже, стратегічні студії відіграють ключову роль у формуванні ефективної політики та управління у сфері національної безпеки. Приклади застосування – розробка стратегії національної безпеки України в умовах війни, планування заходів із захисту критичної інфраструктури в умовах гібридних загроз [3].

Міжнародна співпраця у сфері підготовки кадрів для сектору безпеки та оборони супроводжується низкою проблем, що знижують ефе-

ктивність цього процесу. Зокрема, науковці справедливо звертають увагу на те, що на теоретичному вимірі спостерігається відсутність єдиної наукової концепції щодо форм і змісту міжнародної безпекової освіти. Методологія порівняльного аналізу освітніх систем країн НАТО та України не є уніфікованою, а питання змістової інтеграції (наприклад, цивільного контролю, стратегічної комунікації) потребує глибшої адаптації на національному рівні.

У законодавчому вимірі ключовою проблемою є відсутність єдиного нормативного акту, який би комплексно регламентував підготовку кадрів для оборонного сектору. Чинне регулювання є фрагментарним, оскільки воно міститься у різних законах («Про вищу освіту», «Про національну безпеку»), міжурядових угодах, і наразі не становить узгодженої системи.

Зважаючи на вище викладене можна дійти таких висновків. Міжнародна співпраця у сфері підготовки кадрів для сектору безпеки та оборони України є ключовим фактором адаптації до сучасних викликів. Поглиблення кооперації з партнерами сприяє набуттю нових знань, впровадженню стандартів НАТО, зміцненню національного кадрового потенціалу. Подальший розвиток цього напрямку потребує системної державної підтримки, фінансування, а також законодавчого оновлення.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію національної безпеки України: рішення Ради Національної безпеки і оборони України, введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text> (дата звернення: 21.04.2025).

2. Defence Education Enhancement Programme (DEEP) eAcademy. URL: <https://deeportal.hq.nato.int/eacademy/> (дата звернення: 21.04.2025).

3. Формування системи освіти, підготовки та перепідготовки персоналу у сфері захисту критичної інфраструктури. Національний інститут стратегічних досліджень НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/formuvannya-sistemy-osvity-pidhotovky-ta-perepidhotovky-personalu> (дата звернення: 21.04.2025).

Загурський Олександр Богданович,
к.ю.н., доцент кафедри права та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ

УКРАЇНЬСКА АДВОКАТУРА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИ- КЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується беспрецедентними викликами, зумовленими повномасштабною збройною агресією проти України, глобальними безпековими ризиками, трансформацією правового простору та необхідністю забезпечення належного функціонування правосуддя в умовах надзвичайної правової реальності. В цих умовах особливої ваги набуває роль адвокатури як невід'ємного елементу механізму захисту прав і свобод людини, забезпечення доступу до правосуддя та дотримання принципу верховенства права.

Українська адвокатура стикається з низкою викликів: необхідністю адаптації до змін законодавства, пов'язаних з воєнним станом; забезпеченням безперервного надання правничої допомоги в умовах міграції, окупації, порушення прав людини та воєнних злочинів; збереженням професійних стандартів і етичних норм в умовах кризи. Одночасно адвокатура залишається одним із ключових чинників правової стабільності та демократичного розвитку держави, що потребує всебічного наукового осмислення її ролі, функціонування та перспектив удосконалення.

У зв'язку з цим, дослідження стану української адвокатури в контексті новітніх загроз і викликів має не лише теоретичне, але й практичне значення, адже сприяє формуванню ефективної моделі правничої допомоги, орієнтованої на захист людини в умовах трансформаційної епохи.

«Російська інтервенція призвела до великих людських та матеріальних втрат, окупації частини території держави. Падіння ВВП України за підсумками 2022 року склало 30,4% 6, 5 млн. українців втратили роботу, пошкоджено або зруйновано більше 817 тис. житлових будинків. Станом на кінець року у державах Європи перебуває понад 7,8 млн. мігрантів з України, а кількість внутрішньо переміщених осіб всередині країни становить 5,9 млн. осіб» [1-4].

В умовах повномасштабного збройного протистояння, ініційованого рф проти України, спостерігається суттєва модифікація функціона-

льних характеристик адвокатури як базового елементу системи захисту прав суб'єктів правовідносин. Зростання значущості зазначеної проблематики обумовлює необхідність її комплексного дослідження з подальшою оптимізацією відповідних правових інструментів.

Сучасний етап збройного конфлікту актуалізує питання надання кваліфікованої юридичної допомоги суб'єктам, чії права були порушені внаслідок бойових дій. Масштабні міграційні процеси, втрата майнових активів, документів, що посвідчують особу, формують комплекс правових проблем, серед яких особливої уваги потребують:

- питання оформлення соціальних гарантій;
- процедури відновлення правовстановлюючих документів;
- механізми компенсації за знищене або пошкоджене майно;
- захист трудових прав громадян.

Вищезазначені обставини детермінують необхідність від адвокатського корпусу не тільки високого рівня професійної підготовки, але й здатності ефективно функціонувати в умовах екстраординарної правової реальності, що характеризується значною динамікою змін законодавчого поля та судової практики.

«Багато адвокатів долучилося й щодо надання безоплатної правової допомоги для переселенців в рамках діяльності благодійної організації «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги», яка забезпечує, в тому числі, й діяльність «гарячої лінії» надання безкоштовних юридичних консультацій, зокрема, щодо: правових обмежень, пов'язані з веденням в Україні воєнного стану, надання адміністративних та соціальних послуг в умовах війни; практичних аспектів оформлення статусу переселенця; допомоги у фіксації збитків і пошкоджень через бойові дії; релокації підприємств; оформлення гуманітарної чи іншої допомоги» [5].

У зв'язку з цим, доцільно сформулювати низку ключових положень, що характеризують стан української адвокатури в умовах сучасних викликів:

1. Інституційні трансформації. Сучасний етап розвитку адвокатури в Україні характеризується глибокими інституційними змінами, спричиненими необхідністю адаптації до воєнного стану та пов'язаних з ним обмежень нормального функціонування правової системи.

2. Професійні виклики. Адвокатський корпус стикається з комплексом професійних труднощів, що включають:

- обмеження доступу до правосуддя;
- ускладнення процесуального характеру;
- необхідність роботи в умовах правової невизначеності.

3. Етичні дилеми. Воєнний стан загострив традиційні етичні проблеми адвокатської діяльності, зокрема щодо захисту непопулярних клієнтів та балансу між професійними обов'язками і громадянською позицією.

4. Безпекові ризики. Значно посилилися загрози фізичній безпеці адвокатів, що потребує розробки спеціальних механізмів захисту представників цієї професії.

5. Міжнародний контекст. Українська адвокатура змушена функціонувати в умовах складного поєднання національного законодавства та міжнародних правових стандартів, що часто суперечать один одному в умовах збройного конфлікту.

Таким чином, в умовах нинішніх негараздів, спричинених повномасштабним збройним конфліктом, світовими змінами у правовому полі та загальним суспільним неспокоєм, роль адвокатури в Україні стає надзвичайно актуальною. Система надання юридичної допомоги в умовах надзвичайної ситуації, переміщення громадян, утиску соціальних та економічних прав людей вимагає від правників не тільки професійної адаптивності, але й високої юридичної відповідальності.

Адвокатура виконує не лише роль захисника прав, але й функцію об'єднання суспільства, забезпечуючи правову стабільність та доступ до правосуддя навіть за умов обмежених ресурсів, руйнування інфраструктури чи правової невизначеності. Успішне вирішення цього завдання можливе лише за умови постійного покращення інституційних механізмів адвокатської діяльності, налагодження ефективної взаємодії з державними органами та міжнародними партнерами, а також адекватної відповіді на сучасні виклики та загрози.

Отже, адаптація української адвокатури до сьогодення – це не просто професійна вимога, а й обов'язкова умова забезпечення верховенства права, прав людини та демократичного розвитку країни. Подальшим стратегічним завданням має бути розбудова міцної, мобільної та незалежної адвокатської системи, здатної ефективно функціонувати в умовах криз та сприяти відновленню правопорядку в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Щонайменше 5 мільйонів людей в Україні втратили роботу – Мінекономіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/20/694040/>. (Дата звернення 15.04.2025).

2. Звіт «Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення – серпень 2022» спільно підготовлений Світовим банком, Урядом Укра-

їни та Європейською Комісією. URL: [https://documents1.worldbank.org/curated/en/](https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf)

099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf. (Дата звернення 15.04.2025).

3. United Nations High Commissioner for Refugees. Ukraine situation. 16 December 2022. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/20221216%20Ukraine%20situation%20flash%20update%20No%2037.pdf>. (Дата звернення 15.04.2025).

4. Міжнародна організація з міграції ООН. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: опитування загального населення, раунд 11. 25 листопада – 5 грудня 2022 року. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/IOM_Gen%20Pop%20Report_R11_IDP_UKR.pdf. (Дата звернення 15.04.2025).

5. «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги» інформує про діяльність «гарячої лінії» безкоштовної правової допомоги для переселенців. 2022. URL: <https://unba.org.ua/news/7451-vseukrainska-koaliciya-z-nadannya-pravovoi-dopomogi-informue-pro-diyal-nist-garyachoi-linii-bezkoshtovnoi-pravovoi-dopomogi-dlya-pereselenciv.html>. (Дата звернення 15.04.2025).

УДК 343.9

Казарян Елучка Гургенівна,
доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

РОЛЬ ЗАСОБІВ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ У РОЗПІЗНАВАННІ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У сучасному цифровому суспільстві соціальні мережі стали не лише платформою для спілкування, а й середовищем, де часто поширюється мова ворожнечі – крайня форма нетерпимості, що може перерости у дискримінацію, цькування та навіть злочини на ґрунті ненависті. В умовах війни та соціальної нестабільності мова ворожнечі набуває ще більш небезпечного характеру, посилюючи напруження та підриваючи соціальну згуртованість.

Особливо гостро ця проблема постає в українському контексті, де, попри воєнні загрози та процеси післявоєнного відновлення, на держа-

вному рівні відсутній системний моніторинг мови ворожнечі у цифровому середовищі, зокрема у соціальних мережах. Водночас, значна кількість повідомлень у соціальних мережах містить прояви ворожнечі за мовною, релігійною, національною ознакою, дискримінацію внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення.

Проблема застосування поняття «мова ворожнечі» часто стикається з необхідністю балансу між свободою вираження поглядів та захистом прав і гідності вразливих груп населення. Водночас варто наголосити, що у повсякденному спілкуванні значна частина суспільства не усвідомлює, що використовує елементи мови ворожнечі стосовно певних груп, вважаючи подібні висловлювання соціально прийнятними (наприклад, «азіати», «кавказці», «чорношкірі» тощо) [1, с. 23].

«Мова ворожнечі» утворюється різними способами, зокрема шляхом:

- асоціації до історичних фактів або постатей («іуда», «фашист», «хунта», «п'ята колона»);
- ототожнення з етнічними, расовими чи соціальними групами («кацап», «село», «хохол», «чорномазій»);
- порівняльних характеристик («хитрий, як жид»; «брудний, як циган»; «тупий, як чукча»; «працювати, як негр на плантації»);
- дегуманізації аутгрупи («укроп», «колоради», «чурки», «звірі», «теляча мова», «воно»);
- використання негативно забарвлених ідеологічних кліше («загнивальний капіталізм», «руський мир»);
- ототожнення з літературними персонажами («Швондер», «Шаріков», «синя панчоха», «Казанова», «дядько Том»);
- утворення слів ворожнечі за допомогою контамінації («лугандонія», «майдауни», «рашисти», «таріфоцид», «порохоботи») [2, с. 281].

Завдяки спеціалізованим програмним засобам і технологіям аналізу цифрових слідів, можливо не лише фіксувати випадки мови ворожнечі, а й виявляти джерела її походження, ідентифікувати причетних осіб та попереджати ескалацію конфліктів. Саме тому вивчення ролі цифрової криміналістики у розпізнаванні мови ворожнечі у соціальних мережах є надзвичайно актуальним як для наукової, так і практичної сфери правозастосування.

Для розпізнавання мови ворожнечі у соціальних мережах можуть використовуватися спеціалізовані інструменти, зокрема програмне забезпечення для вилучення та аналізу даних, такі як FTK (Forensic Toolkit), EnCase, X-Ways Forensics, що застосовуються для аналізу пристроїв зберігання інформації та відновлення видалених файлів. Cellebrite та Oxygen Forensics допомагають у дослідженні мобільних

пристроїв, включаючи текстові повідомлення, дзвінки та геолокаційні дані.

Аналіз мережевого трафіку забезпечується через Wireshark, а Maltego дозволяє здійснювати збирання OSINT-даних для побудови взаємозв'язків між особами. Технології аналізу великих даних, такі як Splunk та ELK Stack, використовуються для обробки великих масивів інформації та виявлення закономірностей у поведінці користувачів. Системи для розшифрування даних, такі як Passware Kit та Elcomsoft, допомагають у відновленні зашифрованих файлів та електронних повідомлень.

Відповідно до зарубіжного досвіду, до основних інструментів цифрової криміналістики, що використовуються для аналізу соціальних мереж, відносяться:

1. PipI – сервіс, що збирає дані з онлайн-архівів на основі однієї змінної (електронна пошта або номер телефону), і забезпечує доступ до іншої релевантної інформації [3].

2. WebPreserver – це інструмент автоматичного збереження вебматеріалів і соціальних медіа, який здатен швидко зібрати інформацію. Він може розгортати приховані відповіді та коментарі та здатен зберігати профілі з різних платформ соціальних мереж [4].

3. Makeawebsitehub регулярно оновлює перелік найновіших застосунків для соціального взаємодії, що може бути надзвичайно корисним для розширення веброзслідувань і пошуку менш відомих сайтів, які можуть містити важливу інформацію [5].

4. TinEye – це простий інструмент для виявлення оригінальних зображень і виконання зворотного пошуку зображень. Після завантаження зображення TinEye показує, на яких ще сайтах в інтернеті воно використовувалося. Це допомагає знаходити джерела зображень у соціальних мережах [6].

5. TweetBeaver – це інструмент, що дозволяє швидко отримати велику кількість даних із будь-якого відкритого акаунта в Twitter. Він виявляє та аналізує зв'язки між акаунтами у Twitter [7].

У дослідженнях закордонних науковців модель BiLSTM виявилася найточнішою у виявленні мови ворожнечі. BiLSTM демонструє кращу чутливість до контексту, семантичних особливостей і послідовних шаблонів у твітах, що робить її особливо ефективною у виявленні складної природи мови ворожнечі [8, с. 396].

Таким чином, для підвищення ефективності розпізнавання мови ворожнечі у соціальних мережах необхідно розвивати сучасні алгоритми аналізу великих даних, адаптувати моделі до мовного та культурного контексту, впроваджувати комплексні інструменти аналізу соціа-

льних мереж та цифрових слідів, а також забезпечувати дотримання правових норм і прозорість алгоритмів. Зрештою, виявлення мови ворожнечі в соціальних мережах має ключове значення для створення безпечного та інклюзивного онлайн-середовища.

Список використаних джерел:

1. Казарян Е. Г. Поняття та особливості мови ворожнечі. *Х Юридичні могилянські читання – 2024* : матеріали Х всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 28 квіт. 2024 р.). Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. С. 22-26. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/Mogilyanski_chitannya_-_2024.pdf.

2. Колесник Г. «Мова ворожнечі» як соціальний та лінгвістичний феномен. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32(71). № 4(3). С. 278-283. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/part_3/48.pdf.

3. Tan Ziwen and Zhang Channing. China's PIPL and DSL: Is China following the EU's approach to data protection? *Journal of Data Protection & Privacy*. 2021. Vol. 5 (1). pp. 7-25. DOI: [10.69554/NATU8989](https://doi.org/10.69554/NATU8989).

4. Thouvenin F., Hettich P., Burkert H., Gasser U. 4 web archives. In: Remembering and Forgetting in the Digital Age. *Law, Governance and Technology Series*. 2018. Vol. 38. Springer, Cham. pp. 84-101. DOI: [10.1007/978-3-319-90230-2_6](https://doi.org/10.1007/978-3-319-90230-2_6).

5. Spencer J. 101 social networking sites you need to know about in 2022. 2021. URL: <https://makeawebsitehub.com/social-media-sites/>.

6. Kondal M., Singh, V. Comparative analysis of tineye and google reverse image search engines. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*. 2022. Vol. 7 (1). pp. 205-207. DOI: [10.5281/zenodo.6378256](https://doi.org/10.5281/zenodo.6378256).

7. Lyndon R., Tse V., Moore L., May-Hobbs M. Disinformation In Brazil: The 2019 Amazon fires on social media. In: Mair M., Meckin R., Elliot M. (Eds) *Investigative Methods: An NCRM Innovation Collection*. Southampton: National Centre for Research Methods. 2022. pp. 44-53. DOI: [10.5258/NCRM/NCRM.00004547](https://doi.org/10.5258/NCRM/NCRM.00004547).

8. Toktarova Aigerim, Syrlybay Dariga, Myrzakhmetova Bayan, Anuarbekova Gulzat, Rakhimbayeva Gulbarshin, Zhylnbaeva Balkiya, Suieuova Nabat, Kerimbekov Mukhtar. Hate Speech Detection in Social Networks using Machine Learning and Deep Learning Methods. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*. 2023. Vol. 14 (5). pp. 396-406. DOI: [10.14569/IJACSA.2023.0140542](https://doi.org/10.14569/IJACSA.2023.0140542).

Каплій Олена Володимирівна,

к.ю.н., доцентка,

доцентка кафедри конституційного

та адміністративного права і процесу ЧНУ імені Петра Могили,
керівниця юридичної клініки «Veritas» *юридичного факультету*
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В ЕПОХУ ШТУЧНО-ГО ІНТЕЛЕКТУ: ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У сучасному світі технології штучного інтелекту (далі – ШІ) займають провідне місце серед інновацій, що трансформують усі сфери життя, включаючи публічне управління. ШІ має потенціал значно підвищити ефективність роботи органів публічної влади, спрощуючи процеси аналізу даних, автоматизації рішень, виявлення корупційних ризиків та покращення якості обслуговування громадян. Водночас використання ШІ у публічній службі супроводжується низкою викликів, серед яких – етичні аспекти, конфіденційність даних, забезпечення прозорості процесів і відповідальності за результати рішень. У цьому контексті особливо важливим є розробка нормативно-правової бази та етичних норм, які регулюють впровадження ШІ в публічному секторі.

Світ змінюється під впливом технологій, і публічна служба не є винятком. ШІ більше не сприймається як наукова фантастика – це реальність, що кардинально змінює правила гри у публічному управлінні. Уявіть собі систему, яка автоматично аналізує тисячі даних, прогнозує ризики, виявляє корупційні схеми і допомагає ухвалювати рішення, які ще вчора вимагали місяців людської праці. Так, наприклад, у 2017 році поліція США вперше застосувала новітні технології для пошуку злочинця, про якого майже не було відомо протягом 30 років. Маючи лише його ДНК, детективи використали ШІ для створення «фоторобота» і спробували знайти підозрюваного через систему розпізнавання облич [1]. Отже, це не майбутнє, а сучасність, яка вже стукає в двері і українських органів влади. В Україні вже були зроблені перші кроки для створення правового регулювання в галузі ШІ.

Проте разом із можливостями приходять і виклики. Публічні службовці стоять на передовій цього процесу. Їхня роль – не лише працювати з новими технологіями, а й залишатися вірними принципам доброчесності та конфіденційності. Як зазначено у пункті 4 розділу II «Загальних обов'язків державного службовця та посадової особи

місцевого самоврядування» Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, вони мають постійно вдосконалювати свої знання, особливо у сфері цифрової грамотності, критично оцінювати інформацію, використовувати лише перевірені джерела та приймати рішення, ґрунтуючись на достовірних даних [2].

Але використання ШІ у публічному управлінні додає ще одну важливу вимогу: забезпечити нерозголошення конфіденційної інформації, зокрема персональних даних громадян, як того вимагають закони України «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та інші. У світі, де інформація стала новою валютою, дотримання цих принципів є фундаментом довіри громадян до державних органів.

Наразі Міністерство юстиції активно використовує ШІ для оцінки ризику рецидиву злочинців, Національне агентство з питань запобігання корупції – для автоматизованої перевірки декларацій, а Державна митна служба України використовує генеративні великі мовні моделі (LLM) для автоматизації перевірки імен та прізвищ у митних деклараціях [3]. Хоча ці системи покликані підвищити ефективність роботи державних органів, вони також можуть призвести до порушення прав людини та посилення соціальної нерівності. Одним з основних недоліків використання ChatGPT є його обмеження в аспекті приватності. У контексті нинішніх загроз кібербезпеки, зокрема в органах державного управління, така система може бути частково небезпечною. Теоретичний злом алгоритму може призвести до витоку персональної інформації або навіть доступу до корпоративної техніки, з якої відбувалась авторизація. Тому, доречно було зауважити, що публічним службовцям не слід використовувати корпоративні пристрої для роботи з ChatGPT, а варто звертатися до особистих технічних ресурсів [4]. Пабло Лазаро, досвідчений фахівець аналітичного центру з міжнародного розвитку в галузі кібербезпеки, вірно підкреслює, що «робот не може нести відповідальність за свої дії або бездіяльність, які можуть завдати шкоди третім особам. Судді судять людей, а не роботів, не кажучи вже про алгоритми» [5].

Основним нормативним документом щодо застосування ШІ в Україні є Концепція розвитку штучного інтелекту, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2020 році. Варто зазначити, що у вищезазначеному документі наявні завдання щодо запровадження ШІ у публічному управлінні, а саме: «застосування технологій ШІ для виявлення недобросовісної практики в діяльності посадових осіб та державних службовців за різними напрямками шляхом проведення

аналізу текстів управлінських рішень та інших даних, які формуються в комп'ютеризованих системах/реєстрах під час провадження такої діяльності». Однією з головних проблем, яку визначає ця концепція, є відсутність або недосконалість правового регулювання у сфері ШІ [6]. Проте, у «Плані заходів із реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки» також не передбачено конкретних заходів для законодавчого регулювання використання ШІ у правозастосовній діяльності [7].

Однією з найскладніших етичних проблем, пов'язаних із використанням ШІ, залишається питання прозорості та відповідальності алгоритмів, які застосовуються у процесі прийняття рішень. Зокрема, алгоритми машинного навчання можуть приймати рішення на основі даних, що мають упереджений чи неповний характер. Це нерідко стає причиною дискримінації. Проблема корениться у людській діяльності, адже упередженість є її невід'ємною частиною. Якщо алгоритми будуть навчатись на основі таких даних, ШІ також ставатиме упередженим, причому ця проблема може поглиблюватися з часом [8, с. 33–34].

Також А. Клян зазначає, що в українському законодавстві наразі відсутнє чітке правове визначення та регулювання використання ШІ, а також відсутня нормативна база, яка б передбачала відповідальність за його неправомірне використання [9]. У ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначено регулювання права на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерними програмами, і має важливе значення в контексті етики та доброчесності у використанні ШІ. Оскільки такі об'єкти створюються без прямої участі фізичних осіб, питання відповідальності за їх використання вимагає особливої уваги. Право на такі об'єкти належить особам, які мають майнові права на програму, що генерує об'єкти, або їх правомірним користувачам. Проте, оскільки ШІ не несе відповідальності, питання етики полягає в тому, хто повинен нести відповідальність за порушення, які виникають через неправомірне використання таких об'єктів. Використання згенерованих об'єктів повинно базуватись на принципах доброчесного використання та поважання прав інших осіб, забезпечуючи таким чином захист від зловживань та порушень інтелектуальної власності [10].

На думку Токаревої К.С. українське законодавство не регулює діяльність ШІ, тому авторка доречно зазначає, щодо необхідності співпраці з міжнародними організаціями для розроблення стандартів та етичних норм використання ШІ в Україні [8, с. 149, 151]. Вважаємо цю норму доречною і в частині удосконалення Загальних правил етичної поведінки публічних службовців, про що в останнім часом наголошує голова НАДС. Так, наприклад, у Верховної Ради України пла-

нують запровадити практику використання ШІ, щодо етичного аспекта впровадження ШІ у Верховній Раді, то він полягає в забезпеченні прозорості його використання, збереженні відповідальності за рішення за депутатами, а також у захисті прав громадян. ШІ має бути інструментом допомоги, а не заміною людського контролю, щоб уникнути дискримінації, помилок або втрати довіри суспільства до законотворчого процесу [11].

На думку К. Глоби та І. Вахліс, внесення змін до законодавства України для розробки правових механізмів регулювання діяльності ШІ є надзвичайно важливим завданням. Вони наголошують на необхідності не лише створення таких інструментів, але й запровадження чіткої системи юридичної відповідальності за шкоду, завдану використанням ШІ [10].

Додатково варто врахувати, що міжнародний досвід у цій сфері також демонструє необхідність комплексного підходу. Європейський Союз, наприклад, активно працює над розробкою Акта про ШІ (Artificial Intelligence Act), який визначає категорії ризиків, пов'язаних із застосуванням ШІ, та встановлює відповідні заходи контролю і відповідальності. Україна, адаптуючи своє законодавство, може врахувати ці принципи, щоб гармонізувати свої правові норми з європейськими стандартами.

Крім того, слід враховувати, що шкода від використання ШІ може бути не лише матеріальною, а й пов'язаною із порушенням прав людини, конфіденційності або етичних норм. Тому розробка законодавчих змін має включати механізми захисту інтересів громадян, попередження кіберзагроз та недопущення дискримінації. Таким чином, створення правового регулювання ШІ стане запорукою безпечного і відповідального впровадження інновацій в Україні.

Список використаних джерел:

1. США «фотороботи» загадкових злочинців робить ШІ на основі ДНК. URL: <https://babel.ua/texts/103148-v-ssha-fotoroboti-zagadkovih-zlochinciv-robit-shtuchniy-intelekt-na-osnovi-dnk-ce-absolyutno-neymovirno-i-tak-samo-nebezpechno-perekaz-wired>

2. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: наказ Національного агентства України з питань державної служби 05 серпня 2016 р. № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#n13>

3. Дії та Мрії: штучний інтелекту публічному секторі. Аналітичне дослідження. ГО “Лабораторія цифрової безпеки”, 2024. URL: https://dslua.org/wp-content/uploads/2024/02/Mrii_ta_dii_kopiiia.pdf

4. Казаков Г. Використання chatgpt у публічній службі: недоліки та переваги. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. № 7. С. 48–56. URL: <https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/121>

5. Пабло Лазаро. ШІ у кримінальних розслідуваннях. Порядок денний міжнародного розвитку. URL : <https://a-id.org/artificial-intelligence-in-criminal-investigation/>

6. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження КМУ від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

7. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки: Розпорядження КМУ від 12.05.2021 р. № 438-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text>

8. Карчевський М. В. ШІ та протидія злочинності. Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності: матеріали наук.-практ. онлайн-семінару (м. Харків, 5 листопада 2020 р.). Харків: Право, 2020. 112 с.

9. Клян А. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-ta-sviti/>

10. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n461>

11. У Верховній Раді вирішили запровадити штучний інтелект. Судово-юридична гата в Україні. URL: https://sud.ua/uk/news/ukraine/317109-v-verkhovnoy-rade-reshili-vvesti-iskusstvennyy-intellekt#google_vignette

Кобак Марина Василівна,
к.ю.н. начальник відділу забезпечення судового процесу та
аналітично-статистичної роботи
Миколаївського окружного адміністративного суду,
старший викладач кафедри конституційного та
адміністративного права і процесу
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили, м. Миколаїв

КОДЕКС АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ – ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ

Вже 20 років в Україні застосовується Кодекс адміністративного судочинства України (далі - КАСУ). За цей час він змінив повністю свою первинну редакцію у 2017 році та після цього, станом на квітень 2025 року, КАСУ змінено та доповнено більше 50 разів. Така мінливість пов'язана, в першу чергу, з стрімкою зміною та розвитком правовідносин між особами та суб'єктами владних повноважень. Також впливають наступні чинники – розвиток електронного судочинства, зміна законодавства, ліквідація або створення нових адміністративних судів, інших державних органів, політична воля, окупація територій, антитерористична операція, поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), введення воєнного стану...

Законодавець реагує, правники застосовують та виявляють як переваги, так і недоліки. Висвітленням проблемних моментів у застосуванні КАСУ присвячено багато наукових досліджень.

Приємно помічати, що законодавство удосконалюється з урахуванням наукової думки.

Наприклад, у 2023 році висвітлено проблему невідповідності положень ст. 12 «Форми адміністративного судочинства» та ст. 257 «Справи, що розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження» щодо справ, які повинні розглядатись обов'язково у загальному позовному провадженні. Було запропоновано декілька варіантів усунення окресленого [1]. У 2024 році законодавець ці неточності усунув.

Також було запропоновано приведення КАСУ у відповідність із висновками Конституційного Суду України щодо можливості оскарження ухвал про залишення без задоволення заяви, поданої в порядку ст. 383 КАСУ «Визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень» [1]. У 2024 році в КАСУ

внесено відповідні зміни до ст. 294 «Ухвали, на які можуть бути подані апеляційні скарги окремо від рішення суду».

Наразі залишається ще багато раніше висвітлених проблемних питань у КАСУ, які законодавець не вирішив:

- передача адміністративної справи з одного суду до іншого у разі порушення саме предметної підсудності [1];
- порядок визначення складу суду після скасування ухвали про відмову у відкритті провадження у справі [2];
- застосування висновків Верховного Суду – обов'язок чи рекомендація ? [3].

У 2021 році досліджувалось також питання щодо сплати судового збору при вирішенні адміністративними судами заяв, які пов'язані із виконанням судових рішень, а саме – заяв про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання рішення суду та заяв про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення [4]. Нині залишається не вирішеною ця проблема.

Норми КАСУ не містять процесуального порядку закриття провадження у справі у зв'язку із відсутністю предмета спору. Стаття 238 КАСУ «Закриття провадження у справі» передбачає 8 підстав для такої процесуальної дії. Неодноразово були випадки коли позивач та відповідач вирішують спір під час його розгляду судом. Тобто суду вже не потрібно розглядати цей спір по суті, оскільки його вичерпано. Якби у ст. 238 КАСУ містилась підстава для закриття провадження у справі через відсутність предмету спору, провадження б у цій справі закривалось. Однак така підстава відсутня. На практиці це викликає труднощі у випадку, якщо позивач з будь-яких причин не відмовляється від позову. Але ця тема потребує детального обґрунтування в подальших працях.

Станом на квітень 2025 року КАСУ майже 20 років успішно застосовується та стоїть на сторожі прав, свобод та інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Законодавча влада нещодавно прийняла рішення про створення в Україні Спеціалізованого окружного адміністративного суду та Спеціалізованого апеляційного адміністративного суду. Ці суди будуть розглядати складні категорії справ, які на цей час розглядають окружні суди.

Отже, КАСУ як «живий організм» реагує на усі зміни, що відбуваються в суспільстві. А ми, в свою чергу, з ним працюємо, намагаємось зрозуміти та вдосконалити.

Список використаних джерел:

1. Кобак М.В. Деякі проблемні питання Кодексу адміністративного судочинства України. *ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ–2023: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі*, м. Миколаїв, 2023, С. 92. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1190/1/%D0%9E%D0%A42023.%20%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D1%8E%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BF%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97.pdf#page=92>
2. Кобак М.В. Проблематика визначення складу суду після скасування ухвали про відмову у відкритті провадження в адміністративній справі. *Х ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ*, 2024, м. Миколаїв, С. 35. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/Mogilyanski_chitannya - 2024.pdf#page=35
3. Кобак М.В. Обов'язковість застосування висновків Верховного Суду при вирішенні адміністративних спорів. *Могілянські читання 2024: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» XXVII Всеукраїнська науково-практична конференція*, м. Миколаїв, 6–10 листопада 2024р. С. 27. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2516/1/%D0%9C%D0%A72024.%20%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE.pdf#page=29>
4. Кобак М.В. Проблемні питання справляння судового збору при вирішенні судом заяв, пов'язаних із виконанням судових рішень в адміністративних справах. *Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю. Пам'яті професора Ю.М. Оборотова (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Ю.М. Оборотова)*: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 вересня 2021 р.), Одеса, 2021. С. 228 URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5d295982-fda3-4a42-8aff-8e7aca78397a/content#page=228>

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ

У сучасній правовій науці та практиці відсутній єдиний підхід до розуміння змісту та меж адміністративної юстиції, зокрема щодо її завдань, предмета та кола суб'єктів. З огляду на це актуальним є визначення адміністративної юстиції як виду юстиції, який передбачає юридичну діяльність уповноважених державою суб'єктів на основі принципу законності, спрямовану на усунення порушень закону при конкретизації у підзаконних нормативних актах встановлених законом правових норм, а також на захист від порушення прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб у діяннях (діях чи бездіяльності) публічно-владних суб'єктів.

Дослідження предмета адміністративної юстиції, має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки від його чіткого розуміння залежить ефективність захисту прав особи від владного свавілля. На нашу думку, її предметом є виявлення та усунення порушень закону при конкретизації у підзаконних нормативних актах встановлених законом правових норм, а також охорона права від порушень неправомірними актами органів публічної влади, у випадках, коли вони перевищують свої повноваження або внаслідок їх дій чи бездіяльності порушуються права та інтереси громадян, юридичних осіб або інших суб'єктів правовідносин.

Ще С. Корф зазначав, що суть адміністративної юстиції полягає в тому, щоб бути гарантією від посягань на права громадян адміністративними органами [1, с. 446]. Він вказував, що для існування адміністративного позову повинно існувати порушення або припущення про правопорушення правоохоронюваного інтересу. Яким би не було право, будь-який охоронюваний ним інтерес може бути предметом адміністративного позову, і навпаки, неправоохоронюваний інтерес предметом позову бути не може. При цьому вказаний автор зазначає, що відносити до права або до правоохоронюваного інтересу, кожна держава визначає самостійно [1, с. 447].

Порушення органом управління суб'єктивних прав громадян, яке може проявлятися в незаконному рішенні, дії чи бездіяльності стає причиною правового конфлікту між громадянином та органом публічної влади, внаслідок чого виникає інший тип адміністративно-правових відносин – «конфліктний». Він супроводжується усвідомленням громадянином, що його права та інтереси порушені, а також

відмовою органу публічного управління виконати вимогу громадянина [2].

Факт існування конфліктної ситуації сам по собі не означає виникнення адміністративного спору. Адміністративний спір виникає внаслідок ініціативи громадянина щодо оскарження управлінських рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади чи місцевого самоврядування, якщо він вважає їх протиправними [3].

Сфера дії адміністративної юстиції поширюється на всі публічно-правові відносини, що виникають у сфері публічного управління, включаючи як розв'язання питань загальнодержавного чи суспільного значення, так і врегулювання індивідуальних публічно-правових спорів, пов'язаних із порушенням прав окремих осіб.

Таким чином, до предмета адміністративної юстиції належать наступні форми юстиційної діяльності: 1) захист прав і свобод громадян, які оскаржують будь-які діяння органів публічної влади, що порушують ці права або свободи; 2) контроль за законністю дій органів публічної влади, через який суб'єкти адміністративної юстиції перевіряють правомірність актів органів публічної влади та її посадових осіб; 3) відновлення порушених прав суб'єктів шляхом скасування незаконного владного рішення або відшкодування завданої шкоди суб'єктам правовідносин; 4) встановлення межі дій для органів публічної влади у разі порушення ними закону.

Особливістю предмета адміністративної юстиції є те, що принаймні однією зі сторін конфлікту завжди виступає суб'єкт, наділений державно-владними повноваженнями.

У чинному законодавстві України предмет адміністративної юстиції отримав нормативне закріплення у Кодексі адміністративного судочинства України. Так, публічно-правовий спір визначається як такий, у якому: хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [4].

Підсумовуючи зазначимо, що адміністративна юстиція виступає фундаментальним інструментом демократичного контролю за діяльністю публічної влади. Її предмет охоплює комплекс механізмів, спрямованих на захист прав, запобігання зловживанням владою та забезпе-

чення законності в державному управлінні. Правильне розуміння предмета адміністративної юстиції дозволяє ефективно використовувати її потенціал як гаранта балансу між владою і суспільством.

Список використаних джерел:

1. Бортник Н., Корчинський О. Підгрунтя становлення та розвитку адміністративних судів: історико-правовий аспект. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2018. №906 (20). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pidgruntya-standovlennya-ta-rozvitku-administrativnih-sudiv-istoriko-pravoviy-aspekt>.

2. Решота В. В. Адміністративна юстиція як механізм захисту суб'єктивних публічних прав людини в Україні та ЄС. Вісник Національної академії правових наук України. 2024. Т. 31. №3. С. 38–51. URL: [https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31\(3\)_2024-38-51.pdf](https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31(3)_2024-38-51.pdf).

3. Педько Ю. С. Адміністративна юстиція як елемент механізму вирішення конфліктів між суб'єктами громадянського суспільства та державою. Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 трав. 2001 р.). Київ : УАДУ, 2001. С. 277–279.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/paran10081#n10081> 65.

УДК 336.463:347.731

Кур'ян Вікторія Валеріївна,

доктор філософії у галузі «Право»

старший викладач кафедри конституційного

та адміністративного права і процесу,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили,

м. Миколаїв, Україна

НАЙКРАЩІ ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ, ЯК НОРМАТИВНА ДЕФІНІЦІЯ ДЛЯ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ СИСТЕМИ

Питання розвитку та захисту найкращих інтересів дітей, завжди є нагальними, як на міжнародному так і, на державному рівнях та на рівні сім'ї бо, діти – це майбутнє як сім'ї так і, держави і, відповідно, міждержавних зав'язків також.

Але, в умовах воєнного стану, ці питання стають ще й достатньо гострими, з огляду на те, що, загалом, найкращі інтереси дитини захи-

щаються державою у разі, якщо родина не спроможна забезпечити такі інтереси але під час війни інтереси держави та інтереси дітей набувають певних колізійних ознак.

Адже, виконання обов'язку перед державою, щодо захисту її кордонів поглинає обов'язок батька щодо виховання дитини.

Тому, постає необхідність у вирішенні комплексу питань, пов'язаних з узгодженням інтересів інституту держави та інституту охорони дитинства, керуючись моральністю та індивідуальним підходом в кожній конкретній ситуації, за допомогою інституту права, зокрема і, нормативних дефініцій.

Відповідно, на переконання авторки, слушним є твердженням Ткалі О.В., що існуючі на сьогодні погляди з питань ролі дефініції в законодавчій техніці як правового засобу ще не розгорнуті у фундаментальні концепції і не охоплюють усього об'єму проблематики, що відноситься до цієї теми[1].

Тож, щоб витлумачити поняття «найкращі інтереси дитини» необхідно здійснити генезис даної категорії в нормативно-правових актах.

Так, відповідно до Конвенції про права дитини, визначено, що Держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей [2].

Концепція «найкращі інтереси дитини» в сьогоденні не нова, та під час дії воєнного стану набуває потреби більш глибокого її дослідження.

В основу Женевської декларації покладено праці польського педагога, лікаря, письменника та мислителя Януша Корчака. До речі, книгу «Як любити дітей» було написано під час його перебування в Україні під час Першої Світової війни у 1914-1918 роках [3].

Друга світова війна та її жертви залишають тисячі дітей у жахливій ситуації. Таким чином, у 1947 році був створений Фонд ООН для допомоги дітям, який став ЮНІСЕФ і отримав статус постійної міжнародної організації в 1953 році [4].

З 10 грудня 1948 року Загальна декларація прав людини визнає, що «материнство та дитинство мають право на особливу турботу та допомогу» [5].

У 1959 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Декларацію прав дитини, в якій описуються 10 принципів прав дитини. Оскільки цей текст підписали не всі країни, а його принципи мають лише орієнтовне значення, він прокладає шлях до Загальної декларації прав дитини [4].

З огляду на Загальний коментар №14 (2013) Конвенції про права дитини щодо права дитини на приділення першочергової уваги найкращим інтересам дитини (пункт 1 статті 3), ухвалений Комітетом з

прав дитини на його шістдесят другій сесії (14 січня – 1 лютого 2013 року), найкращі інтереси дитини, розглядаються: як право, як принцип та як правило процедури [6, с. 3].

Комітет з прав дитини визначив, що пункт 1 статті 3 Конвенції про права дитини, як один з чотирьох загальних принципів Конвенції для тлумачення та реалізації всіх прав дитини, застосовується як динамічна концепція, яка потребує оцінки відповідно до конкретного контексту. Комітет підкреслює, що концепція найкращих інтересів дитини є триєдиною, що включає: матеріальне право, основоположний тлумачний правовий принцип та правило процедури.

Як матеріальне право, найкращі інтереси дитини виражаються в тому, що: *«її найкращі інтереси мають оцінюватися та братися до уваги першочергово в разі розгляду різних інтересів з метою винесення рішення за розглядуваним питанням, і гарантія того, що це право буде реалізоване в усіх випадках, коли необхідне ухвалення рішення щодо дитини, групи визначених або невизначених конкретно дітей або дітей загалом. В пункті 1 статті 3 встановлюється надважливий обов'язок держав, він є нормою прямого застосування (не потребує додаткових заходів для виконання) і на нього можна посилається в суді»* [6, с. 4].

Основоположний тлумачний правовий принцип полягає в тому, що: *«якщо можливе більш ніж одне тлумачення правового положення, слід обирати те з них, яке найбільш ефективним чином слугуватиме найкращим інтересам дитини. Права, закріплені в Конвенції та факультативних протоколах до неї, забезпечують основу для тлумачення»* [6, с. 4].

Правило процедури Комітет тлумачить, наступним чином: *«Якщо належить ухвалити рішення, яке вплине на конкретну дитину, визначену групу дітей або дітей загалом, процес прийняття рішення повинен передбачати оцінку можливого впливу рішення (позитивного або негативного) на відповідну дитину або дітей. Для процесів оцінки та визначення найкращих інтересів дитини необхідні процедурні гарантії. Крім того, в обґрунтуванні рішення необхідно продемонструвати, що відповідне право точно було враховано. В зв'язку з цим Держави-учасниці повинні пояснити, як в рішенні забезпечується дотримання відповідного права, тобто що саме визнано таким, що відповідає найкращим інтересам дитини; які критерії лежать в його основі; та яке значення надане інтересам дитини порівняно з іншими міркуваннями, чи то загальними питаннями політики, чи то індивідуальними випадками»* [6, с.4].

В національному законодавстві України поняття «забезпечення найкращих інтересів дитини» визначено в ст. 1 Закону України «Про

охорону дитинства», як дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [7].

Відповідно, корелюючи Загальний коментар №14 (2013) Конвенції про права дитини щодо права дитини на приділення першочергової уваги найкращим інтересам дитини та визначення поняття «забезпечення найкращих інтересів дитини» в Законі України «Про охорону дитинства» особливої уваги в контексті узгодження інтересів інституту держави та інституту охорони дитинства під час дії воєнного стану та досягнення дефінітивності потребує саме правило процедури.

Висновок. Отже, погоджуючись з поглядом Ткалі О.В. в тому, що мета того або іншого виду юридичної діяльності може бути досягнута тільки у тому випадку, якщо суб'єкт цієї діяльності має в розпорядженні повний набір теоретичних і практичних знань про те, за допомогою яких засобів, способів, прийомів, правил і методів можливо її досягти [1], можемо дійти висновку, що проаналізувавши, в подальших дослідженнях категорії «найкращі інтереси дитини», судову практику національних судів України та практику Європейського Суду з прав людини, що стосується правовідносин у сфері захисту прав дітей, ми будемо спроможні досягти правової визначеності стосовно категорії «найкращі інтереси дитини» та розв'язати певні колізійні питання між інтересами держави та інтересами дітей.

Список використаних джерел:

1. Ткаля О. В. Правова дефініція: поняття, значення та роль в законодавчій практиці / О. В.Ткаля. *Людина і закон: публічно-правовий вимір*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «VII Прибузькі юридичні читання». Миколаїв: Іліон, 2011. С. 65-67. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6ece2403-0fc3-4ef9-8fd2-db6af06332cf/content>.
2. Конвенція про права дитини: № 995_021 в редакції 16.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 14.04.2025).
3. Януш Корчак. Виховання серцем.: веб-сайт. URL: <https://tronkablog.wordpress.com/2011/05/03/%D1%8F%D0%BD%D1%83%D1%88-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B0%D0%BA-%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F->

%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%86%D0%B5%D0%BC/ (дата звернення: 14.04.2025).

4. Children's Rights History. Historical overview of the Children's rights evolution: веб-сайт. URL: <https://www.humanium.org/en/childrens-rights-history/> (дата звернення: 14.04.2025).

5. Загальна декларація прав людини: № 995_015 в редакції від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 14.04.2025).

6. Загальний коментар №14 (2013) щодо права дитини на приділення першочергової уваги найкращим інтересам дитини (пункт 1 статті 3). URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.refworld.org/sites/default/files/attachments/64e4da0e4.pdf> (дата звернення: 14.04.2025).

7. Про охорону дитинства: Закон України № 2402-III в редакції від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 14.04.2025).

УДК 71.712

Кур'ян Владислав Вадимович,
доктор філософії в галузі архітектури та містобудування
асистент кафедри містобудування
Одеської державної академії будівництва та архітектури,
м. Одеса, Україна

КОРЕСПОНДУВАННЯ ТЕРМІНУ «ЗЕЛЕНА ІНФРАСТРУКТУРА», ЯК АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОЇ КАТЕГОРІЇ ТА ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Загальновідомо, що система Зеленої інфраструктури міста не є відокремленою функціональною системою, навпаки, вона тісно пов'язана з іншими системами такими, як: соціальна інфраструктура, включаючи політичний устрій, містобудівна композиція з ідеологією міста, що відображає цінності, культуру, світогляд переважної більшості його корінних жителів, транспортна інфраструктура та економічна інфраструктура.

Кожна з перелічених систем, має певний вплив на формування благоустрою міста. Тож, від ефективності взаємодії цих систем з різним функціональним спрямуванням але з однією спільною метою: комфортне міське середовище, що покликане, окрім іншого забезпечувати і

захист здоров'я, добробуту його мешканців від екологічних ризиків та впливу, залежить екологічне здоров'я, як окремої адміністративно-територіальної одиниці так і, окремої держави та сукупності держав-членів учасниць Європейського Союзу в цілому.

Зелена інфраструктура міського середовища, як явище, з огляду на екосистемні послуги, які вона надає та, які є особливо цінними в урбанізованих містах визнана та є предметом багатьох дискусій але визначене поняття «зелена інфраструктура» у нормативно-правових актах України відсутнє, що на думку автора, є однією із проблем з якою змушені стикатися містобудівники та екологи при намаганні втілити «зелені ідеї» в реальність.

В своїй більшості термін «зелена інфраструктура» стосується досліджень та проєктів, що включають елементи, які в науці містобудування відносять до об'єктів благоустрою з одного боку та до структурних елементів території комплексної зеленої зони міста з іншого, а також, як елементи рослинного дизайну, такі як парки, зелені дахи, зелені смуги, алеї, вертикальні та горизонтальні сади та озеленення [1, с. 114].

Багато визначень зеленої інфраструктури за різними аспектами, робочим визначенням було використано для цілей звіту ЄС 2013 року, в якому представлено загальну концепцію Зеленої інфраструктури, як загальноєвропейську мережу захищених територій, що охоплюють усі 28 країн ЄС та окреслено Стратегію зеленої інфраструктури ЄС. Згідно цього звіту «зелена інфраструктура» визначена, як стратегічно спланована мережа природних і напівприродних територій з іншими особливостями навколишнього середовища, розроблена та керована для надання широкого спектру екосистемних послуг. Вона включає в себе зелені насадження (або сині, якщо мова йде про водні екосистеми) та інші фізичні особливості в наземних (включаючи прибережні) і морських зонах [2, с. 7].

Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України, затверджених Наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України 10.04.2006 р. № 105 містять терміни, що є складовими змісту Зеленої інфраструктури, як правової категорії.

Так, згідно цих Правил: «зеленені території» - ділянки землі, на яких розміщена рослинність природного чи штучного походження (садово-паркові комплекси та об'єкти зеленого будівництва); «озеленення населених місць» - комплекс робіт зі створення і використання зелених насаджень у населених пунктах, або інакше, система зелених насаджень населених пунктів; «комплексна зелена зона» - сукупність

міських і приміських насаджень, межі якої наносяться на картографічні матеріали органами архітектури (на генеральні плани, схеми та проекти районного планування), лісогосподарськими органами (на плани лісонасаджень), місцевих органів самоврядування [3].

Архітектурно-містобудівна категорія «Зелена інфраструктура міста» характеризується тим, що це, власне, достатньо складна система, і вона включає в себе і озеленення, як напрям діяльності, і є певною матеріальною мережею і є комплексним поєднанням елементів зеленої інфраструктури, це також і передпроектна і проектна робота.

Але, ця система може різнитися в залежності від територіальної ознаки (наприклад буде індивідуальною для кожного окремого міста) в залежності від соціально-економічних детермінант, із характерним ландшафтно-антропогенним середовищем, планувальною структурою та з притаманними їй вулично-дорожніми мережами міста.

Автором в дисертаційному дослідженні на тему «Принципи архітектурно-містобудівного формування зеленої інфраструктури міського середовища» запропоновано визначення поняття «зелена інфраструктура», як містобудівної категорії та правової категорії, з метою кореляції та віднайдення порозуміння між фахівцями різних сфер, які прямо чи опосередковано мають відношення до формування зеленої інфраструктури міського середовища.

Зелена інфраструктура міста (як архітектурно-містобудівна категорія) – це територіально визначена, складна, динамічна, соціо-екологічно орієнтована, багатофункціональна, концептуально-матеріальна, відповідного ландшафтного, теологічного (цілеспрямованого) і регульованого типу, природно-антропогенна система, що має детерміновані та стохастичні (ймовірнісні) передумови архітектурно-містобудівного формування та взаємопов'язана внутрішніми зв'язками вулично-дорожніх мереж міста [1, с. 121].

Категорія «зелена інфраструктура», як правова категорія - це система екосистемних послуг, яка має бути стратегічно спланована відповідно до зеленої інфраструктури міста (як архітектурно-містобудівної категорії), так би мовити «система «зелених» послуг» в «системі зеленої інфраструктури міста».

Висновок. Поняття «зелена інфраструктура», як правова категорія та як архітектурно-містобудівна категорії, кореспондуючись між собою формують загальну картину того, що поняття «Зелена інфраструктура», як правова категорія це не просто озеленення певних територій, а це стратегічно спланована архітектурно-містобудівна система екосистемних послуг з характерною мережею, пов'язаних між собою, при-

родних та/або антропогенних елементів різного функціонального призначення, районного, регіонального чи державного рівня [1, с. 120].

Список використаних джерел:

1. Кур'ян В.В. Принципи архітектурно-містобудівного формування зеленої інфраструктури міського середовища: дис. д-ра філософ.: 191 /ОДАБА. Одеса, 2024. 267 с.

2. European Commission Building a Green Infrastructure for Europe: Publications Office of the European Union. Luxembourg. 2013. 24 pp. URL: <https://www.greenindustryplatform.org/uk/research/building-green-infrastructureeurope> (дата звернення: 16.04.2025).

3. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Міністерство будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 року № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06#Text/> (дата звернення: 16.04.2025).

УДК 342.8

Марцеляк Олег Володимирович,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник Інституту
держави і права ім. В.М. Корецького НАН,
м. Київ України

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний світ характеризується значним розвитком інформаційних систем, коли інформатизація та цифровізація відіграють значну роль у державотворчих процесах. Прикладом цього слугує сфера виборів, де голосування паперовими бюлетенями, незважаючи на те, що воно доволі-таки просте, застосовується у світі все менше і все частіше запроваджуються новітні інформаційні технології голосування.

Перш за все мається на увазі використання Інтернету. Слід сказати, що вибори з використанням Інтернету надають більш широкі і різноманітні можливості громадянам голосувати через електронні комунікативні системи і сьогодні використання Інтернету при голосуванні

законодавчо дозволено у Швейцарії, Естонії, Бразилії, Індії, Канаді та цілому ряді інших країнах.

Ще в багатьох державах в цьому напрямку ведуться експерименти. Так, у 1995 році Бельгія відповідно до закону «Про здійснення автоматизованого (електронного) голосування» від 11 квітня 1994 року впровадила у національний виборчий процес електронне голосування за допомогою комп'ютера, в який вставляється магнітна карта; у 1999 році Франція протестувала технологію Інтернет-голосування у семи містах на виборах до Європарламенту, а з 2009 року окремим актом визначені правові аспекти здійснення відповідного виду голосування для громадян, які проживають за кордоном; у травні 2000 року у США в штаті Аризона демократи дозволили своїм виборцям голосувати через електронну мережу на «праймеріз» президентських виборів. У результаті 40 тис. виборців уперше проголосували через Інтернет. Продовжуючи цей експеримент на самих президентських виборах, голосувати через електронну мережу дозволили в містах Фенікс (Аризона) та Сан-Дієго і Сакраменто (Каліфорнія). Окрім того, 200 військовослужбовців, що перебували в день виборів за кордоном, голосували через Інтернет у місцях свого постійного проживання в Південній Кароліні, Техасі, Флориді та Юті. У 2009 році 47 держав обговорювали чи використовували ті чи інші форми електронного голосування, в 2015 році таких країн уже нараховувалося 99.

У 1982 році пілотний проект Е – голосування запроваджено в Індії. З 2002 року машини для голосування працюють по всій території цієї держави. Країна використовує дороге обладнання та порівняно прості технології. Однак полеміка навколо ймовірних проблем через можливі хакерські втручання підштовхує до реформування процедури Е-голосування.

Південна Корея у 2005 році теж ввела систему електронного голосування.

Доволі успішно досвід країн, які започаткували електронне голосування засвоїла Естонія, яка реалізувала цей спосіб голосування на місцевих виборах у 2005 році. Тоді через Інтернет проголосувало тільки 2% виборців. Однак на парламентських виборах у березні 2007 р. у цей спосіб проголосувало вже понад 3% виборців (приблизно 36 тисяч громадян Естонії). Сьогодні цей показник значно вищий. При впровадженні електронного голосування бралось до уваги, що Інтернетом в країні користувалося більше 63% громадян у віці від 25 до 40 років [1, с. 113-116].

Доволі поширене електронне голосування у Швеції, де згідно Федерального закону «Про політичні права» від 17 грудня 1976 р. (з від-

повідними змінами та доповненнями) дозволено Федеральній раді, проконсультувавшись із зацікавленими кантонами та муніципалітетами, проводити експерименти з електронного голосування. На сьогодні в цій країні діє дві системи електронного голосування: женецька та цюрихська.

Хоча ради справедливості слід сказати, що в деяких країнах навпаки відмовляються від електронного голосування. Так, у 2006 році всього за декілька тижнів перед початком першого Е-голосування уряд Бахрейну вирішив повернутися до паперового голосування через тиск із боку опозиції, яка підозрювала намір фальсифікувати результати голосування. Також у 2008 році Е-голосування було призупинене після 20 років використання в Нідерландах. Тоді активістам вдалось переконати суспільство у тому, що системи, які використовуються, за певних обставин можуть поставити під загрозу таємницю голосування [2].

Думаємо, що Україні варто також не спішити з запровадженням електронного голосування. Вітчизняні дослідники цього питання справедливо зазначають, що провести вибори в «Дії» або з використанням інших електронних ресурсів сьогодні занадто ризиковано. Електронні вибори в інших державах тестуються декілька років і лише поступово впроваджуються на національний рівень, коли є відповідна довіра і впевненість у їхній ефективності. Ризики кібератак з боку хакерів держави-агресора залишаються вкрай високими для вітчизняних виборів, навіть якщо організувати онлайн-вибори лише для закордонних виборців. Окрім цього існують ризики фальсифікацій результатів виборів. Не зрозуміло й те, як забезпечити таємницю волевиявлення, адже для гіпотетичної участі в онлайн-виборах громадянину доведеться підтвердити свою особу під час авторизації у відповідній електронній системі. Відкритими залишаються питання підрахунку таких голосів, спостереження з метою недопущення фальсифікації виборів тощо. Отже, онлайн-вибори наразі передчасні та нереалістичні для України.

В літературі справедливо застерігається, що відповідно до наявних у Раді Європи підходів імплементації системи електронного голосування в Україні має передувати реалізація цілого ряду різноманітних напрямків державної політики, і передусім технологічного характеру, які повинні охоплювати:

- розробку необхідного сертифікованого апаратного та програмного забезпечення для електронного голосування та його перевірку компетентним органом на предмет відповідності технічним вимогам;
- узгодження технологій електронного голосування з наявними в нашій країні ініціативами у сфері електронного урядування;

- з'ясування рівня підготовленості та спроможності технічної інфраструктури щодо кібербезпеки, захисту даних та ідентифікації виборців з метою запобігання маніпулювання технологіями;

- залучення виборців, представників громадськості до проектування системи електронного голосування, щоб своєчасно виявити її недоліки, обмеження та проводити тестування системи на предмет її зручності використання на кожному етапі у процесі розробки [3].

До того ж, таке залучення громадян до проектування системи електронного голосування вкрай потрібне із-за причини, що до самої ідеї електронного голосування наші співгромадяни ставляться вкрай скептично: під час опитування КМІС, 65% респондентів висловились проти голосування через Інтернет [4].

Однак, це не значить, що ми маємо залишити поза увагою таку форму голосування. Навпаки повинні визнати той факт, що сьогодні Інтернет та нові інформаційні технології являють собою значний потенціал розширення можливості участі громадян у політичному житті країни, забезпечення більшої прозорості реалізації демократичних процесів державотворення, розширення «публічної сфери» форм участі громадян у формуванні представницьких органів публічної влади в Україні і т. ін.

Саме електронне голосування являє собою нову, таку що розвивається і отримує свої визнання у все більшого числа країн, а відповідно доволі актуальну форму голосування. Це пояснюється тим, що електронне голосування, по-перше, достатньо мобільне, по-друге, воно все більше сприймається молодшими представниками суспільства, які не готові стояти в чергах на виборчих дільницях і в той же час готові приймати участь в управлінні державою, впливати на державну політику завдяки новітнім технологіям голосування, по-третє, це економічно вигідно – витрати на розробку відповідної програми одноразові і вони фінансово згукуються уже через декілька виборчих кампаній.

Вітчизняним парламентаріям варто врахувати ці фактори. Тому, на наш погляд, депутати Верховної Ради України мають опрацьовувати законодавчі варіанти запровадження у майбутньому в Україні електронного голосування (взявши за взірець практику тієї ж Естонії, Швеції та інших країн), коли для цього будуть сприятливі умови, зокрема, достатня поширеність в Україні Інтернету, можливість користуватися його послугами широкої маси населення тощо.

Така форма голосування отримавши своє законодавче визнання в Україні не буде сприйматися як щось надзвичайне, а навпаки, своєю оригінальністю буде приваблювати, особливо виборців, які в день виборів перебувають за межами місця свого постійного проживання,

чий фізичний стан не дозволяє їм прибути на виборчі дільниці, та молоде покоління виборців, яке найбільше схильне до абсентеїзму, до участі у формуванні представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом реалізації свого активного виборчого права.

Список використаних джерел:

1. Марцеляк О. Вибори в Україні в умовах російської агресії: виклики та шляхи їх подолання // Національна безпека і оборона. 2024. № 1-2 (195-196). С.110-117.
2. Максенко М. У ЦВК пояснили чому Україна відмовилася від електронного та поштового голосування. URL: https://www.ukr.net/news/details/society/110529657.html?utm_source=share&utm_medium=mobile
3. Токар-Остапенко О.В. Електронне голосування: перспективи впровадження в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf>
4. Коли мають бути проведені вибори, ставлення до голосування через Інтернет та ставлення до можливого обмеження прав громадян: результати телефонного опитування проведеного 30 вересня - 11 жовтня 2023 року. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1309&page=1>

УДК 347.131.2/26"654"

Панченко С.С.,
канд. юрид. наук, доцентка (б.в.з.) кафедри
історії та теорії держави і права
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОДНОСТОРОННЯ ВІДМОВА ВІД ДОГОВОРУ ЯК СПЕЦІАЛЬНА ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ СТРОКУ ДІЇ ДОГОВОРУ

Увага сучасних науковців до дослідження поняття відмови взагалі та відмови від договору зокрема значно зросла у зв'язку з її поширеністю у цивільному законодавстві, проте слід погодитись із думкою, що норма про односторонню відмову не отримала в ЦК України достатньо чіткого формулювання, зокрема безпосередньо не визначені її правові наслідки та порядок здійснення. Саме тому зупинимось на проблемних

питаннях, пов'язаних з припиненням строку договору внаслідок односторонньої відмови.

У якості загального правила ст. 525 ЦК України встановлює таке: одностороння відмова від зобов'язання не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом. Це правило слід визнати абсолютно справедливим, адже певні правовідносини виникли внаслідок узгодження волевиявлення двох сторін, а відмова від участі у них в односторонньому порядку означає ігнорування волі іншої сторони правочину [1, с. 356]. Про можливість осперення (оскарження) відмови в судовому порядку нічого не вказується у ЦК України, проте така ситуація може мати місце. І що цілком можливе, ця друга сторона може довести безпідставність односторонньої відмови від договору та вимагати в такому разі реального виконання зобов'язання [2, с. 269].

З цього випливає висновок про необхідність дотримання певної процедури односторонньої відмови, метою якої повинна бути обізнаність другої сторони про відмову. Зокрема йдеться про форму повідомлення про відмову, строки повідомлення про відмову та надання строку для відповіді. Таким чином, це дає можливість сформулювати проблемні питання щодо застосування односторонньої відмови.

Проблема 1. Право на односторонню відмову. Строк для повідомлення про відмову. У ЦК України відсутні узагальнені вказівки щодо моменту, з якого при односторонній відмові договір вважається змінним або розірваним. В окремих випадках законодавець в імперативній формі визначає момент набрання чинності відмови від договору. Наприклад, у разі відмови наймодавця від договору найму, якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд, наймодавець має право відмовитися від договору найму і вимагати повернення речі (ст. 782 ЦК України) [3].

Окрім того, слід враховувати, що в окремих випадках закон містить вимогу про завчасне попередження сторони про припинення договору. Строк, за який сторони повинні попередити одна одну про відмову, часто фіксується у договорах. Проте щодо окремих договорів законодавець в імперативному порядку встановив мінімальний строк повідомлення про відмову від договору. Зокрема, зустрічаються зазначені строки такої тривалості: 30 днів (ч.1 ст. 1026 ЦК України); 1 місяць (ч. 3 ст. 1008 ЦК України); 3 місяці (ч. 1 ст. 1142, ч. 2 ст. 1044 ЦК України); 6 місяців (ч. 1 ст. 1126 ЦК України).

Проблема 2. Форма повідомлення про односторонню відмову. У ЦК України не визначено, в якій формі повинна висловлюватися відмова. Майже єдиним винятком з цього правила є договір безстрокової ренти. Відповідно до ст. 739 ЦК України він припиняється після спли-

ву 3 місяців від дня одержання одержувачем ренти *письмової* відмови платника безстрокової ренти від договору за умови повного розрахунку між ними [3].

Враховуючи те, що одностороння відмова однозначно вважається правочином, часто вказують на те, що всі вимоги до правочину поширюються і на неї [1, с. 704]. Проте цього буває недостатньо.

Така неоднозначність щодо форми волевиявлення зумовлює неоднозначність у застосуванні положень про односторонню відмову на практиці та в теоретичних дослідженнях.

Для запобігання невизначеності в цій сфері повинні бути передбачені більш однозначні правила, а саме: для усіх випадків односторонньої відмови від договору в якості загального правила має бути запроваджено письмову форму повідомлення. Якщо ж договір, від якого відмовляється сторона, укладено в письмовій формі з нотаріальним посвідченням, то він може вважатися припиненим лише в разі оформлення такої відмови в нотаріальній формі (шляхом подачі нотаріально посвідченої заяви). Без дотримання саме цієї форми щодо такого договору повинна діяти презумпція його чинності.

Проблема 3. Розмежування односторонньої відмови та розірвання договору. Одностороння відмова в чинному ЦК України зустрічається настільки часто, а підстави, за яких вона є можливою, настільки різноманітні, що спроби різних науковців систематизувати підстави застосування односторонньої відмови в межах однієї системи, на нашу думку, виявилися безрезультатними. У будь-якому разі можна підсумувати, що можливостей відмовитися в односторонньому порядку від договорів з невизначеним строком дії значно більше, ніж від договорів, у яких строк дії встановлений сторонами при їх укладенні. Серед підстав відмови в односторонньому порядку від договорів з невизначеним строком дії досить часто використовуються так звані «безумовні підстави». Йдеться про те, що сторона (чи сторони) певного договору мають право відмовитися від нього в будь-який момент, без жодних причин. Таким прикладом є договір зберігання (ст. 953 ЦК України), фідучіарні (довірчі) договори (наприклад, договір доручення – ч. 2 ст. 1008 ЦК України) [3].

У цьому відношенні доречно односторонню відмову порівняти зі ще однією спеціальною підставою припинення строку договору – розірванням договору. В окремих випадках навіть у рішеннях суду зустрічається ототожнення таких категорій, як «одностороння відмова від договору» та «розірвання договору». У юридичній літературі часто можна побачити критерії розмежування та встановлення відмінностей між односторонньою відмовою та одностороннім розірванням догово-

ру. Проте, на нашу думку, більш обґрунтованим є висновок О.В. Дзери [2, с. 269] про відсутність закономірності у їх закріпленні в чинному цивільному законодавстві. Відповідно неможливо пояснити, чому в одній ситуації стороні надається право на відмову, а в іншій аналогічній ситуації — право на розірвання договору. Проте норм, які передбачають право сторони на відмову від договору, в ЦК України міститься значно більше, ніж норм про розірвання [2, с. 269].

За висновком О.В. Дзери, часто при абсолютно аналогічних порушеннях в одних ситуаціях йдеться про односторонню відмову, а в інших — про розірвання договору за ініціативою однієї сторони [2, с. 269]. Причому в одних випадках застосування права на розірвання договору (ст. ст. 726, 727, 740, 755, 768, 776, 783, 784, 825, 834, 852, 872, 907, 1075, 1308) чи право на відмову (ст. ст. 766, 782, 825, 834, 848, 849, 858, 997, 1009, 1026, 1141) пов'язується з порушенням договору іншою стороною, в інших випадках — право на відмову від договору не обумовлюється порушенням договору другою стороною (ст. ст. 739, 849, 939, 1044, 1126 ЦК України) [3].

Отже, суттєвою проблемою є те, що не можна чітко розмежувати підстави застосування односторонньої відмови від договору та розірвання договору в односторонньому порядку. На нашу думку, удосконалення цих положень повинно відбуватися запровадженням розірвання договору за ініціативою однієї сторони у випадку порушення договірних обов'язків іншою стороною, а односторонньої відмови — як підстави припинення договору, не пов'язаної з винною поведінкою контрагента.

Проте необхідно пам'ятати про те, що розірвати договір, який вже виконаний та припинився (зокрема, реальний договір дарування), неможливо, що зумовлює необхідність врахування цих узагальнень при остаточному формулюванні висновків.

Отже, підставою припинення строку договору, який уже виконаний та припинився, може бути тільки одностороння відмова, і в жодному разі не його розірвання (навіть якщо йдеться про певні порушення).

У підтвердження зроблених висновків про розмежування розірвання договору та відмови від нього слід звернутися до ст. 214 та ст. 651 ЦК України. Так, згідно з ч. 2 ст. 214 ЦК України особи, які вчинили дво- або багатосторонній правочин, мають право за взаємною згодою сторін, а також у випадках, передбачених законом, відмовитися від нього, навіть і в тому разі, якщо його умови повністю ними виконані [3]. Останнє застереження вказує на те, що згідно зі ст. 214 ЦК України відмова може мати місце як щодо чинного правочину, так і щодо правочину, строк дії якого вже припинився. Зазначені законодавчі

приписи проводять дуже чітку межу, яка й підтверджує попередні висновки: відмова може мати місце до будь-яких договорів, у т. ч. до припинених, розірвання – тільки щодо чинних.

Законодавство передбачає й різний порядок припинення строку договору внаслідок односторонньої відмови від договору та його розірвання за ініціативою однієї зі сторін. Так, право на розірвання договору реалізується за допомогою звернення до іншої сторони і (або) до суду. Сама по собі вимога про розірвання договору не тягне за собою припинення зобов'язання, будучи його можливою передумовою. Відповідно розірвання договору не є заходом самозахисту. Відмова ж від договору є одностороннім правочином, що тягне безумовне припинення зобов'язання.

Слід підсумувати, що розірвання договору на вимогу однієї зі сторін може мати місце лише за рішенням суду. Якщо ж за ініціативою однієї сторони інша погодилася розірвати договір, йдеться про розірвання договору за взаємною домовленістю.

Таким чином, можна зробити такі висновки. Одностороння відмова може бути підставою припинення строку значної кількості договорів, незалежно від визначеності їх строку. Удосконалення застосування односторонньої відмови від договору та розірвання договору в односторонньому порядку повинно відбуватися запровадженням розірвання договору за ініціативою однієї сторони у випадку порушення договірних зобов'язань іншою стороною, а односторонньої відмови – як підстави припинення договору, не пов'язаної з винною поведінкою контрагента.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців): [у 12 т.] / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Х.: ФОП Лисяк Л.С., 2019. – Т.4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки. 768 с. – (Коментарі та аналітика).

2. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. К.: Юрінком Інтер, 2020. 1176 с.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40. – Ст. 356.

Політова Анна Сергіївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри права
Маріупольського державного університету,
м. Київ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАКТИКИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТАТТЕЮ 149 КК УКРАЇНИ)

Сучасне суспільство доволі часто стикається з одним із видом діяльності транснаціональної організованої злочинності – такою формою рабства – як торгівлею людьми. Численні звіти та, не меншою мірою важливі, дослідження, стверджують, що торгівля людьми негативно впливає на стабільність, безпеку та добробут як окремих громадян, так й цілих громад, і навіть націй. Проте, не всі дослідження ґрунтуються на фактах, а здебільшого спираються на неофіційні докази або припущення, що негативно впливає на розробку заходів щодо протидії цьому явищу, не дивлячись на те, що ця тематика є актуальною.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 р. змушує дивитися на проблему торгівлі людьми та подальшу експлуатацію постраждалих під іншим кутом. Зауважимо, що за оцінками Агентства ООН у справах біженців, з початку війни 24 лютого понад 5,5 млн осіб втекли з України, шукаючи притулку в сусідніх країнах, переважно в Польщі, Угорщині, Молдові, Румунії та Словаччині, і понад 7,7 мільйона були внутрішньо переміщені. Масштаби руйнувань і жертв серед цивільного населення, спричинені війною, призвели до однієї з найбільших європейських гуманітарних криз останнім часом. За оцінками ЮНІСЕФ, від війни в Україні постраждали не менше ніж 7,5 млн дітей. Оскільки чоловікам у віці від 18 до 60 років не дозволяється виїжджати з країни, за кордоном шукають захисту переважно жінки та діти. Завдяки активізації Директиви про тимчасовий захист, яка надає негайний захист та права тим, хто прибуває до Європейського Союзу (ЄС) з України, в українців практично немає стимулів звертатися за допомогою до незаконних перевізників мігрантів. Однак жінки й діти, особливо без супроводу, все ще піддаються великому ризику насильства і зловживань, включно з торгівлею людьми, контрабандою та незаконним усиновленням³. Фактично ще до війни українці при перевезеннях в ЄС часто ставали жертвами торгівлі людьми, здійсненої злочинними мережами, що діяли між Україною, країнами Європи та Центральної Азії. Крім того, велика

кількість дітей-сиріт та дітей, народжених від сурогатних матерів в Україні, яких не забрали батьки, також стикаються з підвищеним ризиком викрадення або примусового усиновлення. Через масове переміщення й хаос також очікується збільшення кількості зниклих дітей, торгівлі людьми [1].

Як відзначалося у доповіді «Україна – витяги із Доповіді про торгівлю людьми – 2017 рік», підготовленим *U.S. Embassy in Ukraine*, «у 2016 р. правоохоронні органи розслідували 112 злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, порівняно зі 111 випадками у 2015 р. Ці справи включали 72 випадки сексуальної експлуатації, дев'ять випадків торгівлі людьми в цілях трудової експлуатації, 26 випадків «примусової участі в кримінальній діяльності», три випадки торгівлі дітьми та два випадки примусового жебрацтва. Влада ініціювала судовий розгляд 45 справ у 2016 р. порівняно з 59 випадками у 2015. Уряд засудив 28 торговців людьми у 2016 р. згідно зі ст. 149 (25 у 2015 р.), припинивши п'ятирічну низхідну траєкторію. З 26 трафікерів, яких було засуджено у 2016 р., 21 (81%) не отримали тюремного ув'язнення, п'ять були засуджені до тюремного ув'язнення (19%) тривалістю від двох до десяти років, держава конфіскувала майно двох відповідачів; 20 із 32 (62%) торговців людьми, засуджених у 2015 р., не отримали тюремного ув'язнення, а в шести було конфісковано майно. Неодноразове винесення умовних чи дуже коротких вироків засудженим трафікерам свідчить про слабкість зусиль з боку влади на притягнення винуватців до відповідальності. На думку експертів, правоохоронці, прокурори та судді демонстрували обмежене розуміння та здатність виявляти та притягувати до відповідальності причетних до випадків торгівлі людьми в цілях трудової експлуатації» [2].

Відзначимо, що кожен другий українець (59 %) ризикує постраждати від експлуатації, будучи готовим погодитися хоча б на одну ризиковану пропозицію про роботу за кордоном чи в Україні, свідчить опитування, проведене на замовлення МОМ. Майже половина з-поміж цієї групи ризику погодилася б на ризиковану пропозицію роботи за кордоном: працювати без офіційного працевлаштування та навіть у закритих приміщеннях без можливості вільно покинути робоче місце; порушити правила перетину кордону; віддати роботодавцю паспорти, телефон та особисті речі [3].

Отже, проведений нами аналіз практики притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 149 КК України дозволяє відзначити:

1. Кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України та засуджених за торгівлю людьми співвідноситься, зокрема, у 2024 р. як 1:6, у 2023 р. як 1:8, а у 2022 р. – 1:7. Від-

значимо також, що лише 56 % облікованих кримінальних правопорушень за ст. 149 КК України, направляються до суду з обвинувальним вироком. Окрім того, експлуатація дітей характеризується високим рівнем латентності через небажання, а в деяких випадках неусвідомлення щодо вчинених проти потерпілої особи (особи, яка не досягла 16-ти років), протиправних діянь.

2. Типовим кримінологічним портретом особи, яка вчинила торгівлю людьми є такий: чоловік (89 %) у віці від 30 до 50 років (67 %), який має повну загальну середню або базову загальну середню освіту (67 %), працездатний, але такий, що ніде не працював і не навчався (56 %), громадянин України (72 %). Це кримінально протиправне діяння не вчиняються: у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння; організованими або злочинними організаціями. Лише 28 % кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України вчиняються у складі групи.

3. Основними проблемами, які виникають при притягненні осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 149 КК України, залишається недосконалість норми, а також відсутність однакового застосування при розгляді кримінальних справ про кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи.

Список використаних джерел

1. Менцелопулу М. Віна Росії проти України : ризик торгівлі людьми / Дослідницька служба Європарламенту. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729410/EPRS_ATA\(2022\)729410_XL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729410/EPRS_ATA(2022)729410_XL.pdf).

2. Україна – витяги із Доповіді про торгівлю людьми – 2017 рік. Офіційний сайт U.S. Embassy in Ukraine. URL: <https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/UKRAINE-2017-TIP-Report-Narrative-Ukr.pdf>

3. Кожен другий українець ризикує постраждати від експлуатації через спустошливі наслідки війни. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/news/kozhen-druhyy-ukrayinets-ryzykuye-postrazhdaty-vid-ekspluatatsiyi-cherez-spustoshlyvi-naslidky-viyny>

Сидоренко Віталій Вікторович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри права
та соціально-поведінкових наук
Відокремлений структурний підрозділ
Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»»
Білоцерківський інститут економіки та управління
м. Біла Церква, Київська область
Волков Станіслав Сергійович,
викладач циклової комісії правових дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»» Білоцерківський фаховий коледж,
м. Біла Церква, Київська область

АДМІНІСТРАТИВНІ ОБМЕЖЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕР- ЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Адміністративні обмеження у сфері господарської діяльності в умовах воєнного стану відіграють важливу роль у підтримці економічної стабільності та національної безпеки. Вони сприяють раціональному розподілу ресурсів, необхідних для забезпечення обороноздатності держави, фінансування військових потреб та відновлення критичної інфраструктури. Крім того, ефективне державне регулювання є ключовим фактором гарантування продовольчої безпеки, оскільки дозволяє контролювати доступність товарів і послуг першої необхідності для населення. Враховуючи важливість господарської діяльності для функціонування економіки у кризових умовах, особливого значення набуває впровадження адаптованих механізмів правового регулювання, що враховують специфіку воєнного часу та необхідність підтримання балансу між економічною свободою та стратегічними інтересами держави.

Дослідження наукових підходів до тлумачення змісту та сутності адміністративних обмежень свідчить про наявність різноманітних концепцій щодо розуміння цієї правової категорії.

Так, адміністративні обмеження розглядаються: як вольові рішення суб'єкта владних повноважень, що встановлюють зобов'язання для учасників адміністративних правовідносин діяти відповідно до визначеного порядку та способу [2, с. 186]; як закріплені на законодавчому рівні норми, що забезпечуються державою та спрямовані на обмеження спектра можливих дій суб'єктів адміністративних правовідносин,

що передбачає досягнення балансу між публічними та приватними інтересами [1, с. 290]; як індивідуальні заходи адміністративно-правового характеру, закріплені у нормативно-правових актах, що спрямовані на регулювання поведінки суб'єктів правовідносин у межах їхнього правового статусу в системі публічного адміністрування [6, с. 59]; як правовий механізм, що чітко регламентує неприпустимість певної поведінки або бездіяльності у вигляді конкретизованої нормативної заборони [3, с. 85]; як нормативно встановлені заходи адміністративно-правового характеру, що мають індивідуальну (суб'єктну) спрямованість, що впроваджуються з метою впорядкування та координації діяльності суб'єктів господарювання в межах визначених правових рамок, забезпечуючи дотримання публічних інтересів та створення балансу між державним регулюванням і ринковими процесами [5, с. 198].

В сучасних реаліях адміністративні обмеження відіграють значну роль у системі регулювання економічних процесів, хоча їх використання традиційно асоціюється з адміністративно-командною економікою, від якої Україна відійшла після здобуття незалежності. В умовах ринкових відносин актуалізується питання щодо природи адміністративних обмежень, їх правової сутності та функціонального призначення у сучасному механізмі регулювання господарської діяльності. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу їх впливу на економічну динаміку, а також обґрунтування доцільності їх застосування в умовах ринкової економіки, зокрема в контексті кризових ситуацій [5, с. 194-195]. Так, в умовах воєнного стану в Україні правове регулювання господарської діяльності зазнало суттєвих змін, спрямованих на забезпечення економічної стабільності та національної безпеки. Основні адміністративні обмеження, що застосовуються у цей період, включають дерегуляційні заходи, тарифну політику, посилений контроль за зовнішньоекономічною діяльністю, валютне регулювання, стандартизацію тощо [4, с. 98-100].

На основі аналізу наукових підходів і практичного застосування адміністративних обмежень можна визначити їх ключові завдання щодо підвищення дієвості функціонування механізму правового регулювання господарської діяльності:

- удосконалення нормативно-правового регулювання цього інституту з метою забезпечення його стійкого та результативного функціонування;
- адаптація механізмів адміністративно-правових обмежень до сучасних соціально-економічних умов, зокрема з урахуванням процесів європейської інтеграції та особливостей правового режиму воєнного стану;

- підвищення ефективності діяльності органів, відповідальних за реалізацію адміністративних обмежень, усунення дублювання їхніх повноважень, а також посилення координації між ними;
- забезпечення раціонального застосування адміністративних обмежень, орієнтованого на досягнення визначених цілей із урахуванням наявних ресурсів та економічних можливостей;
- дотримання принципів рівності та недискримінації суб'єктів господарювання, запобігання порушенням їх прав та законних інтересів;
- встановлення балансу між приватними та публічними інтересами через демократизацію процесів нормотворення та імплементації державної регуляторної політики;
- модернізація та розвиток системи адміністративних обмежень відповідно до міжнародних правових стандартів і позитивного зарубіжного досвіду.

Однак, для подальшого розвитку господарської діяльності в умовах воєнного стану в Україні необхідним є удосконалення правового регулювання, спрямованого на забезпечення економічної стабільності та захист національних інтересів, у тому числі шляхом оптимізації адміністративних обмежень. В цьому контексті, слід погодитись з М. Сироткою, який вважає, що пріоритетними напрямами у цьому процесі є:

- забезпечення доступу до фінансових ресурсів через кредитування на пільгових умовах, спрощення адміністративних процедур, пов'язаних із ліцензуванням та реєстрацією підприємств, з метою зниження регуляторного навантаження на суб'єктів господарювання;
- запровадження адміністративно-правових механізмів, що стимулюють залучення іноземних та вітчизняних інвесторів, які сприятимуть економічному розвитку навіть в умовах кризових явищ;
- укладання та розширення міжнародних торговельних угод, що дозволить розширити ринки збуту для вітчизняних товарів і послуг, а також усунення зайвих адміністративних бар'єрів у сфері міжнародної торгівлі;
- розробка правових механізмів, спрямованих на спрощення митних процедур та адміністративних обмежень, що дозволить підвищити конкурентоспроможність українських товарів на міжнародних ринках;
- створення сприятливих умов для розширення вітчизняного виробництва та стимулювання попиту на українську продукцію шляхом застосування регуляторних заходів, що підтримують національних виробників [4, с. 100].

Таким чином, адміністративні обмеження в господарській діяльності в умовах воєнного стану спрямовані на баланс між спрощенням регуляторних процедур та посиленням контролю у критичних сферах, що дозволяє забезпечити стійкість економіки та захист національних інтересів. Вони становлять собою сукупність юридичних і фактичних

наслідків реалізації повноважень органів державної влади, які базуються на законодавчих положеннях та мають на меті досягнення визначених суспільно значущих цілей. У процесі їх застосування звужується спектр дозволених нормами права дій фізичних та юридичних осіб шляхом встановлення певних меж їхньої поведінки. Такі обмеження мають обов'язкові характеристики тимчасовості, територіальної визначеності та суб'єктної спрямованості, що відіграє важливу роль у регулюванні господарської діяльності.

Тому для забезпечення належного регулювання господарської діяльності в умовах воєнного стану необхідним є подальше впровадження заходів, спрямованих на оптимізацію адміністративних обмежень та вдосконалення регуляторної політики. Такий підхід сприятиме збереженню економічної стабільності держави та ефективному захисту її стратегічних інтересів.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
2. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
3. Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2007. 599 с.
4. Сиротко М. В. Особливості правового регулювання господарсько-торгівельної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2024. № 53. С. 95-104.
5. Старинський М. В. Поняття та види адміністративних обмежень у правовому регулюванні господарської діяльності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 193-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2020_4_21
6. Чорна В. Г. Юридична природа, поняття та ознаки адміністративно-правових обмежень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2018. № 33. С. 56–59.

ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОРУЧИТЕЛЯ ПРИ ЗМІНІ УМОВ ОСНОВНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Однією з найбільш актуальних проблем у сфері поруки є питання визначення меж відповідальності поручителя у випадку зміни умов основного зобов'язання. Стаття 559 Цивільного кодексу України [1] передбачає, що у разі зміни обсягу зобов'язань боржника без згоди поручителя порука припиняється. Редакція цієї норми на практиці викликає численні суперечки. Зокрема, відсутність чіткого визначення розуміння "зміни обсягу зобов'язань" створює правову невизначеність як для кредиторів, так і для поручителів. Що саме є істотною зміною умов договору – збільшення суми боргу, подовження строку дії договору чи введення нових обмежень для боржника? Відсутність конкретизації цього питання породжує випадки неоднозначного трактування як науковцями та і судами.

Першою дискусійною проблемою є питання, чи повинна бути отримана згода поручителя на зміну умов основного зобов'язання і який повинен бути формат такої згоди. Згідно з позицією багатьох науковців, зокрема Р. А. Майданик, [2] в цілому зміна умов договору без згоди поручителя може порушувати принцип добросовісності у правовідносинах. Науковець зазначає, що поручитель має право знати про зміни, які можуть вплинути на його відповідальність, оскільки це прямо стосується його прав та обов'язків.

Судова практика з цього питання має дещо різних характер. У постанові Верховного суду України від 22.09.2022 по справі № 462/5368/16-ц [3] вказано, що порука припиняється, якщо кредитор змінив умови кредитного договору без письмової згоди поручителя, а така зміна потенційно погіршувала його становище. Суд підкреслив, що згода поручителя має бути чітко вираженою, а не формально включеною до загальних умов договору.

Разом з тим Верховний Суд зазначає, що навіть якщо умови договору поруки передбачають, що поручитель при укладанні договору надає свою згоду на збільшення основного зобов'язання, це не виключають застосування правил, передбачених абзацом 3 ч.3 статті 202 ЦК

України та, відповідно, не звільняють від необхідності узгодження певних вчинених в односторонньому порядку змін до основного зобов'язання із поручителем у належній формі.

Ще одним дискусійним питанням є характер змін основного зобов'язання, який призведе до припинення договору поруки. Судова практика підтверджує, що зміна основного договору часто призводить до звільнення поручителя від відповідальності. Так, у деяких випадках суди визнавали, що будь-яке, навіть мінімальне, збільшення строку виконання боржником своїх зобов'язань може стати підставою для припинення поруки. Однак кредитори вважають це порушенням їх прав, адже в результаті вони втрачають один із ключових механізмів забезпечення зобов'язань. Такі суперечки свідчать про необхідність внесення змін до нормативної бази, щоб передбачити чіткі критерії "істотної зміни умов", які автоматично не припиняють поруку, а дають можливість оцінити вплив змін на інтереси поручителя.

Щодо характеру змін то Верховний Суд України у Постанові від 19 червня 2018 року у справі № 910/7389/17 прийшов до позицій, що виходячи з аналізу правової норми, порука припиняється за наявності двох умов: внесення без згоди поручителя змін до основного зобов'язання; ці зміни призвели або можуть призвести до збільшення обсягу відповідальності поручителя. Зокрема, до припинення поруки призводять такі зміни умов основного зобов'язання без згоди поручителя, які призвели до збільшення обсягу відповідальності останнього. Збільшення відповідальності поручителя внаслідок зміни основного зобов'язання виникає зокрема у разі: підвищення розміру процентів; відстрочення виконання, що призводить до збільшення періоду, за який нараховуються проценти за користування чужими грошовими коштами; встановлення (збільшення розміру) неустойки; встановлення нових умов щодо порядку зміни процентної ставки в бік збільшення тощо.

Необхідність врахування не стільки самого факту зміни основного зобов'язання, скільки суті зміни/змін та наступного кінцевого правового наслідку для боржника підкреслюється і в інших позиціях Верховного суду. Зокрема, в Постанові Верховного Суду від 04 вересня 2018 року у справі № 910/23452/17 [4] зазначено, що сама лише зміна умов щодо збільшення періоду нарахування процентів за користування кредитом не є достатньою підставою для висновку про збільшення обсягу відповідальності поручителя за таким зобов'язанням в разі наявності одночасної зміни умов щодо процентної ставки за користування кредитом в бік зменшення, зменшення розміру неустойки тощо. У такому випадку фактична наявність чи відсутність збільшення обсягу відповідальності поручителя підлягає встановленню на підставі повного і

всебічного з'ясування всіх обставин справи з дослідженням поданих учасниками справи доказів.

Тому тут слід погодитись з судовою практикою та позиціями окремих науковців, що для припинення поруки необхідно довести, що зміни в основному зобов'язанні будь-яких умов договору, дійсно призвели до збільшення обсягу відповідальності боржника і як наслідок поручителя.

Ще одною проблемою є недостатність захисту поручителя у разі зловживань із боку кредитора. Порука за своєю природою є інструментом забезпечення інтересів кредитора, однак у багатьох випадках кредитори використовують її як механізм тиску. Наприклад, кредитори іноді навмисно затягують строки подачі вимог або укладають договори, які збільшують боргове навантаження поручителя, не повідомляючи його про це. Відсутність ефективних механізмів захисту поручителя у таких випадках ставить його в уразливе становище.

Для вирішення цієї проблеми потрібно посилити контроль за діями кредитора. Одним із можливих підходів є запровадження обов'язкового моніторингу угод, що впливають на обсяг зобов'язань поручителя. Зокрема, законодавчо можна зобов'язати кредиторів надсилати поручителям регулярні звіти про стан виконання основного зобов'язання. Це не лише забезпечить прозорість, а й зменшить кількість зловживань. Додатково можна передбачити право поручителя вимагати розірвання договору поруки у разі суттєвого порушення його прав із боку кредитора.

Також варто звернути увагу на міжнародний досвід, зокрема стандарти принципів UNIDROIT, які акцентують увагу на балансі інтересів поручителя та кредитора. Наприклад, у разі порушення кредитором зобов'язань щодо інформування поручителя про зміни умов договору останній має право вимагати звільнення від відповідальності. Імплементация подібних положень в українське законодавство сприятиме посиленню правового захисту поручителя та створить більш справедливую систему забезпечення виконання зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 23 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Модернізація цивільно-правової відповідальності. Матвеевські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18

жовт. 2019 р. / Р. А. Майданик, Цюра та ін.; відп. ред. Р. А. Майданик. К., 2019. – 352 с.

3. Постанова ВП Верховного суду України від 22.09.2022 року по справі № 462/5368/16-ц URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/106558740>.

4. Постанова Верховного суду України від 04.09.2018 року по справі № 910/23452/17 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=76380688&red=100003a21a059dfa62aad9b34e1d3ee386d061&d=5>.

УДК:342.922

Ткаля Олена Вікторівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного

та адміністративного права і процесу

Чорноморського національного університету ім. Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

АДМІНІСТРАТИВНИЙ НАГЛЯД ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ЗАВДАННЯ, ПРИНЦИПИ, ЗНАЧЕННЯ

Важливою умовою становлення правової держави є надійний громадський порядок, за якого громадяни впевнені, що їхні права і свободи достатньо захищені та гарантовані державою. Одним із засобів захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки є адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, який неодноразово зазначався в юридичній літературі.

Адміністративний нагляд є одним із засобів профілактики злочинності, важливим елементом системи контролю та реабілітації, спрямованим як на забезпечення суспільної безпеки, так і на сприяння соціальної адаптації колишніх засуджених. Тому потребує подальшого дослідження й удосконалення. Крім того, на сьогодні існує низка прогалин та суперечностей у правовому регулюванні адміністративного нагляду. Зокрема, це стосується підстав застосування нагляду, процесуального порядку його встановлення, обсягу повноважень окремих суб'єктів тощо.

Значну увагу проблемам адміністративного нагляду приділено в працях відомих вчених у галузі кримінального, а також адміністративного права: П. П. Адрушка, М. І. Бажанова, Ю. В. Шевченка, В. Бауліна, І. П. Голосніченко, О. М. Джужий, О. Л. Копиленка, В. К. Колпакова, О. С. Міхлін, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, Д. О. Назаренко, В. І. Осадче, М. І., С.С.Яценко, Галунька В.В, Ярмакі Х.П., Тодошак О.В., Бахрах Д.М. та ін.

Останнім часом в адміністративно-правовій літературі немає єдності думок щодо правової природи адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. В літературі все частіше висловлюються міркування про необхідність перегляду адміністративно-правової природи цього заходу, оскільки об'єкт правового регулювання в даному випадку не відповідає галузевій приналежності норм, за допомогою якого це здійснюється.

Частка правди в цьому твердженні є, але не можна погодитися з тим, що об'єкт правового регулювання тут не є адміністративно-правовим. Тут слід погодитися з О.В. Джафарової, яка зазначає, що «заходи адміністративного примусу, такі як адміністративний нагляд, можуть використовуватися для боротьби зі злочинами шляхом їх попередження та припинення, а деякі з них застосовуються саме з цією метою» [1, с. 56].

Адміністративний нагляд - це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами Національної поліції [2, с. 317]. Цей інститут адміністративного права регулюється Кримінальним кодексом України (статті 158, 159), Законом України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994 № 264 (остання редакція від 06.11.2022) та Інструкцією «Про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі», затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15 січня 2004 р. за N 46/8645.

Адміністративний нагляд встановлюється з метою запобігання вчиненню злочинів окремими повнолітніми особами, звільненими з місць позбавлення волі, і здійснення виховного впливу на них. Отже, мета полягає у попередженні повторних правопорушень, підтримці контролю над поведінкою звільнених осіб та забезпеченні їхньої поступової соціальної реабілітації. Це дозволяє своєчасно виявляти ризики та вживати необхідних заходів для запобігання кримінальним діям.

Більшість вітчизняних адміністративних експертів називають адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі,

адміністративним запобіжним заходом, але в окремих випадках він кваліфікується як адміністративний захід припинення. Адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, є виключно профілактичним заходом, оскільки його основною метою є недопущення вчинення піднаглядними особами нових правопорушень.

Основними завданнями адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі є:

- профілактика повторних злочинів та правопорушень. Нагляд спрямований на попередження вчинення повторних злочинів особами, які вже відбули покарання. Завдяки регулярному контролю за поведінкою наглядуваних, органи Національної поліції можуть оперативно реагувати на загрози публічній безпеці.

- ресоціалізація та адаптація. Одним з важливих завдань є допомога звільненим особам у поверненні до нормального життя: працевлаштування, відновлення соціальних зв'язків, участь у програмах ресоціалізації. Це зменшує ризик маргіналізації та повторного правопорушення.

- забезпечення громадської безпеки. Встановлення адміністративного нагляду має на меті захистити суспільство від потенційних правопорушень з боку колишніх ув'язнених, які вважаються групою підвищеного ризику.

- контроль за дотриманням встановлених обмежень. Суб'єкти нагляду стежать за виконанням колишніми ув'язненими покладених на них обов'язків та обмежень, встановлених судом.

- збір інформації про спосіб життя наглядуваної особи. Адміністративний нагляд передбачає регулярне збирання даних про місце проживання, коло спілкування, поведінку звільненого. Це дозволяє вчасно виявляти негативні тенденції та застосовувати заходи впливу.

- взаємодія з іншими державними структурами. Ефективність нагляду забезпечується у співпраці з соціальними службами, центрами зайнятості, установами охорони здоров'я, місцевими органами влади тощо.

Основу адміністративного нагляду складають **принципи**, що забезпечують його законність, ефективність і гуманність. Працівники Національної поліції, які здійснюють адміністративний нагляд за особою, у своїй діяльності повинні керуватися принципом гуманізму. Метою адміністративного нагляду є **профілактика правопорушень**, а не покарання. Він має здійснюватися **з повагою до людської гідності** звільненої особи, без приниження її прав чи честі. Крім того, як зазначив Погребняк С.П., встановлюючи обмеження прав людини, законодавець має виходити з необхідності забезпечення справедливості, рів-

ності, свободи та гуманізму, дотримуватись таких стандартів, як пропорційність, правова визначеність та добросовісність [3, с.11]. Не менш важливим принципом, який істотно впливає на адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, є принцип рівності. Нагляд здійснюється з урахуванням **особистості звільненої особи**, її поведінки під час відбування покарання, схильності до правопорушень, а також рівня соціальної адаптованості. Це дозволяє застосовувати найбільш адекватні заходи впливу. Процедура призначення адміністративного нагляду є **публічною** в межах правової процедури, а сама діяльність підлягає **контролю з боку судових та правоохоронних органів**, а також органів місцевого самоврядування.

Ефективне здійснення адміністративного нагляду можливе лише за умов **взаємодії правоохоронців із соціальними службами, центрами зайнятості, громадськими організаціями** тощо. Це допомагає у вирішенні побутових, соціальних та психологічних проблем піднаглядних осіб.

Таким чином, як ознаки принципів адміністративного нагляду доцільно назвати: 1) дотримання спрямованості адміністративного нагляду на правову охорону та захист, а також облік правозастосовного та профілактичного характеру відповідної діяльності; 2) вираз закономірності існування адміністративного нагляду як правового явища; 3) об'єктивність та незмінність; 4) виявляються через вимоги адміністративного нагляду як до правового явища в цілому, так і до процедур його здійснення, зокрема у процесуальній формі, а також правосуб'єктності суб'єктів відповідних правовідносин; 5) регулюються Конституцією та законами України; 6) взаємопов'язані та взаємозалежні; 7) легітимізовані у суспільній свідомості як умови належної правової процедури здійснення адміністративного нагляду; 8) спрямовані як на правозастосовника, так і на суб'єкта нормотворення.

Незважаючи на свою важливість, система адміністративного нагляду може стикатися з низкою труднощів: недостатня координація між різними органами, відповідальними за контроль; обмежені ресурси для здійснення регулярних перевірок; складнощі у визначенні ефективних програм реабілітації, які б враховували індивідуальні потреби кожного звільненого.

Для підвищення ефективності адміністративного нагляду необхідно розробити інтегровану систему обміну інформацією між правоохоронними органами, судовими структурами та установами соціальної підтримки. Впроваджувати сучасні технології моніторингу, що дозволяють оперативно реагувати на випадки порушення умов нагляду. Розширити

програми професійної та психологічної реабілітації, орієнтовані на успішну соціальну адаптацію.

Отже, адміністративний нагляд є засобом адміністративного примусу, що має превентивну дію у сфері громадського порядку. Адміністративний нагляд здійснюють переважно органи, інспекції та відділи внутрішніх справ. Він був створений з метою попередження вчинення злочинів окремими особами, звільненими з місць позбавлення волі, і виховного впливу на них.

Список використаної літератури:

1. Гужва В. С. Деякі аспекти здійснення адміністративного нагляду за об'єктами дозвільної системи. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*: тези доп. учасників наук.-практ. конф. з святкування Дня науки (м. Харків, 14 трав. 2021 р.). Харків: ХНУВС, 2021. С. 55-60.

2. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник. За ред. О. І. Остапенко. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2019. 504 с.

3. Погребняк С. Втілення принципу рівності в юридичних актах. *Вісник Академії правових наук України*. 2006 р. №3(46). Х. : Право, 2006. С. 8-20.

УДК 341.6:347.232(477)(045)

Федосєєв Володимир Васильович,

к.ю.н., старший науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінального права
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса

НАПрН України

Мала Ольга Романівна,

к.ю.н., старший юрисконсульт юридичного
департаменту Національного банку України

ЩОДО СТВОРЕННЯ ДІЄВОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ УКРАЇНІ АГРЕСІЄЮ РФ

Кожний день повномасштабної військової агресії РФ проти України актуалізує питання притягнення до відповідальності агресора та впровадження дієвих механізмів відшкодування завданих ним збитків.

Міжнародною спільнотою разом з Міністерством юстиції України розробляється Порядок класифікації вимог та збитків, завданих збройною агресією рф проти України для внесення до міжнародного Реєстру збитків.

На сьогодні постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2024 р. № 365 [1] затверджено Порядок подання заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, що завдані агресією Російської Федерації проти України, до Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг. Крім того, внесено відповідні зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії рф» [2]. Проте слід звернути увагу на таке.

1. Запровадження міжнародного реєстру збитків є черговим кроком у проєкті міжнародного компенсаційного механізму, концепція якого побудована на тому, що рф повинна відповісти за порушення міжнародного права, зокрема перед тими, хто поніс збитки в результаті агресії. Тому передбачається, що той, хто постраждав, звертається з цивільним позовом безпосередньо до рф за відшкодуванням і така компенсація має надаватися заявнику.

В межах Кримінального процесуального законодавства України заявник (потерпіла особа) має право пред'явити цивільний позов лише до цивільного відповідача, яким відповідно до ст. 62 КПК України [3] може бути лише фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану кримінально протиправними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

За приписами КПК України [3] будь-яка держава, у тому числі країна агресор, *не може бути цивільним відповідачем*.

Положення Цивільного кодексу України [4] про те, що держави поряд з фізичними і юридичними особами є учасниками цивільних правовідносин, зокрема, з відшкодування шкоди, не є релевантними відповідно до ч. 6 ст. 9 КПК України [3] до питання визначення рф як цивільного відповідача у кримінальному провадженні. З цього приводу заслуговує окремої уваги резонансне кримінальне провадження за обвинуваченням двох громадян рф, військових зс рф Я. та М. у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України [5].

Під керівництвом зазначених громадян у лютому 2022 року було захоплено Каховську ГЕС та зосередженими зарядами здійснено підриг головної споруди Північно-Кримського каналу, в результаті чого забез-

печено протиправне постачання води з Каховського водосховища до тимчасово окупованої території АР Крим через Північно-Кримський канал, що перешкоджає функціонуванню зрошувальних систем та аграрного сектору на території Херсонської області. При цьому, розмір збитків, завданих навколишньому природному середовищу склав більш ніж 1,5 млрд. грн.

Вироком районного суду цих громадян визнано винуватими у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України [5] і призначено покарання у виді 12 років позбавлення волі. Відповідно до вказаного вироку суду з них в рівних частинах стягнуто 1 537 115 280 гривень на користь держави Україна. Однак, **вимушені констатувати, що стягнення з обвинувачених на користь України більше ніж 1,5 млрд. грн. фактично є неможливим.**

Наведене свідчить про необхідність негайного розроблення відповідних змін до 62 КПК України [3] шляхом віднесення країни-агресора до суб'єктів, які можуть бути цивільними відповідачами у кримінальному провадженні, з метою можливості використання доказів, отриманих в ході досудового розслідування, в міжнародному компенсаційному механізмі.

2. Також необхідно зауважити, що слідчі відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України [3] серед обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, зобов'язані встановлювати вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат. Такі витрати відповідно до ст. 84 КПК України [3] підтверджується доказами в кримінальному провадженні. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

За таких умов виникає питання щодо допустимості доказів, отриманих в ході досудового розслідування, та можливості їх подальшого використання в цивільному судочинстві під час підтвердження відповідності шкоди/збитків критеріям міжнародного Реєстру збитків.

3. Опрацювання пропозицій щодо класифікації збитків, завданих збройною агресією РФ проти України, за категоріями, суб'єктами подання та видами збитків і шкоди, завданих внаслідок дій, спричинених збройною агресією РФ проти України з урахуванням віктимцентричного підходу свідчить про необхідність додаткового опрацювання спеціальної процедури компенсаційного механізму.

З цього приводу необхідно враховувати, що відповідно до даних Єдиного реєстру досудових проваджень лише за ст. 438 (Порушення законів та звичаїв війни) КК [5] в провадженні слідчих СБУ перебуває більш ніж 75 тис. кримінальних проваджень щодо обстрілів, загибелі

цивільного населення, руйнування майна та ін. Встановлення по кожному епізоду розміру збитків вимагає проведення досліджень експертів, підтвердження їх іншими доказами, а також доведення під час судового розгляду.

Наразі виникає питання щодо механізму здійснення перевірок міжнародними інстанціями розміру збитків за кожною з численних заяв та переліку доказів, необхідних для їх підтвердження. Також залишається відкритим питання щодо необхідності підтвердження розміру збитків за участі судових та/або правоохоронних органів. Отже, у першу чергу необхідно розробити критерії для таких доказів, а також суб'єктів їх збору. Лише після цього можливо визначити необхідний перелік доказів для наповнення Реєстру.

Крім того, слід зауважити, що з об'єктивних причин не за всіма об'єктами нерухомості можна провести відповідні експертизи (в результаті збройного конфлікту багато населених пунктів стерто з лиця землі. Зазначене вимагає розроблення уніфікованих криміналістичних методик та відповідних механізмів встановлення збитків. Вважаємо, що встановлення в Реєстрі вичерпного переліку доказів може бути чинником звуження прав заявників на адекватну компенсацію завданих збитків.

4. За результатами аналізу **переліку відповідальних органів** згідно з пунктом 11 Порядку [6], в частині зазначення класифікації категорії В, суб'єктом подання за якою передбачена держава Україна, включаючи центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, державні, комунальні підприємства, установи та організації, що належать до сфери їх управління, слід зробити наступні висновки.

Вважаємо за необхідне додати до цих органів **прокуратуру України**, яка здійснює встановлені Конституцією України [7] функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Крім того, до таких суб'єктів необхідно включити **суди**, які в порядку судового контролю забезпечать додержання прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави під час подання заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих всім зацікавленим фізичним і юридичним особам, а також державі Україна до Реєстру збитків.

5. В пункті 9 Порядку [6] йдеться про збитки, завдані, починаючи з **24.02.2022 року** або пізніше на території України, але ж багато громадян України втратили своє житло, починаючи з 2014 року. У зв'язку з чим вважаємо за необхідне зробити кореляцію періоду з 24.02.2022 на 19.02.2014 року.

Підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати, що універсального механізму відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії наразі не існує. Тож, удосконалення національного законодавства в частині доказування факту спричинення такої шкоди та її розміру є основними складовими компенсаційного механізму.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку подання заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, що завдані агресією Російської Федерації проти України, до Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2024 р. № 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2024-%D0%BF#Text>

2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків»: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2023 р. № 1256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-2023-%D0%BF#Text>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

6. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Секція

НАУКОВІ ПОШУКИ: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 340:37.02

Глубоченко Сергій,

голова Жовтневого районного суду Миколаївської області,
старший викладач

Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
кандидат юридичних наук, суддя-тренер НШСУ

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ

Розробка навчальних матеріалів для підготовки майбутніх суддів на базі Національної школи суддів України (НШСУ) ґрунтується на новітніх педагогічних технологіях. Перспективною концепцією для розробників навчальних матеріалів до тренінгів новопризначених суддів та інших працівників судової гілки влади є парадигма конструктивізму в педагогіці. Водночас, впровадження конструктивістських технологій в освітній процес є непростим завданням для викладачів, адже потребує значної кількості часу та зусиль викладача порівняно з традиційним лекційним підходом. Проте, саме конструктивістський підхід до навчання дорослих дозволяє розкрити повний потенціал працівників судової гілки влади. Даний підхід до викладання заохочує слухачів до активної взаємодії з середовищем права та спонукає їх до занурення в практичну професійну діяльність ще на етапі оволодіння необхідними для цього знаннями. Використання попередніх знань слухачів для виконання автентичних завдань є важливим елементом використання конструктивістської парадигми у навчанні працівників судової гілки влади. Ґрунтуючись на ідеї, що люди активно, а не пасивно створюють свої власні знання, викладачі мають створити підтримуюче середовище, де слухачі зможуть стати не реципієнтами, а творцями нового професійного знання. Проте впровадження конструктивістського підходу в навчальний процес підготовки працівників судової гілки влади має свої складнощі та виклики.

Конструктивістська парадигма в освіті актуалізує методи активного навчання, що розглядаються як природний шлях до оволодіння новими знаннями. Тобто головним постулатом конструктивізму в освітньому процесі є визначення шляху, яким люди створюють знання та формують значення, ґрунтуючись на власному досвіді. Швай зазначає, що конструктивізм в педагогіці – «це розуміння, що знання й уміння студенти повинні конструювати самостійно, а не отримувати в готовому вигляді від учителя» [5, с. 232]. Тобто результати конструктивістського навчання полягають не у засвоєнні певного блоку інформації, а в отриманні певних компетенцій вирішення проблем у результаті власного осмислення проблемної ситуації та пошуку шляхів її подолання.

Серед технік конструктивістського навчання виділяють навчання на основі запитів (*inquiry-based learning*), проблемно-орієнтоване навчання (*problem-based learning*), проєктно-орієнтоване навчання (*project-based learning*), кооперативне навчання (*cooperative learning*) та інші педагогічні технології. Всі ці конструктивістські підходи активно використовуються для підготовки юристів. Парпан [2] та Роскопіна [3] аналізують застосування конструктивістського способу мислення в американських правничих школах. Зокрема, Парпан розкриває особливості використання методу кейсів, за яким студенти отримують завдання проаналізувати важливі юридичні прецеденти. Під час інтерактивних занять у групах студенти відповідають на практичні питання щодо даних кейсів, аргументовано відстоюють власну позицію та пропонують альтернативні ідеї щодо них [2, с. 322]. Ми також аналізували можливість впровадження методу *case study* в НШСУ, де частина інтерактивних тренінгів для майбутніх суддів побудовані саме на основі аналізу практичних кейсів [1]. Використання даної конструктивістської техніки продемонструвало високий рівень ефективності в оволодінні слухачами НШСУ необхідними компетенціями.

Потрібно зауважити, що, на відміну від законодавчо визначеної підготовки суддів, їх періодичне навчання дозволяє суддям-тренерам прийняти на себе більш гнучку роль та звернутися до інноваційних, конструктивістських методів навчання. Як зазначає Фулей, «основне завдання «періодичного навчання» – підвищення кваліфікації судді, тобто йдеться про опанування чогось нового, проте ще не критично необхідного для виконання суддівських функцій «тут і зараз»; загалом йдеться про розширення горизонту, світогляду, ознайомлення з кращими практиками тощо» [4, с. 20]. Таким чином, тренінги з підвищення кваліфікації суддів та інших працівників судової гілки влади є оптимальним середовищем для впровадження тренерами конструктивістських методів навчання.

Отже, впровадження принципів конструктивістського підходу у навчальний процес підготовки працівників судової гілки влади містить багато переваг як для викладачів, так і слухачів НШСУ. Слухачі отримують можливість для управління власним навчальним процесом, взяття відповідальності на себе за свої навчальні досягнення. Методики конструктивізму актуалізують критичне та креативне мислення слухачів, дозволяючи побачити ситуацію загалом, як елемент правової системи, для пошуку шляхів вирішення конкретної проблеми, що розглядається на тренінгу.

Список використаних джерел

1. Глубоченко С., Лебедева Г. Використання методики «кейс-стаді» у проведенні тренінгів НШСУ як елементу спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2018. №3. С. 24-27. URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/vkksu_announcer_2018_03.pdf (дата звернення 31.01.2025).
2. Парпан У. Реформування юридичної освіти: зарубіжний досвід та українські реалії. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861. С. 320-327. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/vypusk-1-nomer-861-13-2017/reformuvannya-yurydychnoyi-osvity-zarubizhnyy-dosvid-ta> (дата звернення 28.12.2024).
3. Роскопіна Ю.О. Професійна підготовка юристів в університетах США: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Переяслав-Хмельницький, 2014. 21с. URL: <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f5394cfd-460a-4e6e-9438-c36de0e98988/content> (дата звернення 06.02.2025).
4. Фулей Т. Підготовка суддів у контексті вступу України до ЄС. Слово Національної школи суддів України. 2024. №2(47). С. 17-28. URL: https://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2024_2_47/02fuley.pdf (дата звернення 10.02.2025).
5. Швай Р. Конструктивізм та освітній процес. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 29. Т.4. С. 228-232. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/29_2020/part_4/37.pdf (дата звернення 27.01.2025).

Сенюк Олександра Олександрівна,
студентка 2 курсу ЮФ
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький
Гуменюк Оксана Григорівна,
к. п. н., доцент, доцент кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

МАНІПУЛЯЦІЯ СВІДОМІСТЮ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Актуальність теми полягає в наявності того факту, що у сучасному світі інформація стала одним з найпотужніших інструментів впливу на суспільну свідомість. Особливо гостро це явище проявляється під час збройних конфліктів, коли боротьба точиться не лише на полі бою, а й у медіапросторі. Війна в Україні, що триває з 2014 року та особливо загострилася з початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, наочно демонструє, наскільки ефективною може бути маніпуляція масовою свідомістю. Через поширення дезінформації, створення фейкових наративів і використання психологічних методів впливу, сторони конфлікту намагаються змінити уявлення громадськості як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена *мета дослідження*: проаналізувати проблему маніпуляції свідомістю в умовах війни в Україні та визначити особливості її юридичної відповідальності.

Відсутність чітко окресленої державної ідеології в Україні створює сприятливе середовище для формування та поширення різноманітних міфів. Війна, як кризовий період, загострює потребу в поясненнях, ідентифікації "своїх" та "чужих", а також у формуванні відчуття спільної мети. Тенденція «відродження міфа», що зародилася у минулому сторіччі, зберігає свою актуальність і в наші дні, особливо яскраво проявляючись у соціально-політичній сфері. Її глибинною метою, як ми розуміємо, є стратегічне управління масовою свідомістю та створення бажаного для владних структур громадського дискурсу [1].

Аналізуючи структуру масової свідомості, звернімося до класифікації дослідника Б. Грушина, який виокремлював такі її форми, як громадська думка, суспільний настрій та соціальний досвід. Фунда-

ментальною основою цих проявів є об'єктивна реальність повсякденного життя людей – економічна, політична та культурна. Власне, громадську думку ми можемо інтерпретувати як особливу форму існування масової свідомості, що артикулює ставлення різних соціальних груп до конкретних подій та процесів [1].

Зараз добре помітно як в умовах збройного конфлікту цілеспрямоване міфотворення та формування «потрібної» громадської думки стають ключовими інструментами інформаційної боротьби. Дослідження механізмів стихійного формування громадської думки, особливо в умовах зовнішньої агресії та інформаційної війни, є нагальною потребою для розуміння процесів, що відбуваються в українському суспільстві. Необхідно ретельно проаналізувати, як соціальний досвід, суспільні настрої та цілеспрямовані інформаційні впливи взаємодіють у формуванні громадської думки щодо війни, її причин та наслідків, а також які стратегії протидії маніпулятивним впливам можуть бути ефективними в цих складних умовах [2].

Розглядаючи детальніше проблему маніпуляції свідомістю, особливо гострої в умовах воєнних конфліктів, ми можемо виокремити декілька аналітичних рівнів, що дозволяють глибше проникнути в механізми інформаційного впливу.

Перший рівень, який можна назвати **емпіричним**, характеризується спотворенням фактів в економіці, політиці та культурі. Тут виникають фейкові новини, що є інструментом боротьби за владу всередині країни та на геополітичній арені. Інформація втрачає об'єктивність, стаючи засобом впливу. Інформаційні приводи та чутки цілеспрямовано формують громадську думку, розраховані на емоційне сприйняття, а не на раціональний аналіз, що призводить до підміни раціонального емоційним і створює умови для маніпуляцій.

Другий рівень, який можна означити як **концептуальний**, стосується способів організації інформації, методів та її інтерпретації. Інтерпретація, за влучним визначенням, є процесом пошуку або роз'яснення прихованого значення явищ, що є незрозумілими або складними для розуміння. Цей процес вимагає від реципієнта здатності до критичного аналізу отриманої інформації та її узгодження з власною системою знань та переконань. Саме цей рівень надає індивіду можливість не сприймати інформацію пасивно як пряму вказівку до дії, а розвивати незалежне мислення та формувати власні судження.

Третій рівень – **семантичний** – зосереджений на екзистенційних цінностях. Він передбачає цілеспрямований вплив на психологію людини для підміни її фундаментальних смислів, світогляду та цінностей чужими, вигідними противнику. Інформаційна боротьба на цьому рівні

дозволяє досягати стратегічних цілей, спрямованих на глибоку трансформацію свідомості та поведінки цілих суспільств [2].

У контексті війни в Україні, розуміння цих трьох рівнів маніпуляції свідомістю є надзвичайно важливим. Адже зараз активно спостерігається використання фейкових новин на емпіричному рівні для дезорієнтації населення та підриву довіри до офіційних джерел інформації. На концептуальному рівні відбувається боротьба за інтерпретацію подій, нав'язування певних наративів для формування вигідної картини світу. На семантичному рівні здійснюються спроби підрвати національну ідентичність, розмити ціннісні орієнтири та нав'язати чужі смисли. Глибокий аналіз цих процесів є необхідною умовою для розробки ефективних стратегій протидії інформаційній агресії та захисту ментального суверенітету українського суспільства.

Щодо протидії маніпулятивним впливам, то тут першість посідає критичне мислення. Критичне мислення передбачає комплекс дій, починаючи від уважного ознайомлення з різноманітними джерелами, аналізу різних точок зору, і закінчуючи формуванням власної обгрунтованої позиції та прийняттям незалежних рішень. Структурно критичне мислення можна розглядати через призму трьох основних компонентів: інтенціонального (спрямованість розумової діяльності), інструментально-операціонального (методи та способи мислення) та конвенціонального (умови, в яких відбувається мислення) [3].

У забезпеченні інформаційно-психологічної безпеки особистості існують різні способи запобігання або нейтралізації негативного інформаційного впливу. Серед них можна виділити: дистанціювання - збільшення психологічної або фізичної відстані від джерела впливу; блокування - встановлення психологічних бар'єрів, критичне сприйняття інформації, емоційне відсторонення; управління - активний вплив на процес та джерело інформаційного впливу через зворотний зв'язок [3].

Законодавче регулювання протидії дезінформації, пропаганді та іншим формам інформаційної агресії є складним завданням, проте вкрай необхідним для захисту національної безпеки та інформаційного суверенітету. В умовах воєнного стану, коли інформація стає зброєю, завданням держави є розробка та ефективне застосування правових механізмів, які б дозволяли притягувати до відповідальності за дії, спрямовані на маніпулювання громадською думкою в інтересах агресора або на шкоду національним інтересам. Це може включати кримінальну відповідальність за поширення завідомо неправдивої інформації (ст. 383 ККУ), державну зраду (ст. 111 ККУ), колабораційну діяльність (ст. 111-1 ККУ) та інші злочини, пов'язані з інформаційною

агресією. Водночас, важливо забезпечити баланс між необхідністю протидії деструктивним інформаційним впливам та гарантуванням свободи слова, щоб правові норми не стали інструментом політичних переслідувань або обмеженням легітимної критики.

Отже, маніпуляція свідомістю в умовах війни в Україні є багатогранним і небезпечним явищем, що розгортається на кількох взаємопов'язаних рівнях. Від спотворення фактів та поширення фейкових новин до нав'язування певних інтерпретацій та підміни глибинних цінностей. Протидія цим маніпулятивним впливам є критично важливим завданням для забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості та національної стійкості України. Ефективна протидія вимагає комплексного підходу, що включає підвищення медіаграмотності населення, розробку та впровадження стратегій інформаційної безпеки, підтримку незалежних та об'єктивних медіа, а також формування стійкої національної ідентичності, що базується на правдивій історії та спільних цінностях. Усвідомлення сутності та механізмів маніпуляції свідомістю є першим і необхідним кроком на шляху до захисту інформаційного суверенітету та ментального здоров'я українського суспільства в умовах триваючої війни.

Список використаних джерел:

1. Гойман О. О. Маніпулювання масовою свідомістю в умовах сучасної гібридної війни. Київ. 2015. URL: <https://surl.li/dofeln> (дата звернення 06.04.2025)

2. Биркович Т. І. Технології впливу на масову свідомість в умовах інформаційної гібридної війни: соціокультурний аспект. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2023. № 1. С. 9-16..URL:https://www.researchgate.net/publication/341792684_MANIPULATIVNIJ_VPLIV_ZMI_NA_SVIDOMIST_V_UMOVAN_INFORMACIJ_NOI_VIJNI (дата звернення 06.04.2025)

3. Курило В.С, Караман О.Л., Степаненко В.І. Критичне мислення і протидія маніпулятивному впливу в контексті безпеки особистості в інформаційно-психологічному вимірі війни. Соціальна педагогіка. Випуск 60. 2023. С. 167-172. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/60/34.pdf> (дата звернення 06.04.2025)

Коваль Алла Анатоліївна,
д.ю.н., професор,
завідувач кафедри конституційного та адміністративного
права і процесу ЧНУ імені Петра Могили,
м. Миколаїв

ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР І ПРАВА ЛЮДИНИ: МОВА ВОРОЖНЕ- ЧІ, РІВНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНО- ДАВСТВА

Конституція України гарантує, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст.21) [1]. Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод серед фундаментальних прав людини визначила право на повагу до приватного життя (ст. 8 Конвенції), право на свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції), право бути вільним від дискримінації (ст. 14 Конвенції) [2].

Комітет міністрів Ради Європи, відповідно до статті 15.b Статуту, наголошує, що права і свободи людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними та застосовуються як в автономному режимі, так і в інтернеті [3].

Проте, у цифрову епоху соціальні мережі стали не лише платформою для вільного вираження думок та основним майданчиком для комунікації, а й простором, де постають серйозні виклики щодо дотримання принципів рівності, недискримінації та толерантності.

На жаль, в Україні, як і у інших державах Європи, з кожним роком випадки мови ненависті в інтернеті, зокрема в соціальних мережах, набувають все більшого розповсюдження та різноманітних форм, зокрема висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за ознакою етнічного чи соціального походження, громадянства, національності, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, інвалідності, а також висловлювання, що підбурюють до дискримінації чи утисків стосовно окреслених категорій осіб.

Прикладами проявів мови ворожнечі, закликів до розпалювання ненависті та підбурювання до насильства за ознаками національності, мови чи релігії в українських соціальних мережах та медіа, зокрема, є: у 2020 році міський голова Івано-Франківська закликав «запакувати ромів в автобус» і вивезти з міста. Ця заява, поширена в медіа, є прикладом мови ворожнечі та дискримінації за національною ознакою, що

може призвести до ескалації конфліктів у суспільстві, свідчить про прояви расової дискримінації та ксенофобії в українському суспільстві [4].

2021 році на сайті «Політека» було опубліковано матеріал із заголовком «В Одесі збунтувалися проти афганців, фото: у нас свої біженці», який містив мову ворожнечі щодо біженців з Афганістану. У статті використовувалися негативні емоційні коментарі з соціальних мереж без перевірки їх достовірності, що порушує етичні та журналістські стандарти [5].

У 2022 році Уповноважений Верховної Ради України з прав людини зафіксував випадки мови ворожнечі щодо ромської національної меншини. Зокрема, в публікаціях на сайтах «БУГ» та «Волинські новини» повідомлялося про злочин, скоєний групою осіб, яких ідентифікували як ромів, із зазначенням їхньої національності та фотографіями, що дозволяли ідентифікувати зовнішність. Таке висвітлення створює загрозу ескалації конфліктів та порушує права через дискримінацію та ксенофобію [6].

Такі приклади, акцентування уваги на вчиненні певних дій «ромами, хасидами, африканцями» тощо є непоодинокими, вони демонструють необхідність посилення контролю за дотриманням етичних стандартів у медіа та соціальних мережах, а також важливість реформування чинного законодавства.

На жаль, війна в Україні значно загострила ситуацію з мовою ворожнечі в соціальних мережах, що фіксується як на рівні державних органів, так і незалежними моніторинговими ініціативами. З початком повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році поглибилися такі проблеми як:

1) кількість повідомлень із закликами до знищення, приниження чи образи представників певних націй, значно зросла. Це стосується як проросійського контенту, так і реакцій українських користувачів, які часто висловлюють радикальну агресію у відповідь на воєнні злочини.

Центр прав людини ZMINA зазначає, що в умовах війни суспільна терпимість до мови ворожнечі знизилась, а емоційна напруга сприяє агресивній риториці навіть серед освічених користувачів;

2) проросійські акаунти активно використовують соцмережі для розпалювання ворожнечі між українцями та іншими етнічними групами, особливо в темах мовної політики, ставлення до внутрішньо переміщених осіб, релігійних конфесій (наприклад, ПЦУ vs УПЦ);

3) відбуваються інформаційні атаки із метою підбурювання до насильства, недовіри до держави та стигматизації окремих регіонів, зокрема прифронтових.

4) Кримінальний кодекс України містить статтю 161 (порушення рівноправності громадян), однак її застосування залишається рідким. СБУ та Національна поліція періодично звітують про блокування акаунтів, які поширюють ворожі наративи, але це більше орієнтовано на воєнну пропаганду, ніж на мову ворожнечі в розумінні Європейських стандартів;

5) після 2022 року модерація контенту в українському сегменті соцмереж ослабла: компанії, такі як Facebook, TikTok та Telegram, недостатньо реагують на скарги користувачів. Навіть відверто дискримінаційні, гомофобні чи антисемітські висловлювання часто залишаються без наслідків;

6) у деяких публічних групах з'явилися висловлювання проти переселенців, особливо у містах Західної України: їх звинувачують у «споживацькому ставленні», «російській мові», «зарозумілості» тощо.

Несправедливо вважається, що мова ворожнечі в соціальних мережах толерується більше, ніж мова ворожнечі у реальному житті, та її важче контролювати. Інтернет пропагує та підсилює мову ворожнечі, оскільки її наслідки недооцінюються, а користувачі інтернету вважають, що анонімність створює для них певну безкарність або надає їм захист. Однак така думка є хибною, адже влада так само вживає необхідних заходів для боротьби з ненавистю та дискримінацією, що поширюється онлайн. Про це свідчить судова практика ЄСПЛ (*Beizaras and Levickas v. Lithuania*, *Pavel Ivanov v. Russia*, *Garaudy v. France*, *M'Bala M'Bala v. France*, *Williamson v. Germany*).

Комітет міністрів Ради Європи підкреслює, що ефективне запобігання мові ворожнечі потребує глибокого розуміння її першопричин, соціального контексту та впливу на уразливі групи.

В аспекті дотримання принципів рівності та толерантності у соціальних мережах, а також відповідно до підходів Ради Європи та практики ЄСПЛ, слід запропонувати низку змін до українського законодавства, які сприятимуть кращому правовому реагуванню на мову ворожнечі, дискримінацію та інші прояви нетолерантності в інтернеті. Пропонуємо внесення змін до:

1. Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (ст.1), доповнивши його легальним визначенням «мови ворожнечі», з урахуванням стандартів Ради Європи. Визначити форму, мету та суспільно небезпечні наслідки таких проявів, зокрема в цифровому просторі.

2. Статей 161 ККУ (Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками) та 173-4 КУпАП (Бу-

лінг (цькування) учасника освітнього процесу), розширивши сфери дії на соціальні мережі та інтернет-платформи. Визначити особливу форму таких правопорушень - «онлайн-дискримінація» або «цифрова мова ворожнечі».

3. Статті 6 Закону України «Про освіту» (Принципи державної політики у сфері освіти), доповнити абзацом: «Держава забезпечує розвиток цифрової культури та інформаційної етики шляхом інтеграції у навчальні програми знань і навичок з медіаграмотності, протидії кібербулінгу, етики спілкування в інтернеті, культури толерантності та поваги до прав людини».

4. Статті 5 Закону України «Про медіа» (Завдання державної політики в сфері медіа), доповнити пунктом 17: «Сприяння розвитку медіаграмотності та етичного користування інформацією, зокрема через підтримку освітніх і просвітницьких проєктів для молоді». А також до статті 35 (Обов'язки суб'єктів у сфері медіа щодо організації надання медіа-сервісів) додати п.6¹: «впровадження кодексів етичної поведінки у цифровому середовищі, недопущення дискримінації, кібербулінгу та мови ворожнечі в онлайн-просторі».

Ці зміни допоможуть інституалізувати принципи рівності та поваги в цифровому просторі, створити превентивні інструменти протидії нетолерантності і дискримінації, та наблизити Україну до стандартів Ради Європи та Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Конвенція про захист прав та основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Recommendation CM/Rec(2022)16[1] of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech. URL: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680a67955>.

4. Мер Івано-Франківська хоче вивезти ромів на Закарпаття. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/28402-golova-ivano-frankivskamarcinkiv-hoce-vivezti-romiv-na-zakarpatta/>.

5. Висвітлення мігрантів та міграції в Україні. Дослідження. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/vysvitlennya-migratsiyi-ta-migrantiv-v-ukrayinskyh-media-doslidzhennya-i42920>

6. Чи є мова ворожнечі у волинських медіа. URL: <https://imi.org.ua/blogs/chy-ye-mova-vorozhnechi-u-volynskyh-media-i33759>.

Козинець Олена Гаврилівна,
к.і.н, доцент кафедри правоохоронної діяльності та
загальноправових дисциплін
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів
Бровко Анастасія Віталіївна,
здобувачка вищої освіти гр.ПР-221
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів

ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Політичні партії відіграють ключову роль у розвитку громадянського суспільства, формуванні державної політики та забезпеченні демократичного процесу. Їхня діяльність охоплює взаємодію з органами державної влади, іншими громадськими об'єднаннями, а також вплив на суспільні процеси через виконання певних функцій. Визначення сутності політичних партій, їх соціального призначення та правової природи неможливе без аналізу їхніх функцій у політичній системі. Саме тому дослідження основних функцій політичних партій, їхньої еволюції та особливостей реалізації в Україні є ключовим для аналізу їх ефективності та ролі в політичній системі України.

«Політична партія, на думку Гуляєвої А.В., це суспільне об'єднання, головною метою участі якого в політичному процесі є здобуття і здійснення (чи участь у здійсненні) державної влади в рамках конституції і діючого законодавства. Це головна кваліфікаційна ознака політичної партії, що виражає саму сутність і відрізняє від всіх інших видів суспільних об'єднань неpolітичного характеру (різного роду союзів, асоціацій, клубів, фондів і т.д.)» [1, с. 73]. Політичні партії виконують ключову роль у розвитку громадянського суспільства, формуванні державної політики та забезпеченні демократичного процесу, взаємодіючи з державними органами і суспільством. А тому важливо виявити ключові функції, які відображають фактичну роль політичних партій у політичному житті суспільства та їх соціальне значення.

Сучасна партологія розглядає функції політичних партій як основні напрямки та види їх діяльності, що відображають мету та завдання цих організацій, визначаючи їхню роль у суспільстві [2, с. 69]. Вони реалізуються через встановлені законодавством форми та методи. Варто зазначити, що на відміну від інших елементів правового статусу пар-

тій, чітко закріплених у Конституції та законах, їхні функції регламентуються здебільшого опосередковано й не мають прямого визначення у нормативних актах.

У деяких країнах, на відміну від України, законодавство чітко визначає функції політичних партій. Наприклад, у Законі Німеччини «Про політичні партії» закріплено їхні ключові завдання, серед яких: вплив на формування суспільної думки, розвиток політичної освіти, заохочення громадян до активної участі в політичному житті, підготовка відповідальних громадян, висування кандидатів на вибори, вплив на діяльність парламенту й уряду, формування політичних орієнтирів держави, а також підтримка зв'язку між суспільством і владою [3, с. 95-96]. Отже, закріплення функцій політичних партій у законодавстві сприяє чіткому визначенню їхньої ролі та завдань.

Наприклад, на думку С. Г. Рябова: «Політичним партіям притаманні такі функції: 1) ідеологічна; 2) пропагандистська; 3) агітаційна; 4) боротьба за здобуття державної влади на всіх її рівнях; 5) участь у роботі парламентських структур і їх формування; 6) оцінка і критика дій органів державної влади; 7) участь у розробці й здійсненні внутрішнього та зовнішнього державного курсу; 8) добір і виховання громадських та політичних лідерів; 9) агрегація інтересів різних громад» [4, с. 75].

Водночас В. І. Кафарський пропонує іншу класифікацію, поділяючи функції політичних партій на політичні функції, функції соціалізації та формування громадської думки, статутні (внутрішньо організаційні), виховні функції [5, с. 14].

Натомість В. М. Висоцький вважає, що доцільніше розглядати такі функції, як електоральну, політичного рекрутування, конститутивну, інноваційну, акумуляцію соціальних інтересів, соціальну агрегацію та інтегративну [6, с. 136].

Сучасні політичні партії виконують різноманітні функції, основними з яких, на думку Рanebianco А., є: «функція представництва інтересів, де партії виступають мостом між громадянами та державою, виражаючи вимоги соціальних груп; розробка політичного курсу для вирішення суспільних проблем; 3) стратегія та тактика в програмних документах партії стають передумовою впливу на виборців, забезпечуючи рекрутування та мобілізацію; 4) участь у формуванні та контролі за діяльністю державних органів, підготовка кандидатів на різних рівнях влади; 5) роль у вирішенні соціальних конфліктів через конкуренцію і конфронтуючі альтернативні програми; 6) функція національної інтеграції, сприяючи укладання «суспільного договору»; 7) ідейно-виховна функція, вплив на своїх членів та прибічників, пропаганда цінностей;

8) комунікативна функція через зворотний зв'язок з суспільством і засобами масової інформації» [7, с.107].

Функції політичних партій не є остаточно визначеними, останній їхній обсяг і зміст залежать від політичного режиму, законодавчих норм та особливостей партійної системи. Чим більше функцій виконує партія, тим сильніший її вплив на суспільно-політичне життя та більша привабливість для громадян.

Важливим питанням залишається якість виконання партіями своїх функцій. Основним критерієм їхньої ефективності бути досягнуті політичні, економічні та соціальні результати, а також врахування інтересів соціальних груп, які вони представляють. Українське законодавство зобов'язує партії мати програму, що містить їхні цілі, завдання та способи їх реалізації. Проте, на жаль, практика показує, що більшість партій в Україні недостатньо відповідально підходять до визначення своїх завдань і шляхів їх реалізації, часто не враховуючи реальні потреби населення.

Отже, політичні партії є невід'ємною складовою громадянського суспільства та повинні активно взаємодіяти з тими соціальними групами, інтереси яких вони представляють у законодавчих та державних органах. Їхні функції, що запускаються як ключові напрями діяльності, відображають реальну роль партій в політичній системі та їхнє соціальне призначення. З правової точки зору поняття «функція політичної партії» має бути юридично закріплене в нормативно-правових актах, як випадково, так і опосередковано. Водночас сучасні виклики в Україні вимагають посилення контролю за діяльністю партій як зі сторони суспільства, так і виборців. Це також актуалізує необхідність законодавчого врегулювання питань політичної та юридичної відповідальності осіб, які займають державні посади, у разі невідповідності їх діяльності передвиборчим зобов'язанням і програмним завданням.

Список використаних джерел

1. Гуляєва А. В. Сутність політичних партій та їх роль у політичній системі України. *Українське державотворення: історичний аспект*. 2021. С. 73-81.
2. Політико-правова система України: курс лекцій: навч. посіб. / за заг. ред. В.М. Кириченка. Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. 204 с.
3. Кириченко В. М. Функції політичних партій та проблеми їх виконання в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. Вип. 1. С. 94-101.
4. Рябов С.Г. Політичні вибори: навч. посіб. Київ: Тандем, 1998. 96 с.

5. Кафарський В.І. Конституційно-правове регулювання організації та діяльності політичних партій в Україні: автореф. дис. ...докт. юрид. наук. Київ, 2010. 40 с.

6. Висоцький В.М. Функції політичних партій: правовий зміст поняття, ознаки, правова регламентація. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Київ, 2010. Вип. 49. С. 134-140.

7. Panebianco A. Political parties: organization and power. New York: Cambridge University Press, 1988. 338 p. URL: <https://dokumen.pub/political-parties-organization-and-power-9780521314015.html> (дата звернення 18.04.2025).

UDC 342.39

Kovalova Svitlana,

Phd, docent,

docent of the History and Theory of Law Department,
Petro Mohyla Black Sea National University

WELFARE STATE: MODERN TYPES

The welfare state is a key feature of modern societies, designed to protect citizens from economic insecurity and promote social well-being. Over time, different models of welfare have developed, each reflecting distinct political, economic, and cultural values. Modern types of welfare states can be broadly categorized into three main models: liberal (or residual), conservative (or corporatist), and social democratic, each offering unique approaches to social protection and public support.

The liberal welfare state model is characterized by a limited role for government in social welfare provision and a strong emphasis on market-based solutions. It emerged primarily in English-speaking countries such as the United Kingdom, the United States, Canada, Australia, particularly during the late 20th century in response to growing concerns about government spending, efficiency, and individual responsibility.

First of all, the liberal welfare state model is characterized by means-tested assistance. That means the welfare programs are generally targeted, not universal. They are aimed at individuals or families who fall below a certain income threshold. Programs such as food stamps (like SNAP in the USA) or housing vouchers are examples of this approach. The goal is to provide a safety net for the poorest citizens rather than comprehensive coverage for all.

The model is also characterized by comparatively modest benefits. Benefits under this model are usually limited in scope and duration. The system is designed to discourage long-term dependency and encourage recipients to return to the labor market as quickly as possible. As a result, many social benefits may be lower than those in conservative or social democratic models.

Another key feature of the model is the market reliance. The liberal model places a high value on the private market to deliver services. Healthcare, pensions, and education are often privatized or semi-privatized, with government subsidies provided only to those who cannot afford them. For example, in the USA, private health insurance is dominant, with public programs like Medicaid and Medicare serving specific groups.

The ideology behind the liberal model is strongly influenced by classical liberalism and neoliberalism, which emphasize individual freedom, self-reliance, and minimum government intervention. Welfare is often seen as a last resort, not a right.

So, the liberal welfare state model reflects a preference for limited government and market solutions in addressing social needs. While it can be cost-effective and promote self-sufficiency, it also risks increasing inequality and social division. In recent years, even liberal welfare states have begun experimenting with reforms to address these issues, such as expanding access to healthcare or introducing more inclusive labor market policies. Nonetheless, the core principles of minimal intervention and targeted assistance continue to define this approach.

The corporative (or conservative) welfare state model is primarily found in countries like Germany, France, Italy, and Austria. This model developed in the context of Catholic social teaching and Bismarchian social insurance systems in the 19th and 20th centuries. It emphasizes social stability, preservation of traditional family roles, and status-based entitlements.

While characterizing the model it is worth to say that social benefits are tied to employment status and earnings. The more one contributes through work, the more one is entitled to receive. This reinforces existing social and economic hierarchies, and access to welfare is often dependent on one's position in the labor market.

The corporative model supports the traditional family structure, often assuming that the male is the breadwinner and the female provides care. As such, there is limited public childcare or incentives for women to enter the workforce, compared to social democratic models.

Welfare benefits may also differ by profession or sector, with distinct insurance schemes for civil servants, private-sector employees, and the self-

employed. This can lead to a stratified system with unequal access to services.

While the market plays a role, the state acts primarily as a regulator and guarantor rather than a direct provider. It ensures that social insurance systems operate and provide support when they fail.

So, the corporative model seeks to balance state responsibility with individual and familial roles, focusing on stability over equality.

The social democratic welfare state model is most closely associated with the Nordic countries – particularly Denmark, Sweden, Norway, and Finland. It reflects a strong commitment to equality, universalism, and social solidarity. Rooted in the principles of democratic socialism, this model emphasizes the idea that all citizens should have equal access to welfare services as a right of citizenship, not based on need or employment status. So, social services such as healthcare, education, childcare, and pensions are available to everyone, regardless of income or employment. This universal approach helps reduce stigma and encourages widespread support for the welfare system.

The key feature is states active participation in the issue. The model is financed through progressive taxation, meaning higher earners contribute more. The state works to reduce income inequality and promote equal opportunities. At the same time, the social democratic model combines welfare with the strong labor market policies, including job training, unemployment support, and help with job placement. The goal is not just to support people during unemployment but to help them return to work quickly and sustainably.

The social democratic model aims for both social justice and economic efficiency striving to combine equality with strong economic performance.

In recent years, hybrid models have emerged, influenced by globalization, demographic shifts, and economic pressures. Many countries now blend features of different types to adopt to changing needs, focusing on sustainability, labor market activation, and inclusive growth. So, the modern welfare state is evolving, often emphasizing flexibility, individual empowerment, and economic efficiency alongside social protection.

Literature:

1. Brøndum P., Hansen T.B. Luk samfundet op. København: Columbus, 2017. 224 s.
2. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. London: Polity Press, 1990.
3. Svendsen G. T. Social kapital og velfærdsstaten. Århus: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2006.

Кучеренко Денис Сергійович,
консультант з юридичних питань
громадської організації «Запорізький обласний центр
культурного розвитку «Парнас»
м. Запоріжжя

ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ У ДАВНЬОМУ РИМІ: ВІД СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Після укладення Законів XII таблиць легісакційні позови передаються децемвірами у відання колегії понтифіків: «Вони забажали, щоб народ не встановлював ці позови за власним бажанням, а прагнули, щоб вони були точно визначеними та урочистими» [1, с. 4]. До кінця IV ст. до н.е. вказані жерці здійснюють інтерпретаційну діяльність (лат. *interpretatio pontificum*), яка полягає у *роз'яснювальному тлумаченні* (лат. *interpretatio declarativa*) установлень законів і розробленні на їхній основі позовних формул для захисту прав римлян. У зв'язку із покладенням у судовому процесі обов'язку складення формул позовів на сторони, понтифіки мають великий вплив на римське суспільство. З метою збереження монополії на знання права вони намагаються тримати записи позовних формул у таємниці від населення Рима.

У 339 році до н.е. законом консула Квінта Публілія Філона (лат. *Lex Publilia*) підтверджується закон 449 року до н.е. про загальнообов'язковість плебісцитів для всіх жителів Рима. Із 337 року до н.е. плебеї отримують доступ до посади міського претора. У 304 році до н.е. Консул Аппій Клавдій Цек (340–273 до н.е.) за участі свого секретаря-плебея Гнея Флавія (IV ст. до н.е.–бл. 304 до н.е.) укладає та оприлюднює збірник позовних формул, який отримує назву *Флавієвого цивільного права* (лат. *Jus civile Flavianum*), а також обнародує релігійний календар *судових днів* (лат. *Fasti Sacri*). Це стає початком *секуляризації* (лат. *secularis* – світський) римського права, яке вивільняється з-під контролю релігії, а правова інформація вперше в історії Рима стає доступною плебеям. У судовій діяльності зменшується залежність преторів від колегії понтифіків, вони отримують більшу свободу дій, у тому числі, у розробці позовних формул. За законом народного трибуна Квінта Огульнія Галла (330–250 до н.е.) плебісцитом 300 року до н.е. (лат. *Lex Ogulnia*) склад жрецьких колегій подвоюється, а плебеям встановлюється рівний із патриціями доступ до колегій авгурів і понтифіків. У тому ж році одним із перших понтифіків-плебеїв стає прав-

ник Публій Семпроній Соф (334—після 296 до н.е.). «Після нього (Аппія Клавдія Цека — Д. К.) був Семпроній, людина з надзвичайними знаннями, якого римський народ назвав «Мудрим», і ніхто ні до нього, ні після нього не отримував цього прізвиська» [1, с. 8]. Поради з питань права перестають надаватися понтифіками анонімно від імені колегії, оскільки остання стає неоднорідною. Світські особи отримують доступ до юридичних процедур й у більшості випадків вже не потребують порад понтифіків, хоча сакральне і понтифікальне право розробляються ще тривалий час. Так, давньоримський юрист Гней Доміцій Анній Ульпіан (170–228 н.е.) свідчить про прихильне ставлення тогочасних правників до справи жерців: «Заслужено нас називають жерцями, оскільки ми шануємо правосуддя та сповіщаємо знання про добре і справедливе...» [1, с. 1]. Після сецесії 287 року до н.е. законом диктатора Квінта Гортензія (лат. *Lex Hortensia de plebiscitiis*) плебісцити набирають чинності законів, а плебеї остаточно урівнюються у правах із патриціями.

Із сер. III ст. до н.е. Рим починає експансію за межі Італії та перетворюється у столицю середземноморської держави. Розвиток торгівлі з іншими народами призводить до припливу у місто іноземців, *перегрінів* (лат. *peregrinus* — іноземець, чужинець), які не мають римського громадянства. Оскільки установа *ius civile* не передбачають для іноземців жодного захисту, постає необхідність урегулювання правових конфліктів, що виникають між громадянами Рима з іноземцями та між іноземцями. Для розв'язання судових спорів між зазначеними категоріями осіб у 247 році до н.е. вводиться посада *претора перегрінів* (лат. *praetor peregrinus*), *претора між (громадянами та) іноземцями* (лат. *praetor inter (cives et) peregrinos*). При здійсненні судочинства претор перегрінів керується житейськими узвичаєннями, запозиченими у підкорених або союзних народів. Він намагається зрозуміти, як спірне відношення має бути розв'язане згідно із поняттями суспільства, в якому воно виникло. Із накопиченням такого роду судових справ, відповідні правові установлення отримують назву *право народів* (лат. *ius gentium*) і стають частиною римської системи права. Ульпіан зазначає: «Право народів — це те, яким користуються людські народи» [1, с. 1]. Римляни починають жити у відносинах із перегрінами за правом народів, а римське мислення наповнюється новими правовими поняттями. Для розгляду майнових спорів між перегрінами та між римськими громадянами і перегрінами вводяться рекуператорські суди. *Судді-рекуператори* (лат. *iudices rescuperatores*, від *rescupere* — відновлювати, повертати), призначувані претором перегрінів, розглядають справи колегіально у прискореному порядку із застосуванням установлень

права народів. «Вони могли судити за внутрішнім переконанням, вирішуючи справу по справедливості *ex aequo et bono* (згідно з рівністю та добросовісністю – Д. К.) з урахуванням індивідуальних умов кожного окремого процесу» [2, с. 264].

У 253 року до н.е. перший великий понтифік із плебеїв Тиберій Корунканій (бл. 311–243 до н.е.) починає надавати публічні консультації з питань права поза межами колегії понтифіків. «І дійсно, з усіх, хто здобув знання до Тиберія Корунканія, який викладав публічно, ніхто не згадується: інші ж до нього намагалися зберігати знання цивільного права у таємниці та лише консультували тих, хто звертався за порадою, замість навчати тих, хто бажав вчитися» [1, с. 7]. Німецький історик античності Альфред Хойс (1909–1995) вказує: «Показово, що першим «світським» юристом був плебей Тиберій Корунканій (консул 280 року до н.е.)» [3, с. 38]. Після Корунканія, як повідомляє давньоримський юрист II ст. н.е. Секст Помпоній, римське право для всіх бажаючих викладає Секст Елій Пет Кат (III-II ст. ст. до н.е.): «Потім Секст Елій, його брат Публій Елій і Публій Атилій виявили великий хист у публічному викладанні правових знань; двоє Еліїв навіть стали консулами, а Атилія вперше народ назвав Мудрим» [1, с. 8]. Близько 200 року до н.е. він укладає «*Трипартику*» (лат. *Commentaria tripartita* або *Tripartita*, від *tres* – три і *pars* – частина), коментар до Законів XII таблиць. Помпоній зазначає: «Секста Елія навіть Енній хвалив, й існує його книга під назвою «Трипертита», яка являє собою, так би мовити, колицю права: вона називається «Трипертитою», оскільки до Закону Дванадцяти таблиць додано тлумачення, а потім додається легісакційний позов» [1, с. 8]. Близько 198 року до н.е. Секст Елій у доповнення до Флавієвого цивільного права видає збірник формул нових судових позовів, який отримує назву *Елієве право* (лат. *Ius Aelianum*).

Перші світські *правознавці* (лат. *iuris periti* – знавці права), які володіють відповідним *знанням* (лат. *scientia*), насамперед відчують себе мудрецями, які тлумачать право, а не творять його. Помпоній вказує: «...цивільне право ґрунтується лише на усному тлумаченні законознавців...» [1, с. 5]. Їхня діяльність щодо розробки позовних формул обмежується строгим формалізмом і вузькою сферою дії цивільного права. Знавці права виробляють точні формули угод (лат. *савеге*), які гарантують юридичну силу документів, остаточно редагують договори та надають громадянам письмові відповіді (лат. *scribere*). Формула, яка виражає певне поняття, розуміється наділеною об'єктивним значенням і такою, що не підлягає змінам. Із метою попередження конфліктних ситуацій та запобігання судовим спорам вони відкрито консультують під час прогулянки Форумом або вдома. На

запити магістратів, суддів і громадян одноособово (лат. *uti singuli*) надають відповіді, *респонси* (лат. *responsa prudentium* – відповіді юристів, від *respondere* – відповідати) щодо судових справ. Керують веденням сторонами судових справ (лат. *agere*), оскільки процесуальне представництво не допускається. Професійна діяльність перших світських правознавців, спрямована на забезпечення правової передбачуваності, попередження правових ризиків та уникнення потенційних спорів між римлянами, пізніше називатиметься *каутелярна юриспруденція* (лат. *cautela* – обережність, передбачливість). Зазначена правознавча практика стає сімейною традицією окремих аристократичних родів патриціїв і плебеїв, яка переходить із покоління у покоління. Натомість для незаможних римлян здійснення вказаної діяльності є недоступним, оскільки за виконання юридичних функцій не передбачається жодної винагороди. Із часом консервативність мислення світських правознавців стикається з необхідністю слідувати новим практичним потребам римського життя. Для заповнення прогалин при інтерпретації законів (лат. *interpretare*) ними застосовується *розширювальне тлумачення* (лат. *interpretatio extensiva*) за допомогою якого дія правових установлень поширюється на відносини, які законами прямо не передбачається. У Помпонія читаємо: «...право не може установлюватися, якщо немає правознавця, через якого воно може постійно удосконалюватися» [1, с. 5]. Понятійно-правове мислення знавців права поступово професіоналізується, оскільки спрямовується на забезпечення вдумливого, послідовного та упорядкованого розв’язання конкретних справ і мотивування рішень.

Список використаних джерел:

1. Digesta Iustiniani Augusti: Recognouit, adsumpto in operis societatem. Vol. 1. Paulo Kruegero, Th. Mommsen. Accedunt tabulae duae. Berolini, apud Weidmannos, 1868. 906 s.
2. Шульженко Ф. П., Шаркова І. М., Гайдулін О. О. Морально-правові принципи доброчесності та добросовісності: генеза та парадигма сучасної рецепції: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 428 с.
3. Alfred Heuß. Römische Geschichte, 2. Auflage: Georg Westermann, Braunschweig, 1964. 629 s.

Лісна І. С.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ РОСІЇ ТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОНФЛІКТУ

Кожний збройний конфлікт має власну унікальну природу, специфічні наслідки та характерні риси, що зумовлюються геополітичним контекстом і ступенем залученості державних та недержавних акторів. Однак сучасний конфлікт, який розгортається на території України, відзначається якісною еволюцією у методах ведення війни, які передбачають інтеграцію військових, економічних, інформаційних та дипломатичних інструментів для досягнення стратегічних політичних цілей.

Так званий "гібридний" характер війни, який увійшов у публіцистичний лексикон, представляє собою комплексну комбінацію класичних воєнних дій із новітніми формами, такими як кібератаки, інформаційна агресія та економічний тиск. Такий термін дозволяє інтегрально описати складність та багатовимірність конфлікту, хоча й спрощує розуміння його реальних масштабів і механізмів.

Таким чином, війна в Україні не просто є збройним протистоянням, а й слугує зразком новітнього конфлікту, який поєднує як традиційні військові засоби, так і технології ХХІ століття, формуючи новий вимір міжнародної безпеки та викликів для сучасного світу. Це вимагає глибокого аналізу, щоб зрозуміти не лише військовий компонент, а й ті невидимі механізми, що визначають перебіг і наслідки цього протистояння.

Але з точки зору науки конфлікт є складним, багатогранним і багатозв'язним об'єктом дослідження. Він має кілька взаємозалежних сторін, кожна з яких має свої властивості, відображає свою специфіку і може характеризуватись окремим терміном. Стосовно досліджуваного конфлікту виникла ситуація, коли підібрати єдиний термін дуже важко, а жодний з зазначених термінів не повністю відображає дійсність. Конфлікт на сході України складається з низки складних подій, включаючи діяльність сепаратистських угруповань та втручання Росії [1]. З огляду на це, щоб підкреслити нову природу досліджуваного конфлікту, автори більш схильні використовувати термін "сучасний воєнний

конфлікт”, підкреслюючи ті чи інші його системні риси. Класичні конфлікти відбувалися між державами, які переслідували рішучі політичні цілі, які формулювала державницька еліта. Держава вчиняла дії в усіх сферах, головним акцентом стали військові операції великих армій. Після створення ядерної зброї такі конфлікти стали небезпечними, але це не змінило інтереси сторін і не усунуло суперечності.

Сучасна теорія ведення воєнних конфліктів поповнилася концепцією "проксі-війни" або, більш поширена назва, кібервійни – це комп’ютерне протистояння у просторі Інтернету у якій агресор залучає сторонніх суб’єктів до реалізації своїх стратегічних інтересів [2]. У ролі таких "сателітів" виступають політично залежні держави, нерегулярні військові формування або соціальні угруповання, які володіють інструментами збройного впливу. Держава-агресор інтегрує своїх посередників у систему конфлікту через забезпечення економічної підтримки, постачання озброєння, інтелектуального ресурсу та спеціалізованої військової підготовки.

У міру еволюції міжнародних відносин та інструментів протиборства, на передній план виходять економічні, фінансові й інформаційні методи, здатні спричиняти збитки, порівнянні за масштабом із прямими збройними діями. В умовах зростання впливу цих невоєнних важелів, збройні конфлікти втратили монопольний статус вирішального механізму агресії, поступаючись місцем так званій "гібридній війні", термін який не є військовим [3].

Гібридна війна стала новітньою парадигмою, що поєднує асиметричні тактики, кібератаки, пропаганду, економічний шантаж та збройну ескалацію. Таке системне й багатогранне використання різних форм тиску створює новий вимір протистояння, який виходить за межі традиційних уявлень про війну, інтегруючи найсучасніші політичні, технологічні та інформаційні інструменти у стратегію досягнення геополітичних цілей.

Це викликає необхідність переосмислення класичних підходів до аналізу міжнародної безпеки та конфліктології, враховуючи новітні форми транснаціонального протиборства.

З огляду на викладену вище узагальнену модель воєнно-політичної обстановки і класифікацію воєнних конфліктів, надається характеристика основних системних рис воєнного конфлікту на території України як проявів узагальнених системних рис сучасних воєнних конфліктів в конкретних умовах розвитку регіональної воєнно-політичної обстановки за її елементами. Виявлення системних рис цього конфлікту базується на дослідженнях воєнно-політичної обстановки в регіоні довкола України, виконаних по відкритих інформаційних джерелах та на осно-

ві моделювання воєнної могутності, потенційної агресивності і повної сукупності воєнно-політичних відносин між воєнно-політичними силами, інтереси яких присутні в регіоні.

Ворог безжально й цинічно обстрілює житлові квартали міст та нищить все, до чого може дотягнутися – промислові й сільськогосподарські підприємства, інфраструктурні об'єкти, навчальні заклади, лікарні, міста й села. Героїзм військовиків та єдність українців у протистоянні ворогу, військова, фінансова та моральна підтримка всього світу наближають перемогу та посилюють впевненість в ній. Інтереси воєнно-політичних сил виявлено на основі аналізу їх дій на глобальному рівні та в проекції на регіон довкола України, а також на основі припущення про раціональність мотивації, що визначається насамперед прагненням контролю світових потоків товарів і капіталів, а також підвищенням власної участі у міжнародному розподілі результатів фінансово-економічної діяльності. З огляду на це, інтересами США можна вважати недопущення поєднання розвинутих технологій ЄС, майже необмежених природних ресурсів РФ, у тому числі за рахунок створення контрольованого буферу з держав Східної Європи (включаючи Україну), який розділяв би РФ та ЄС і розривав би торгові потоки між ними та між ЄС. Дотримання Україною прозахідного курсу відповідає довгостроковим інтересам США, у тому числі з точки зору посилення впливу в Чорноморському регіоні. Агресивні дії РФ у воєнному конфлікті на території України надають підставу збільшити витрати на закупівлю озброєнь, модернізацію військової інфраструктури, а також сформувати позитивне ставлення до жорстких санкцій, які стримують зближення ЄС і РФ. Також з точки зору стримування, РФ одержує на півдні недружньо налаштовану потужну сусідню державу, що дозволить тримати РФ у постійній напрузі, відволікати її сили і ресурси. Геополітична ситуація України напередодні конфлікту з Російською Федерацією виявила складний баланс між національними інтересами та зовнішнім тиском з боку держав, що прагнули впливу на її політичний курс. Російська Федерація наполягала на позаблоковій позиції України як гарантії відсутності військових баз недружніх країн на її території. Такий курс мав забезпечити стабільність у регіоні та знизити ризики для безпеки РФ. Інтеграція з Україною також розглядалась як більш бажаний сценарій, що надавав кращі гарантії сприятливості політичного та економічного напрямку її розвитку.

Стратегічні інтереси РФ включали послаблення централізованої влади України і забезпечення її нейтрального статусу через підвищення автономності регіонів. Це було частиною ширшої гри впливів, у якій геополітичні особливості України, такі як її буферний і транзит-

ний статус, набували ключового значення. Проблематика приєднання України до тієї чи іншої сфери впливу не лише визначала хід подій, а й впливала на методи гарантування цього приєднання, що охоплювало як економічний тиск, так і воєнно-політичні маневри.

Системні умови конфлікту загострювалися через залежність української економіки від експорту, що робило її надзвичайно вразливою до вимог зовнішніх ринків. Як наслідок, вибір політичного курсу став визначальним чинником, впливаючи на здатність країни адаптуватися до складних економічних і соціальних обставин. У глобальній торгівлі існує практично незмінне правило: сприятливість воєнно-політичного курсу є обов'язковою умовою для налагодження партнерських відносин із конкретними державами.

Таким чином, конфлікт на території України набув багатовимірного характеру, інтегруючи економічні, політичні та геостратегічні аспекти. Його сутність свідчить про те, що класичні уявлення про війни потребують переосмислення в контексті сучасних реалій, де геополітичні обставини відіграють ключову роль у формуванні міжнародної безпеки.

Отже, сучасний воєнний конфлікт на території України є багатовимірним явищем, яке поєднує традиційні методи війни із новітніми формами економічного, інформаційного та дипломатичного впливу. Гібридний характер конфлікту підкреслює необхідність адаптації класичних концепцій безпеки до реалій ХХІ століття. Ця війна є викликом не лише для України, але й для міжнародної спільноти, що вимагає комплексного аналізу та ефективних відповідей.

Список використаних джерел:

1. Системні воєнно-політичні риси сучасного конфлікту на території України : монографія / В. П. Бочарніков, С. В. Свешніков, Р. І. Тимошенко. Харків : ХНУПС, 2019. 208 с.
2. Hoffman Frank G. Hybrid Warfare and Challenges / F.G.Hoffman // Joint Force Quarterly (JFQ). 2009. Issue 52, Forth Quarter.
3. Магда Є. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір: наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 5. С. 138–142.

Озерський Ігор Володимирович,
д.ю.н, професор,
професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
м. Миколаїв

ПРЕСТИЖНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Як наголошує, Л. Булавин, «світова практика найпотужніших університетів свідчить, що їх успішний розвиток насамперед визначається присутністю видатних учених та абсолютною довірою до їхньої діяльності, а також демократизмом відносин, себто коли на першому місці у вищому навчальному закладі стоїть не ректор, не декан, навіть не завідувач кафедри, як це є в «кризових» університетах, а викладач, професор, науковець. Криза, яку фіксуємо в університетах України, порушує саме цей фундамент університетського існування. Задля ліквідації кризових явищ в університетах необхідно відновити шляхетну традицію — повагу до професора як особистості, як і повагу до всіх, хто працює в університеті. Лише завдяки їхнім знанням, досвіду, відповідальності, авторитетові можна очікувати ефективного розвитку навчальної, наукової, виховної ланок діяльності університету» [1]. Для порівняння, варто навести дані про навчальне навантаження професора вишу в Польщі (на прикладі Сілезького університету в Катовіце), де ставка вченого складає 200 годин [2].

Між іншим, положеннями ст. 127 Закону Республіки Польща «Про вищу освіту і науку» (2018 р.) чітко виписано: «щорічний обсяг навчального навантаження становить: 1) до 240 навчальних годин - для науково-педагогічного працівника; 2) до 180 навчальних годин - для науково-педагогічного працівника, який працює на посаді професора; 3) до 360 навчальних годин – для педагогічного працівника...». У Франції викладачі вишів, мають відпрацювати 384 навчальні години на рік, тоді як професори – лише 128 навчальних годин. Подібна ситуація спостерігається і в Угорщині, де професори зобов'язані відпрацювати щонайменше 8 годин на тиждень, тоді як мінімальні норми для доцентів – 10 годин, а до працівників нижчих рангів, включаючи асистентів – 12 годин [3].

Водночас, якщо проаналізувати диференційний підхід у плануванні та нормуванні основних видів роботи різних категорій професорсько-викладацького складу в українських вишах, то можна з упевненістю констатувати факт про його відсутність як такого, оскільки у більшості (92%) закладів вищої освіти загальний обсяг річного академічного

навантаження за визначеними видами педагогічної діяльності складає понад 1550 години, з котрих навчальне 550-600 годин незалежно від рівня успішності професійної діяльності професорів (докторів наук) протягом попереднього календарного року чи іншого періоду наукової, освітньої активності працівника. Щодо згаданого «іншого періоду наукової та освітньої діяльності», то тут варто зазначити, що наразі відсутній раціональний підхід до обрахування річного навантаження викладача з акцентом на його попередні досягнення. Для прикладу, щороку планується наукове навантаження викладача з визначеною ЗВО обсягом (сіткою) годин без врахування, скажімо того, що останній минулого року чи періоду діяльності, опублікував дві монографії, три наукові статті в наукометричних журналах, навчальний посібник, 10 наукових тез, зареєстрував декілька авторських прав на наукові твори тощо.

Тож, виходить, що викладач обмежений в академічній свободі (творчості), оскільки при надто високих показниках наукової активності поточного року, йому незмінно доведеться досягати визначених (в годинах) наукових показників навантаження в наступному навчальному році. Іншими словами, викладач, який з передбачених робочим планом 300 годин наукового навантаження, перепрацював його на 200 год., тобто в кінці поточного начального року воно становить 500 годин, замість запланованих 300 чи 400 год. Однак, наступного навчального року, останній, знову незмінно отримає 300 годин наукового навантаження без урахування минулорічного перепрацювання, що звичайно ж демотивує останнього до творчих активностей та власного розподілу вивільненого академічного часу. Так, за останніми дослідженнями, майже кожен третій викладач українського вишу має ознаки прихованого вигорання. У 16 % викладачів є ознаки вигорання, що виявляються через емоційну відстороненість, цинічність, розчарування, а у 18 % діагностована схильність до уникання робочих завдань, прокрастинації та втрати мотивації узагалі [4].

Така ж ситуація притаманна й іншим видам педагогічного навантаження (методичного, організаційного тощо). Окрім іншого, сама заробітна плата викладацького персоналу у вишах України є набагато нижчою, ніж у провідних країнах світу. Згідно з даними Мінекономіки України, середньомісячна заробітна плата в освітній сфері у 2024 року склала 12649 грн. [5]. За оцінками Нацбанку України, за останні три роки реальна зарплата у сфері освіти скоротилася на 14,8%, натомість зросла в ІТ (+45,5%), торгівлі (+32,3%), фінансів (+22,6%), готелів і ресторанів (+21,4%) [6].

Такі низькі зарплати, на думку Міністра освіти і науки України О. Лісового, є приниженням з позиції гідності людини, а тому необхідно відпрацювати механізми забезпечення педагогів гідною оплатою

їх праці [7]. Для порівняння, в провідних австралійських університетах, близько 50 співробітників заробляють більше, ніж середньостатистичний віце-канцлер в Англії. В університетах Сіднею та Квінсленду викладачі отримують понад 350 тис. австралійських доларів (201 тис. фунтів стерлінгів) на рік, окрім звичайно інших додаткових виплат (написання підручників тощо) [8]. Свого часу видання Al-Fanar Media провело дослідження заробітних плат викладачів державних університетів у 12 арабських країнах. Виявилось, що найвищі зарплати у професорів університетів Лівану та країнах Перської затоки від \$30 000 до \$90 000. В Іраку, Лівії, Марокко та Сирії зарплати професорів стартують від \$13 000 на рік. В Ємені професори отримують близько \$22 000 і \$30 000 на рік. При цьому, ВВП на душу населення в цих двох країнах відповідно у 10 та майже у півтора рази менший за показник України. На найвищому професійному рівні для науковців Туніс, Йорданія та Ірак, де професори отримують майже 60 000 доларів на рік. І це при тому, що ВВП на душу населення в Йорданії менше за український показник [9].

Наразі, річна заробітна плата професорів в Україні становила 5,7 тис. доларів США, у Великій Британії — 116,7 тис. доларів США, у Німеччині — 99,5 тис. доларів США; викладачів (лекторів) в Україні — 4,7 тис. доларів США, у Великій Британії — 54,2 тис. доларів США, у Німеччині — 58,8 тис. доларів США. Єдина тарифна сітка не забезпечує достатніх можливостей для винагороди працівників закладів вищої освіти відповідно до їх досягнень та внеску в розвиток закладів. Залежність штатного розпису закладів вищої освіти від кількості студентів протягом останніх років створює постійний ризик звільнення висококваліфікованих фахівців і науковців і сприяє їх еміграції або переходу до інших сфер діяльності. Демотивація наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників стає суттєвою перешкодою для підвищення якості вищої освіти в Україні [10].

«Водночас, варто зауважити, що у закладах вищої освіти, де працюють вправні керівники - ректори, завжди є можливість виплачувати заробітну плату без прив'язки до тарифної сітки». Адже, з позицій МОНУ, тарифна сітка, не обмежує зарплати викладачів, це радше певна межа, нижче за яку не можна встановлювати мінімальну винагороду. Натомість у закладах, де є нормальні керівники, доплати до зарплат викладачів можуть становити 100–150% від окладу, а за особливі досягнення можуть виплачуватися премії [11].

Таким чином, у будь-якому закладі вищої освіти незалежно від форми господарювання має бути системно вироблений індивідуальний підхід до визначення та розподілу педагогічного навантаження професорсько-викладацького складу з урахуванням рівня успішності та міри досягнень кожного конкретного працівника, аби досягти належного

рівня мотивації останніх до примноження здобутків вишу та його популяризації у рейтингу кращих ЗВО європейського простору.

Список використаних джерел:

1. Булавин Л. Хто в університеті найголовніший? Ні, не ректор. URL : <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=411>

2. Масікевич Ю. Г., Мислицький В. Ф., Ткачук С. С., Жуковський О. М. Особливості планування та обліку основних видів роботи науковопедагогічних працівників у вищих навчальних закладах України. URL : <http://dspace.bsmu.edu.ua/bitstream/123456789/14183/1/27>

3. Умови праці у вищій освіті в Європі – звіт «Eurydice». URL : <https://pon.org.ua/novyny/5738-umovi-prac-u-vischy-osvt-v-yevrop-zvt-eurydice.html> (дата звернення: 23.04.2023)

4. Олена Зеленська: Заклади вищої освіти України мають стати хабами психологічної безпеки, де спільний процес пізнання дає ментальне зцілення всім учасникам <https://www.president.gov.ua/news/olena-zelenska>

5. Моніторинг основних подій в економіці України (червень 2024). URL : <https://www.facebook.com/share/p/gTLTXB7GbiN9opeK/?mibextid=K35XfP>

6. Реальна зарплата в освіті за три роки скоротилася на 15%. URL : <https://osvita.ua/school/94003/?fbclid=IwY2xjawIRaVFleHRuA2FlbQIxMQA>

7. У МОН працюють над питанням підвищення зарплати для фахівців усіх рівнів освіти. Оксен Лісовий в ефірі програми «Сніданок з 1+1». URL : <https://osvita.ua/school/88912/> (дата звернення: 23.04.2023)

8. John Ross ‘Eye-watering’ Australian university salaries revealed: URL : <https://www.timeshighereducation.com/news/>

9. Костюк О. Про девальвацію суспільного престижу професії викладача університету. URL : <https://osvita.ua/blogs/93618/>

10. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки : Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 14.03.2023)

11. Зарплати викладачам забезпечує не мон, вони залежать від кількості та якості контингенту студентів – Вінницький. URL : <https://www.facebook.com/share/p/1YPzNQMLDK/?mibextid=K35XfP>

Петренко Світлана Володимирівна,
науковий співробітник
науково-організаційного центру
Національна академія Служби безпеки України
м. Київ

ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІН- ФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства забезпечення інформаційної безпеки держави вимагає комплексного підходу, що охоплює як традиційні, так і новітні механізми. Одним із ключових інструментів у цій сфері є цифрова дипломатія, яка передбачає активне використання цифрових технологій, зокрема соціальних мереж, для реалізації зовнішньополітичних завдань, формування позитивного іміджу держави та посилення її міжнародних позицій. Цифрова дипломатія сприяє ефективній комунікації як між урядами різних країн, так і між державними установами та громадянським суспільством на національному та міжнародному рівнях та націлена на просування зовнішньополітичних інтересів держави; здійснення стратегічних інформаційних кампаній через соціальні мережі та мобільні технології; на формування громадської думки на міжнародному рівні, як серед масової аудиторії, так і серед політичних еліт. Вона охоплює широкий спектр заходів, які здійснюють державні органи (передусім зовнішньополітичні відомства та інші урядові структури), а також неурядові організації, аналітичні центри та окремі громадяни, що власне є її особливістю.

Поряд із терміном «цифрова дипломатія» використовують такі терміни як «кібердипломатія» (cyber diplomacy), «нет-дипломатія» (net diplomacy), дипломатія цифрових медіа (digital media diplomacy), віртуальна (virtual diplomacy) та електронна дипломатія (e-diplomacy). Вони зустрічаються в різних країнах для позначення ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій в аспекті зовнішніх зносин. Так, у Великій Британії – це електронна дипломатія, у Франції – цифрова дипломатія, у Канаді – кібер-дипломатія, а в США такий феномен називають мережевою дипломатією. Інститут миру США пропонує називати дипломатію XXI ст. віртуальною. Тож, віртуальна дипломатія визначається як така, що пов'язана із стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та охоплює такі аспекти як прийняття рішень, координація, комунікація та практика між-

народних відносин, що здійснюються за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій [1].

Ще задовго до повномасштабного російського вторгнення, Україна почала активно розвивати цифрову дипломатію, проте збройна агресія значно посилила її роль, адже її основною відмінністю є масштабне використання цифрових технологій та соціальних мереж як інструменту інформаційного впливу, що дозволяє навіть говорити про першу світову кібервійну. Яскравими прикладами цифрової дипломатії України під час військової агресії є:

1. Глобальна інформаційна кампанія через соціальні мережі, завдяки якій українські державні установи, волонтери та громадські активісти активно використовують Twitter, Facebook, Instagram, TikTok та YouTube для поширення правдивої інформації про війну, активно використовують глобальні хештеги, щоб привернути увагу міжнародної аудиторії та увагу світових лідерів, активно проводять англomовні кампанії через офіційні акаунти України, пояснюючи ситуацію у зрозумілій для західної аудиторії спосіб.

2. Інформаційна робота Міністерства цифрової трансформації України щодо блокування Apple продажу своєї продукції в рф та обмеження роботи App Store, Google, припинення монетизації російських державних медіа, блокування YouTube їх каналів, припинення роботи PayPal, Visa та Mastercard в рф, а також запуск проєкту «ІТ-армія України», що залучає ІТ-спеціалістів до атак на російські онлайн-ресурси, зокрема урядові сайти, банківські сервіси та державні пропагандистські платформи.

3. Інформаційний спротив російській пропаганді направлений на допомогу українським активістам та офіційним органам для використання цифрових платформ для спростування фейків та викриття маніпуляцій, поширення аналітики та перевіреної інформації, завдяки чому Міністерство закордонних справ України оперативно реагує на російські інформаційні вкиди, спростовуючи їх через офіційні комунікаційні канали.

4. Співпраця з міжнародними медіа та лідерами думок, яка здійснюється через офіційні урядові джерела та організації та активна підтримка світових знаменитостей, які використовують свої ресурси, щоб привернути увагу до ситуації в Україні.

5. Здійснення масованих атак ІТ-спеціалістами та волонтерами на російські інформаційні ресурси та сайти, а саме: злам численних російських державних баз даних, кібератаки на системи пропагандистських медіа рф [2].

Цифрова дипломатія стала одним із ключових інструментів захисту інформаційного простору України в умовах повномасштабного вторгнення, виконуючи низку важливих функцій: протидія ворожій пропаганді, мобілізація міжнародної підтримки, вплив на громадську думку в різних країнах, стимулювання санкційної політики та забезпечення кібербезпеки.

Аналізуючи досвід України, можна виділити кілька основних аспектів цифрової дипломатії, які стали критичними для забезпечення інформаційної безпеки держави:

- оперативність та стратегічність інформаційної політики: Український уряд та волонтерські ініціативи швидко адаптувалися до нових умов війни, використовуючи соціальні мережі та цифрові технології для поширення правдивої інформації та викриття фейків; кампанії з використанням хештегів допомогли мобілізувати світову спільноту.

- ефективна співпраця з міжнародними технологічними компаніями: Міністерство цифрової трансформації України активно комунікувало з такими корпораціями, як Apple, Google, Meta, PayPal, Microsoft, що призвело до санкційних обмежень для росії та обмеження її пропагандистського впливу; надання Starlink забезпечило стабільний зв'язок навіть у критичних умовах війни.

- активна участь громадян у цифровому спротиві: українські активісти та волонтери створили інформаційні ініціативи для здійснення масованих кібер атак на російські державні ресурси; громадські організації та звичайні громадяни брали участь у кампаніях цифрової дипломатії, поширюючи інформацію англійською мовою та закликаючи іноземну аудиторію підтримати Україну.

- довгострокові наслідки цифрової дипломатії для України: досвід України став прикладом для інших країн у сфері цифрового протистояння та комунікаційної боротьби; використання цифрових технологій у міжнародних відносинах змінило традиційні підходи до дипломатії, зробивши інформаційну безпеку ключовим компонентом національної безпеки; війна в Україні показала, що сучасна дипломатія більше не обмежується лише переговорами між державами, а активно залучає громадянське суспільство, міжнародні компанії та медійних лідерів.

Цифрова дипломатія стала критично важливим фактором у боротьбі України за незалежність та інформаційну безпеку. За допомогою соціальних мереж політичні і дипломатичні еліти отримали змогу постійного пожвавлення теми України та підтримки уваги світу до України. Вона продемонструвала те, як цифрові технології можуть змінювати хід сучасних воєнних конфліктів. На нашу думку, необхідно використовувати потенціал цифрової дипломатії як одне з пріоритетних

завдань української держави в умовах гібридних загроз і глобальної діджиталізації міжнародних відносин, а також у побудові іміджу України.

Список використаних джерел

1. Краснопольська Т.М., Милосердна І.М. Цифрова дипломатія як основа нової публічної дипломатії. *Актуальні проблеми політики*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Вип. 69. С.13-20.
2. Степанов В.Ю. Цифрова дипломатія в інформаційному просторі. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. № 3. С. 5-10.

УДК 35.746.1

Солодка Олена,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
Національна академія СБ України

ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ

Людство перебуває в процесі широкого впровадження технологій штучного інтелекту, технологій блокчейн, «хмарних» технологій, «великих даних», технологій передачі даних мережі Інтернет, що обумовлює скасування різного роду кордонів (економічних, транспортних, фінансових, адміністративних, митних тощо), внаслідок чого людська цивілізація рухається до все більшої взаємозалежності і глобальних зв'язків, які розмивають загалом державні кордони. На сьогодні вплив інформаційно-комунікаційної революції формує нове середовище, коли сукупність технологій забезпечує підключення до Інтернету будь-яких об'єктів для їхньої автономної роботи без участі людини, а в недалекому майбутньому, за прогнозами, нас чекає Інтернет усього, у якому між собою будуть поєднані люди, речі, дані та процеси.

Розвиток глобальних процесів на основі всеосяжної інформатизації створює широку різноманітність інформаційних загроз – від конкуренції на інформаційному ринку до ведення інформаційних війн, які своєю головною метою ставлять підрив національної безпеки держав, що звісно має вплив на розвиток інформаційної сфери держави.

Особливістю виконання державою своєї інформаційної функції є специфіка її об'єкта – інформаційних та комунікаційних процесів, зокрема їхня відкритість та здатність до всепроникнення, що відповідно зумовлює таке явище, як транскордонність інформаційного простору. Водночас важливою характеристикою є конкуренція між діяльністю держави щодо регулювання інформаційних процесів та правами і свободами людини. Таким чином, слід відзначити, що регулювання інформаційних процесів з боку держави обмежується передусім відповідними гарантіями інформаційних прав особи, які і визначають компетенцію держави в інформаційній сфері, що теж є частиною формування інформаційного суверенітету.

Крім того, у науковій та політичній думці обґрунтовуються ідеї цифрової держави, кібердержави як держави, що певною мірою існує в інформаційно-комунікаційному просторі, так і віртуальної держави, не пов'язаної з будь-якою фізичною територією. Таким чином, реалії сьогодення неминуче позначаються, зокрема на змісті концепту «суверенітет держави», оскільки віртуалізація суспільних відносин, поява нового виміру – інформаційного, ведення інформаційної боротьби спричинили введення до наукового обігу таких понять, як «інформаційний суверенітет», «мережевий суверенітет», «цифровий суверенітет» та обумовили нагальну необхідність дослідження перспектив його правового унормування і шляхів забезпечення. Отже, інститут суверенітету зазнає в процесі історичного розвитку інформаційної трансформації, утім, незважаючи на триваючі дискусії про його сенс і подальший розвиток, беззаперечною залишається цінність концепту суверенітету.

У сфері національної безпеки також відбуваються активні трансформації, які призводять до появи нових сучасних інструментів та сервісів, за допомогою яких інформація зберігається у зашифрованому вигляді на пристроях Інтернет-користувачів та формуються відповідні бази даних, які перебувають у розпорядженні власників соціальних мереж. Це дозволяє обійти контроль та регулятивні правила профільних та спеціальних служб, відповідальних за забезпечення безпеки національних сегментів цифрового простору тієї чи іншої держави. За таких умов, держава втрачає свої монопольні права та традиційні можливості у сфері забезпечення та підтримання національного суверенітету [1].

Зазначимо, що на сьогодні власне проблемою, яка не може бути вирішена самостійно однією державою є питання інформаційної безпеки. Реальність, що формується в умовах стрімкого розвитку сучасних технологій, змінює традиційні уявлення про загрози як такі, що зумов-

лені причинами переважно природного, техногенного, соціального, економічного або воєнного характеру. Новітні методи створення конфліктів і кризових ситуацій потребують розуміння природи їх виникнення на основі системного аналізу та оцінювання ризиків для найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави, а також впливу інформаційної, кібернетичної складових, які сьогодні присутні у всіх сферах без винятку.

Відтак, в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства тенденції розвитку держави набувають нових акцентів, де значна роль відводиться інформаційним чинникам – виникненню нових інформаційних загроз, формуванню глобального інформаційного простору, переміщенню міждержавного протистояння в інформаційну сферу та поглибленню негативних тенденцій, що пов'язані з новітніми інформаційними викликами, а також істотному зниженню авторитету, ролі, впливу міжнародних організацій, посиленню ролі транснаціональних компаній тощо. Зазначене поглибить наявні проблеми в інформаційній сфері, а саме: нині стрімко формується і розвивається глобальний інформаційний простір; в інформаційній сфері людства відбуваються революційні зміни і трансформації, які активізують нові глобальні виклики і загрози, що потребують об'єднання зусиль не лише в межах однієї держави, але і у межах глобалізаційного підходу. Проте станом на сьогодні в умовах відсутності загальноприйнятих правил взаємодії та забезпечення безпеки формуються національні, але не міжнародні правові ініціативи, що створює нові і загострює вже існуючі ризики, багато з яких мають внутрішній характер, хоча і є наслідком функціонування інформаційного простору та кіберпростору, які за своєю природою є транснаціональними. З огляду на це, необхідно забезпечити реальну участь держави в міжнародних органах з питань формування та використання світового інформаційного простору, розглядаючи останній як складову світового та європейського інформаційних просторів з урахуванням національних інтересів та забезпечення її інформаційної безпеки.

Список використаних джерел

1. Калайда Ю.П. Забезпечення цифрового суверенітету в умовах геополітичного протистояння: кращі практики зарубіжного досвіду. Інформація і право. № 2(37)/2021. С 145-154.

УДК 343.3(477):341.3

Гелетей Андрій Васильович,
аспірант відділу підготовки аспірантів і докторантів
Національної академії Служби безпеки України.

ОСОБА ЗЛОЧИНЕЦЬ ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ ТА ЙОГО МОТИВАЦІЯ

Розгляд мотивів та соціально-психологічних аспектів особи, що вчиняє пособництво державі-агресору, є важливим для ефективного розслідування та судового процесу у справах такого типу. Порушення кримінальної відповідальності у разі співпраці з ворогом має серйозні наслідки, не лише для правопорушника, а й для національної безпеки та цілісності нашої держави. Підходячи до аналізу таких злочинів, варто врахувати не лише поверхневі соціальні характеристики злочинця, а й глибші мотиваційні та психологічні чинники, які формують його поведінку в умовах повномасштабної війни.

Мотивація таких осіб може бути багатогранною, включаючи ідеологічні переконання (цей чинник є найбільш важливим для дослідження злочину пособництва), але й матеріальні вигоди, та/або тиск з боку ворога або навіть емоційні чинники, маніпулювання, зокрема й через дезінформацію. Такі мотиви формують **свідомі поведінкові моделі**, що ведуть до активного та прямого пособництва державі-агресору, а в результаті чого особа свідомо діє на користь рашистам, навіть попри усвідомлення шкоди для «свого» народу [2].

Аналіз мотивів допомагає зрозуміти, чому людина вирішила вчинити злочин. Це може включати в першу чергу його/її ідеологічні переконання (бо ми тут маємо свого роду «синергію»/зростання, або навіть безповоротну інтеграцію с рашизмом та/або відверту та агресивну українофобію), особисті вигоди, матеріальні стимули, не так часто соціальний або психологічний тиск, або ж емоційні стани. Розуміння цих причин допомагає з'ясувати, чи певні аспекти ідеології, а також соціальні або економічні умови, які сприяють злочинній поведінці, а також які особи, групи або інститути, що маніпулюють цими факторами. Тому для більш детального розслідування та належного кваліфікування таких злочинів необхідно враховувати не тільки соціальні фак-

тори, що визначають типологічні риси особи, але й глибинні психологічні/світоглядні аспекти, які зумовлюють його співпрацю з агресором. Бо стаття 111-2 Кримінального кодексу України стосується злочину пособництва державі-агресору, що частиною більш широкого контексту боротьби з агресією та іншими формами загроз для національної безпеки України. Злочини, що мають ідеологічне підґрунтя, пов'язані з підтримкою країни-агресора, потребують комплексного підходу, що поєднує правові, соціальні та культурні стратегії.

Розглянемо далі основні причини, чому громадяни України активно сприяють діяльності ворога в умовах повномасштабної війни, яка триває. Люди можуть ставати пособниками рашистів через переконання, що путінський режим представляє кращі цінності або інтереси. Наприклад, хтось може вважати, що «новий уряд» може вирішити проблеми, які існували під українською законною владою.

Власна вигода або прагнення до особистого комфорту також можуть спонукати людину підтримувати московський режим. А все у свою чергу включатиме матеріальні вигоди, такі як фінансові пільги або підвищення соціального статусу тощо. Варто звернути увагу й на те, що особистісні риси, такі як прагнення до влади, амбіції, або відсутність моральних переконань, також можуть відігравати роль у виборі підтримки нової влади.

У регіонах з відчутною культурною або етнічною близькістю до росії, де присутнє сильне сприйняття спільності в мові чи традиціях, деякі громадяни можуть відчувати симпатії до російського режиму. Водночас, внутрішні етнічні чи культурні конфлікти також можуть спонукати певну частину населення підтримати агресора, виражаючи таким чином своє невдоволення або протест. У таких регіонах виникає ідеалізація нової влади, яка часто супроводжується наївними уявленнями про «революційні» зміни, що можуть покращити життя, навіть якщо ці зміни будуть лише тимчасовими або ілюзорними.

Ідеалізація «нового режиму» також є поширеним феноменом у таких умовах. Відчуваючи нестабільність і економічні труднощі, деякі люди можуть побачити в окупаційному режимі можливість стабільності і покращення життєвих умов. Ідеалізація може виходити за межі матеріальних аспектів і включати уявлення про політичну стабільність, організованість та меншою мірою корумпованість нової влади порівняно з попередньою. Тому в умовах соціальної і економічної напруги, навіть усвідомлення підступності режиму, може поступитися місцем сподіванням на «краще майбутнє», яке обіцяє нова влада. До цього варто ще додати й те, що під впливом **різноманітної путінсь-**

кої пропаганди та маніпуляцій пособники держави-агресора можуть звеличувати режим окупантів або демонізувати українську владу.

В умовах війни етичні норми можуть бути спотворені, і люди можуть приймати рішення, які вони в іншій ситуації вважали б неприйнятними. Гнів або фрустрація, спричинені особистими чи соціальними обставинами, можуть спонукати людей до підтримки агресора як способу вираження протесту або помсти. Відчуття безнадії або розчарування в рідній країні може призводити до того, що особа шукає альтернативи в агресивних державних формах. Люди можуть використовувати когнітивні спотворення, такі як вибіркова увага або спрощене мислення, щоб виправдати свою поведінку. Це може включати ігнорування негативних аспектів дій агресора або переоцінку їхніх позитивних рис [3].

Ідеї, що виникають під впливом путінізму та концепції так званого «руського мира», можуть виявитися привабливими для певних категорій українців, зокрема для тих, хто має глибокі історичні та культурні зв'язки з Росією, особливо на сході та півдні країни. У цих регіонах історичні й культурні асоціації з Росією мають значний вплив на політичну свідомість. Для деяких громадян ці зв'язки можуть бути вирішальними при формуванні поглядів щодо країни-агресора, яка в контексті путінської ідеології постає як «захисник» або «природний союзник». Саме через використання культурних міфів, таких як спільна історія, релігійна та мовна єдність, російський режим намагається легітимізувати свої дії і створити ілюзію братерства

Люди, які не мають сильної національної ідентичності або патріотичних переконань, можуть бути особливо вразливими до впливу агресора, адже для них особисті вигоди або інші зовнішні фактори можуть мати більшу вагу, ніж національні інтереси. Такі люди часто схильні до морального релятивізму, що дозволяє їм виправдовувати свої вчинки, навіть якщо вони суперечать основним етичним принципам. Моральні переконання таких осіб часто є непостійними, і вони можуть змінювати свої погляди залежно від обставин, що дозволяє їм легше перейти на бік агресора.

Особи, які переживають психологічні проблеми, такі як депресія, тривожність або стрес, дійсно можуть бути вразливими до маніпуляцій та психологічного тиску. Психологічний стан, що супроводжується відчуттям безпорадності чи втрати контролю, може суттєво посилити здатність агресора впливати на їхні рішення. Як показують дослідження, такі особи можуть не тільки мати проблеми з оцінкою ситуації, але й схильні до переконань, які дозволяють виправдати свої дії, навіть якщо вони морально сумнівні. Важливим аспектом є також соціальна

ізоляція та відчуття безнадійності, які можуть змусити людину шукати нові зв'язки, навіть якщо це призводить до співпраці з агресором. Коли людина відчуває відчуження, вона може прагнути до визнання, яке важко досягти у власній країні, тому підтримка, навіть з сумнівних джерел, може виглядати привабливою. Таким чином, психологічний тиск і маніпуляції з боку агресора здатні поглибити внутрішній конфлікт у людей, які вже перебувають у стані стресу або емоційної вразливості, що в свою чергу сприяє їхній співпраці з агресором, навіть коли це суперечить моральним нормам.

Особи, які пережили травматичні події, можуть відчувати значні труднощі з адаптацією до нових умов, що часто супроводжується пошуком шляху для психологічного відновлення чи відновлення контролю над ситуацією. Це робить їх більш уразливими до впливу агресора, який може маніпулювати їхніми переживаннями та використати їх як спосіб впоратися зі стресом чи боєм[3].

Одним із основних механізмів, який використовує агресор, є пропаганда або дезінформація. Люди, що піддаються цьому впливу, можуть почати вірити в спотворену інформацію, що змінює їхні переконання та лояльність. Маніпуляції ідеологічного характеру часто сприяють формуванню нових упереджень, які обґрунтовують необхідність співпраці з агресором, навіть якщо це веде до зради національних інтересів. Такий вплив може бути значущим для людей, що перебувають у психологічній чи соціальній ізоляції, або ж зазнають незадоволення в своєму соціумі, шукаючи нових союзників або можливостей для підтримки. Ідеологічний вплив, зокрема, пропагування концепцій типу "руського мира", є однією з основних причин, чому люди можуть шукати співпраці з окупантом. Ідеї, що пропагуються агресором, можуть видаватися вигідними або необхідними для виживання в нових соціальних і політичних умовах, створених ворожою стороною. Психологічна залежність від окупанта, через особисті чи професійні зв'язки, здатна зміцнити бажання діяти в інтересах агресора для забезпечення своїх власних потреб чи статусу.

Ті, хто стає пособниками держави-агресора, часто мають відсутність патріотизму або моральну амбівалентність, а також є вразливими до ідеологічних маніпуляцій. Ці люди можуть мати слабкий критичний аналіз ситуації, що дозволяє їм піддатися впливу пропаганди чи політичного тиску. Когнітивний дисонанс, соціальна ізоляція, а також економічні труднощі створюють ґрунт для ухвалення рішень, які згодом ведуть до зрадницької поведінки [1].

Важливо підкреслити, що для боротьби з таким явищем необхідно застосовувати комплексний підхід, що включає психологічну підтримку

ку, розвиток критичного мислення та зміцнення національної ідентичності. Лише таким чином можна зменшити вплив агресора та попередити співпрацю з ним. Тому важливе значення має не тільки індивідуальна підтримка, а й широкі суспільні зусилля в боротьбі з ідеологічними маніпуляціями.

Це також підкреслює необхідність системної роботи з особами, які стали об'єктом пропаганди, оскільки вони можуть не просто діяти через економічні чи соціальні мотивації, а й з глибоко вкоріненою ідеологією, яка стає основою для їхньої лояльності до агресора

Зрада України - це складний феномен, який може мати багато причин. Психологічний портрет осіб, яких судять за статтею 111-2, часто включає поєднання індивідуальних, соціальних і політичних чинників. Розуміння цих аспектів може допомогти в розробці заходів для профілактики та подолання зради, а також для підтримки національної єдності і стійкості.

Отже, психологічний портрет осіб, які можуть стати пособниками агресора, є складним і багатограним. Його формування залежить від поєднання різних чинників, серед яких ідеологічні переконання, соціальна ситуація, економічні умови, а також психологічні та емоційні особливості. Розуміння цих факторів є критично важливим для розробки стратегій запобігання зрадницьким діям і зміцнення національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Загине́й-Заболотенко З.А., Допіряк Б.П., *Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія Право. Випуск 84: частина 3. С. 301-309.
2. Оржинська Е. І., Сеніна В. О. *Пособництво державі-агресору: взаємозв'язок між способом вчинення та особою злочинця. Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 98-104.
3. Чумаченко Ірина *Фактори, що впливають на формування особистості злочинця. Новітні кримінально-правові дослідження – 2023. Альманах наукових праць / за ред. д.ю.н., професора О.В. Козаченка, доктора філософії в галузі права (PhD), доцента О.М. Мусиченко. – Миколаїв : Іліон, 2023 С.180-183.*

Давиденко Олександр Сергійович,
студент Факультету менеджменту, економіки і психології,
спеціальність 281 «Публічне управління і адміністрування»
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ

Науковий керівник: Дараганова Ніна Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністратив-
ного, фінансового та інформаційного права,
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Трудові відносини і трудове право загалом близько століття формувалися та «еволюціонували» в умовах індустріального суспільства. Але на зміну епохи індустрії приходить пост індустрія – епоха широкого використання та оперування інформацією, де суспільні відносини здійснюються із застосуванням цифрових технологій. Трудові відносини як один з їх проявів – теж не виняток: в умовах діджиталізації і вони поступово набувають нових особливостей, під які адаптуються не тільки суб'єкти цих відносин, а й правові норми, що їх безпосередньо регламентують.

З одного боку, цифровізація, як і будь-який прояв науково-технічного прогресу відкриває нові можливості, наприклад: дозволяє спростити процес документообігу; скасувати надмірну бюрократизацію; спростити та зробити більш зручним робочий процес для працівників; здешевити виробництво за рахунок переведення співробітників на дистанційну роботу, що дозволить зекономити на оренді приміщень під офіси, тощо [1, с. 34].

З іншого – це ряд викликів, оскільки, як і будь-які глобальні нововведення в суспільстві, цифровізація, потребує нових підходів для регулювання на законодавчому рівні, щоб забезпечити її найбільшу ефективність і безпечність для людей та їхнього благополуччя. Наприклад в Україні, для забезпечення вищезгаданих аспектів необхідні зміни у Кодексі законів України про працю (далі – Кодекс): документ формувався ще за радянських часів; відповідно, в умовах сучасності його, як мінімум, необхідно доповнити пунктами, що регламентуватимуть новоутворені внаслідок діджиталізації форми зайнятості.

У 2020 році був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення

додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)». Закон передбачав зокрема редагування 60 статті Кодексу у такому вигляді, що забезпечує на законодавчому рівні наявність гнучкого режиму роботи. У цій статті також стало наявне таке поняття як «Дистанційна (надомна) робота» [5]. Сучасного вигляду, в цьому плані, Кодекс набув на основі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» у лютому 2021 року [4]. Зараз у Кодексі, відповідно, наявні такі статті як: 60 «Гнучкий режим робочого часу», 60¹ «Надомна робота», 60² Дистанційна робота [3; 4].

Трудові книжки всю історію свого існування були виключно паперовими. Але на початкових етапах інформаційної епохи їх могли, наприклад, відскановувати в межах конкретних організацій, що вже було проявом оцифрування, яке спрощувало оперування та вилучення із книжок потрібної інформації. Поступово у різних країнах світу таке оцифрування набувало більш централізованого характеру. В Україні з 10 червня 2021 року усі роботодавці мають подати до Реєстру застрахованих осіб відомості з паперових трудових книжок про трудову діяльність своїх працівників [1, с. 34]. Віднині оцифрування відомостей, що містяться у трудових книжках, в країні обов'язкове і має загальнодержавний характер.

Трудовий договір. Із самого початку існування такого поняття були наявні дві можливі його форми: письмова та усна. У сучасному світі в багатьох країнах вже наявна і третя форма – «Електронний трудовий договір» [2, с. 141]. В Україні також вже можливо укладати трудовий договір в електронній формі, з використанням «цифрового підпису». Причому, такий договір прирівнюється до письмового, що означає його аналогічно-високу надійність та гарантування його дотримання збоку суб'єктів укладання, у порівнянні із усною формою [6]. І з правової точки зору він, відповідно, розглядається як письмовий трудовий договір, що забезпечує його юридичну силу при укладанні із неповнолітніми, роботодавцем - фізичною особою та в інших випадках, де, відповідно до законодавства, письмова форма обов'язкова.

Внаслідок цифровізації, утворюється велика кількість нових професій, таких, які безпосередньо пов'язані з обслуговуванням інформаційних технологій, що відкриває нові перспективи для працевлаштування. Виділяються нові нетипові форми, види, зайнятості, окрім дистанційної роботи: фріланс – віддалений позаштатний вид зайнятості, при якому працівник виконує обов'язки переважно на основі угоди;

робота на базі інтернет платформ, таких як «Uber», «Bolt»; тощо [1, с. 36]. З іншого боку, деякі актуальні зараз професії можуть зникнути через появу нових технологій. Або як мінімум, попит на такі професії на ринку праці значно зменшиться. Так, за деякими оцінками, до 2030 року через ІІІ й автоматизацію процесів без роботи можуть опинитися 400–800 млн осіб по всьому світу [1, с. 34].

Тож, цифровізація призводить до суттєвих змін у трудових відносинах, зокрема в контексті їх технологічного забезпечення, та відкриває нові можливості та методи їхньої реалізації. Це, в свою чергу, безумовно, призводить до необхідності здійснювати зміни у трудовому законодавстві держав по всьому світу, і України в тому числі, що обумовлює трансформацію трудового права загалом.

Список використаних джерел:

1. БУТИНСЬКА Р. Я., ЯНОВИЦЬКА, А. В. Цифровізація трудових відносин в Україні: специфіка трудової зайнятості в рамках цифрової економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2023. С. 32-39.

2. БУТИНСЬКА Р. Я. Вплив цифрових технологій на трудове право: виклики та завдання. *Часопис Київського університету права*. 2019. С. 39-144.

3. Кодекс законів про працю України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> Дата звернення: 05.04.2025

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон від 04 лют. 2021 р. № 1213-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#n37> Дата звернення: 06.04.2025

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон від 30 бер. 2020 р. № 540-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20/ed20200402#n118> Дата звернення: 11.04.2025

6. Укладення трудового договору в електронному форматі. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/ukladennia-trudovogo-dogovoru-v-elektronnomu-formati> Дата звернення: 11.04.2025

Гаврилюк Яна Сергіївна,
помічник адвоката
в Адвокатському Бюро «Вікторія Кур'ян та партнери»
м. Миколаїв, Україна.
Кур'ян Вікторія Валеріївна,
доктор філософії у галузі «Право»,
Керуючий партнер
Адвокатського Бюро «Вікторія Кур'ян та партнери»
ст. викл. кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

ЗАХИСТ ПРАВ ДОБРОСОВІСНОГО ОДЕРЖУВАЧА СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ЗА ВІДСУТНОСТІ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПОНЯТТЯ «НЕПРАВОМІРНІСТЬ ОДЕРЖАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ»

Право громадян України на соціальний захист гарантується Конституцією України, зокрема, про це зазначено в статті 46 [1].

В умовах воєнного стану, категорія осіб, що потребує соціального захисту суттєво зростає, зокрема, категорія внутрішньо-переміщених осіб. Питання, що пов'язанні з припиненням соціальних виплат згідно вимог чинного законодавства та фактичним припиненням здійснення таких виплат у зв'язку із внесенням змін до нормативно-правових актів, що регулюють сферу соціального забезпечення, спричиняє певні колізії між Конституційною гарантією та неправомірністю одержання соціальних виплат, у разі змін, які впливають на визначення права на отримання допомоги.

Вище зазначена колізія виникає, зокрема, тому що підстави припинення соціальних виплат, згідно вимог чинного законодавства у разі втрати права на отримання соціальної допомоги та виявлення переоплати коштів і, підстави припинення таких виплат, у разі неправомірності дій захищеної особи, мають різні мотиви але однаковий наслідок – повернення грошових коштів у добровільному порядку у тридцяти денний термін з моменту отримання вимоги від органу соціального захисту населення.

Так, згідно з п. 29 Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженим Постановою КМУ від 20.03.2022 р. № 332, у разі неправомірної або повторної виплати отримувачу допомоги за певний період суми такої виплаченої допомоги

повертаються отримувачем добровільно або за вимогою органу соціального захисту населення [2].

Орган соціального захисту населення з моменту виявлення факту надміру перерахованої (виплаченої) допомоги визначає обсяг неправомірно або повторно отриманих коштів та протягом 30 робочих днів повідомляє про це уповноваженій особі або отримувачу шляхом надсилання повідомлення з використанням засобів поштового/ електронного зв'язку (із застосуванням засобів електронного сповіщення Єдиної системи (за технічної можливості)/засобами мобільного зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

У разі неповернення надміру виплачених коштів добровільно в установлені строки орган соціального захисту населення вирішує питання про їх стягнення в судовому порядку [2].

В контексті Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам [2] виявлення факту надміру перерахованої (виплаченої) допомоги диференціація здійснюється лише за критеріями неправомірності або повторності отриманих коштів але поняття «неправомірність одержання соціальних виплат» не містить жоден чинний нормативно-правовий акт у сфері соціального забезпечення.

Обидва критерії об'єднує ознака безпідставності їх набуття але, як свідчить аналіз норм чинного законодавства та судової практики, безпідставно набуті кошти добросовісним набувачем не підлягають поверненню.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1215 ЦК України не підлягає поверненню безпідставно набуті: заробітна плата і платежі, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, аліменти та інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача [3].

Постановою Верховного суду від 11 квітня 2019 року у справі № 150/164/17 (провадження № 61-35480св18) встановлено, що тлумачення ст. 1215 ЦК України свідчить, що законодавцем передбачені два виключення із цього правила: по-перше, якщо виплата відповідних грошових сум є результатом рахункової помилки зі сторони особи, яка проводила таку виплату; по-друге, у разі недобросовісності зі сторони набувача виплати [4].

Такого ж висновку дійшов Верховний Суд у справі № 545/163/17 та у справі № 6-91цс14.

Постановою Київського апеляційного суду від 21 лютого 2025 року у справі № 367/3973/24 встановлено, що згідно зі ст.1215 ЦК України не підлягають поверненню безпідставно набуті допомоги, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача [5].

За змістом зазначеної норми, допомога, в даному випадку допомога переміщеним особам на проживання, не підлягає поверненню у випадку, якщо її виплата проведена юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки та відсутності недобросовісності з боку набувача.

Аналіз положень ст.1215 ЦК України дає підстави для висновку про те, що за загальним правилом безпідставно набута особою допомога не підлягає поверненню, натомість закон встановлює два виключення з цього правила: по-перше, якщо її виплата є результатом рахункової помилки з боку особи, яка проводила цю виплату; по-друге, у разі недобросовісності з боку набувача.

Повернення надмірно виплаченої суми щомісячної допомоги передбачає стягнення зазначеної суми у випадку, якщо така надмірна сплата відбулась з вини набувача, а саме, через зловживання, зокрема, у випадку надання недостовірної інформації або взагалі ненадання відповідної інформації.

Аналогічні положення викладені у ряді судових рішень, зокрема у справі № 522/14340/23, справі № 756/8035/20, справі № 138/3008/19.

Враховуючи наведені вище законодавчі норми та судову практику під недобросовісністю з боку набувача державних виплат розуміється надання недостовірної інформації або взагалі ненадання відповідної інформації.

Висновок. Отже, на наше переконання, врегульовуючи питання повернення надміру виплачених коштів, законодавцем не взято до уваги той факт, що виплати соціальної допомоги внутрішньо-переміщеним особам, по своїй сутності є формою соціального захисту конституційного права спрямованого на задоволення першочергових потреб і, у разі отримання від органу соціального захисту населення вимоги про повернення суми грошових коштів одним платіжем, що надмірно сплачені протягом трьох місяців, перетворює «конституційну гарантію» на «фінансовий тягар» добросовісного одержувача такої допомоги.

Тож, дане питання потребує подальшого поглибленого вивчення з метою визначення ознак неправомірності одержання соціальних ви-

плат та виведення відповідного поняття, задля правової визначеності у питаннях такого характеру.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

2. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: затв. Постановою КМУ від 20 берез. 2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

3. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44, ст.356.

4. Постанова Верховного Суду від 11.04.2025 р. у справі № 150/164/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81288267> (дата звернення: 20.04.2025).

5. Постанова Київського апеляційного суду від 21.02.2025 р. у справі № 367/3973/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125330258> (дата звернення: 20.04.2025).

УДК 349.734(477)

Єремчук Андрій Олегович,
аспірант Хмельницького університету
управління і права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький

ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

В сучасних умовах публічні закупівлі є одним із ключових інструментів забезпечення ефективного використання державних коштів. Цей механізм відіграє особливо важливу роль у контексті післявоєнного відновлення України, коли ефективність витрачання бюджетних ресурсів стає критичною для економічного зростання та підтримки суспільної довіри до державних інституцій. Українська система закупівель зазнала значних змін протягом останнього десятиліття, особливо з моменту впровадження електронної системи Прозога, яка покликана забезпечити прозорість, відкритість та добросовісну конкуренцію.

ренцію серед учасників ринку. Нормативне регулювання сфери публічних закупівель здійснюється насамперед Законом України «Про публічні закупівлі», який було прийнято у 2015 році та неодноразово оновлювано з урахуванням практичних викликів і євроінтеграційних зобов'язань. Закон передбачає ключові принципи закупівель – відкритість, недискримінація учасників, об'єктивна оцінка пропозицій, попередження корупції.

Проте, незважаючи на формально високий рівень регулювання, система стикається з рядом проблем, які суттєво знижують її ефективність. Серед найбільш поширених проблем: формальний підхід до оцінки тендерних пропозицій, змови між учасниками торгів, маніпулювання вимогами тендерної документації, що створює штучні бар'єри для добросовісної конкуренції. Також трапляються випадки дискваліфікації учасників за неістотні помилки в документах, що суперечить принципу пропорційності. Існують також проблеми в частині функціонування Антимонопольного комітету України як органу оскарження, зокрема щодо строків розгляду скарг і якості прийнятих рішень. Щодо якості можна впевнено стверджувати про те що відсутня загальноприйнята практика аналогічних рішень, що нівелює існування прецедентної бази і укладнює прогнозування при оскарженні закупівель. Ще одним гострим питанням залишається кваліфікація працівників тендерних комітетів та уповноважених осіб. Недостатній рівень підготовки та постійні зміни законодавства призводять до численних помилок під час проведення процедур, що в підсумку може викликати їх скасування, або оскарження. У цьому контексті важливо впроваджувати систематичне навчання та сертифікацію таких спеціалістів.

За даними Transparency International Ukraine, протягом 2023 року було зафіксовано зростання кількості підозрілих тендерів на 17%, зокрема у відкритих торгах з особливостями. Джерело: <https://ti-ukraine.org/research/zvit-prozorro-2023/>

До прихованих корупційних ризиків, а також бюрократичних перешкод можна сміливо віднести створення «паралельних інституцій» наділених певними повноваженнями та компетенцією що впливає на кінцевий результат. Таким чином потенційний учасник процедури обов'язково має звертатись до таких новостворень з метою отримання дозвільних документів, без яких неможливо учасникові прийняти участь в закупівлях товарів і робіт, що прямо суперечить нормам законодавства і теорії побудови публічних закупівель в частині відсутності перешкод для будь кого прийняти участь, та не створювати штучних бар'єрів, що обмежують коло учасників.

Нажаль таких «паралельних інституцій» створено там де найбільше освоєння бюджетних коштів. Наприклад, в системі оборонних закупівель сміливо можна зарахувати Центральне управління розвитку матеріального забезпечення МО України. Даний підрозділ дублює функції багатьох інших підрозділів МО в частині розроблення технічних документацій, а також наділений повноваженнями перевіряти вже перевірені акредитованими лабораторіями зразки товарів потенційних учасників на відповідність технічним вимогам, ще до початку проведення та подачі тендерних пропозицій із видачею Акту про відповідність або невідповідність. <https://partner.mod.gov.ua/about-us>

Таким чином безапеляційність і скорочені терміни підготовки пропозицій в першу чергу порушують декілька частин ст. 5 З.У. «Про публічні закупівлі», а саме:

- добросовісна конкуренція (через обмеження доступу учасників);
- відкритість та прозорість (інформація не завжди доступна до моменту подачі);
- об'єктивність і неупередженість (наявність упередженого попереднього оцінювання);
- недискримінація учасників (вимоги не однакові для всіх);
- пропорційність (учасників дискваліфікують за формальні дрібниці).

Тому враховуючи вищезгадане питання стає гостро, що в умовах війни за існування нашої державності ми маємо самі собі чесно відповісти чи дійсно ми пройшли або проходимо іспит на державотворення, де в мирний час ми створюємо інститути влади, а в скрутні часи ці інститути допомагають нам вижити.

Таким чином реформування системи публічних закупівель має бути безперервним процесом, спрямованим на досягнення прозорості, добросовісної конкуренції та ефективного витрачання бюджетних коштів. Для цього необхідно забезпечити: стабільність законодавства, цифрову трансформацію процесів, посилення інституційної спроможності органів оскарження, розширення аналітичних інструментів для громадського контролю та прозорості закупівель. Крім того, важливо адаптувати українську систему закупівель до стандартів ЄС, передбачених Директивами 2014/24/ЄС та 2014/25/ЄС https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_052-14#Text, що регулюють державні закупівлі у країнах-членах. Це дозволить не лише зміцнити внутрішню систему, а й спростити інтеграцію в єдиний ринок ЄС у майбутньому. Таким чином, публічні закупівлі в Україні потребують не просто технічного вдосконалення, а стратегічного підходу до побу-

дови довіри, відкритості та підзвітності у використанні публічних фінансів.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану Верховна Рада України: Постанова Кабінету Міністрів України № 185 від 2 березня 2022 р. *Офіційний вебпортал парламенту України.*: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2022-%D0%BF#Text>

2. Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р № 169. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text>.

3. Про внесення змін до деяких законів України у сфері державних закупівель щодо приведення їх у відповідність з міжнародними стандартами та вжиття заходів з подолання корупції. Закон України від 15.09.2015 р. № 679-VIII. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-19>.

4. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>

5. Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності: Закон України від 24 травня 2012 року № 4851-VI. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4851-17#Text>.

6. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

7. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ 2014/24/ЄС: від 26.02.2014 року про публічні закупівлі та про скасування
Директиви 2004/18/ЄС
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_052-14#Text

Мельник Геннадій Геннадійович,
аспірант відділу ад'юнктури і докторантури
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ

ПРАВОВІ СТАНДАРТИ РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ: ВРАХУВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ УК- РАЇНИ

В умовах сучасних системних геополітичних змін збройні конфлікти й локальні війни завжди мають незворотні наслідки для усього світового співтовариства, оскільки потерпілими від них стають мільйони громадян, більшість з яких цивільні особи, особливо жінки, діти та інші незахищені верстви населення. А під час бойових дій систематично порушуються правила ведення бойових дій, права військовополонених, знищуються пам'ятки історії та мистецтва, завдаються непоправні збитки навколишньому природному середовищу (екоцид) тощо. Наприклад, в умовах збройної агресії РФ проти України, за даними Верховного суду України лише у 2023 кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку становила 62,7 тис., а частка кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, склала лише 1,8 % від зареєстрованих цієї категорії [1].

З огляду на вищевикладене, варто констатувати, що врахування правових стандартів розслідування міжнародних злочинів, які застосовуються у Європейському Союзі, є вкрай важливим для правоохоронних органів України, зокрема і для слідчих підрозділів Служби безпеки України.

Загалом, злочини проти миру і міжнародного правопорядку у Європейському Союзі визнані найбільш ненависними злочинами, тому що створюють цілком серйозний та руйнівний вплив на людську гідність, принижують та спричиняють деградацію особистостей. Такі злочини несуть загрозу не лише конкретній особі, а й людській спільноті, довікілью, бо порушують правила людського співжиття і вчинюються в особливо жорстоких формах протиправної поведінки. Слід зауважити, що у Римському статуті, який, до речі, підписали понад 139 держав, визначено чотири основні міжнародні злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і злочини агресії [2].

Слід зазначити, що угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачено посилення співробітництва у сфері

юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод (ст. 4), зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості (ст. 14), взаємна правова допомога, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, та їх виконання (ст. 24) [3].

У свою чергу відповідно до ч. 3 ст. 69 Римського статуту Міжнародного кримінального суду сторони можуть самостійно надавати докази [2]. Тобто, міжнародні правові стандарти справедливого правосуддя передбачають реалізацію принципу змагальності сторін, зокрема надання доказів, отриманих шляхом залучення різного роду експертів тощо.

Вид судової процедури визначається суспільною небезпекою вчиненого діяння: чим тяжчий злочин, тим більша необхідність у тому, щоб судовий розгляд мав міждержавний характер. З цієї причини у проекті Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства передбачена можливість здійснення юрисдикції міжнародним кримінальним судом, поряд із національними судами, у разі вчинення злочинів проти миру і безпеки людства. Відповідна вказівка міститься й у Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [4,5].

Слід додати, що у Європейській конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ), прямо передбачено обов’язок держави забезпечити ефективне розслідування конкретних порушень прав людини [6]. Зазначений обов’язок набув широкого тлумачення в ході правозастосовної практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

У практиці діяльності правоохоронних органів іноземних країн (Німеччини, Франції, Нідерландів, Швеції тощо) робиться акцент на тому, що розслідування міжнародних злочинів має бути, в першу чергу, ефективним. Термін «ефективний» використовується для позначення процесу, який має бути належним і здійснюватися добросовісно, з використанням всіх можливих засобів для досягнення поставленої мети. Аби розслідування було «ефективним», воно має відповідати кільком основним вимогам, сформульованим в практиці ЄСПЛ – бути ретельним, оперативним і незалежним; матеріали і висновки розслідування можуть бути доступними для родичів жертв, якщо це не загрожує спричинити серйозної шкоди ефективності розслідування.

Ефективне розслідування здатне визначити, чи мало місце правопорушення, а також виявити індивідуальні та системні фактори, які призвели до цього правопорушення або сприяли йому, та закласти основу для вжиття заходів з метою виправлення становища потерпі-

лих. Ефективність оцінюється на основі всіх фактичних обставин справи і з врахуванням практичних реалій слідчої діяльності.

У свою чергу, відповідні положення Женевських конвенцій і Додаткового Протоколу I містять окремі вказівки щодо характеру та глибини розслідування міжнародних злочинів, зокрема воєнного характеру. Так, в рамках діяльності ООН та інших механізмів захисту прав людини розроблені рекомендації із розслідування фактів позасудових страт, катувань, смертей під час тримання під вартою, сексуального насильства та насильницьких зникнень [7]. В свою чергу, Міжнародним комітетом Червоного хреста [8] та Міжнародною правозахисною групою «Global Right Compliance» [9] розроблено методики та рекомендації із розслідування та збору доказів щодо міжнародних, в тому числі воєнних злочинів.

Враховуючи напрацювання міжнародних установ, в травні 2023 року Офіс Генерального прокурора разом із провідними національними експертами розробив стандарти розслідування воєнних злочинів рф, що включають як загальну частину так і набір стандартів щодо розслідування конкретного виду злочинів, передбачених розділом XX Кримінального кодексу України.

Таким чином, першочерговою умовою ефективного розслідування правоохоронними органами України, у тому числі СБ України, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, є необхідність застосування і удосконалення відповідних норм вітчизняного кримінального закону з урахуванням і дотриманням вимог міжнародного права, а також належне співробітництво з правоохоронними органами країн-партнерів. Формами такої співпраці можуть стати: допомога в розслідуванні міжнародних злочинів; відповіді на запити зацікавлених сторін; сприяння розшуку особи, що переховується від кримінального переслідування або відбування покарання; інформаційне співробітництво з питань готування або вчиненого злочину та осіб, які причетні до них; спільні операції, спрямовані на припинення злочинів і діяльності осіб, які вчинили або мають намір їх здійснити тощо.

Список використаних джерел:

1. Верховний суд України. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2023 році URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Analiz_statistika_kriminal_2023.pdf (дата звернення 18.04.2025).

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду, ратифікований Законом України від 21.08.2024 № 3909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 18.04.2025).

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Редакція від 30.11.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 18.04.2025).

4. Проект Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_710#Text (дата звернення 18.04.2025).

5. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення 18.04.2025).

6. Європейська конвенція з прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 18.04.2025).

7. International Commission of Jurists, “Enforced Disappearance and Extrajudicial Execution: Investigation and Sanction” (2015) URL <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2015/12/Universal-Enforced-Disappearance-and-Extrajudicial-Execution-PGNo9-Publications-Practitioners-guide-series-2015-ENG.pdf> (дата звернення 18.04.2025).

8. The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, ICRC, Guidelines On Investigating Violations Of International Humanitarian Law: Law, Policy, And Good Practice, 2019. URL : <https://www.icrc.org/en/document/guidelines-investigating-violations-ihl-law-policy-and-good-practice> (дата звернення 18.04.2025).

9. Basic Investigative Standards for International Crimes, Global Rights Compliance, 2019, URL: <https://globalrightscompliance.com/2021/04/06/basic-investigative-standards-for-international-crimes-investigations/> (дата звернення 18.04.2025).

Мурашевський Є. В.,
здобувач 1 курсу спеціальності «Право» ОС «Магістр»
Поліського національного університету, м. Житомир, Україна
Науковий керівник: Ляшенко Р. Д.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства
Поліського національного університету, м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Формування правової та демократичної держави в Україні безпосередньо пов'язане з реалізацією основних принципів, серед яких ключовим є верховенство права. Одним із інституційних механізмів, що забезпечують цей принцип, є орган конституційної юрисдикції – Конституційний Суд України. Згідно зі статтею 147 Конституції України, єдиним органом конституційної юрисдикції в країні є саме Конституційний Суд. У цьому контексті дослідження ролі та значення діяльності цього державного органу в забезпеченні дотримання конституції та її захисту стає важливим завданням для сучасної науки конституційного права. Конституційний Суд України виконує важливу функцію в забезпеченні дотримання конституційних норм і принципів, захисті прав і свобод громадян, а також у вирішенні конституційних спорів. Проте, незважаючи на його важливість, цей орган може стикатися з різними проблемами, які потребують вирішення для забезпечення його ефективності. Однією з основних проблем є політизація його діяльності. Це означає, що рішення суду можуть піддаватися політичному впливу з боку державних структур або політичних партій. Такий вплив порушує принципи незалежності цього органу і може призвести до ухвалення рішень, які не відповідають конституційним нормам. Політизація може проявлятися в процесі призначення суддів або впливу на їх рішення під час розгляду справ, тоді як незалежність суддів є необхідною умовою для функціонування конституційної держави [1].

Варто підтримати думку А. М. Івановської, що процес формування Конституційного Суду України повинен бути організований таким чином, щоб створити незалежний від політичного тиску орган. Це дозволить забезпечити верховенство Конституції України, сприяти стабільному розвитку суспільства і держави, а також гарантувати дотримання і захист прав та свобод людини і громадянина. Суд має виконувати роль органу, який не підпадає під вплив політики, і його

формування не має залежати від жодних політичних уподобань, інтересів олігархів чи політичних угод [2, с. 32].

Задля забезпечення незалежності Конституційного Суду України є вкрай важливим призначення суддів на професійній основі, враховуючи їх кваліфікацію і досвід, а не політичні зв'язки. Незалежно від кількості учасників у формуванні складу Конституційного Суду України, головним завданням є створення такого складу, учасники якого виконували б свої обов'язки максимально незалежно, забезпечуючи верховенство Конституції України, а не діючи в інтересах окремих політичних сил. Питання про участь з'їзду суддів як найвищого органу суддівського самоврядування у процесі призначення суддів Конституційного Суду України залишається дискусійним і викликає багато заперечень серед науковців та експертів. Як зазначає О. Марусяк, враховуючи особливості української політичної системи і незавершеність судової реформи, доцільно виключити з'їзд суддів із числа суб'єктів, що формують склад цього суду [3].

Розробка ефективного механізму для того, щоб забезпечити політичну нейтральність є необхідним кроком у запобіганні зовнішньому впливу на рішення суддів. Ще слід зазначити, що політична нейтральність необхідна задля збереження суддівської незалежності та автономії під час вирішення справ, які входять до їхньої компетенції. Іншою важливою проблемою, що може впливати на незалежність Конституційного Суду України, є корупція. Дане явище є неправомірним, так як існують порушення основних принципів справедливості та правової держави, а також зменшує рівень довіри до судової системи в цілому. А. О. Поліщук вказує на те, що однією з причин випадків корупції у правосудді є певна залежність суддів від наявного впливу інших гілок влади. З цієї причини необхідно розробити і впровадити реальні, а не формальні заходи. Серед позитивних змін можна відзначити скасування випробувального терміну для суддів, призначених указом президента та наявність іноземних експертів під час конкурсного відбору. Ще слід зазначити, що важливим є зміцнення фінансової незалежності суддів і обмеження їхнього імунітету. Це буде сприяти започаткуванню більш прозорої і відповідальної судової системи. [4, с. 120- 121].

Впровадження ефективних механізмів декларування доходів та майна суддів може допомогти виявити можливі випадки корупції, зокрема, через перевірку електронних декларацій. Даний аспект стосується, зокрема, декларування недостовірної інформації. Значення цього заходу полягає в тому, що етика і культура суддів є необхідними умовами для реалізації принципів гласності та відкритості в судовому процесі. Водночас неналежна поведінка судді знижує рівень довіри з

боку суспільства. Громадськість вимагає, щоб судді були неупередженими та незалежними, а також сприймалися такими в очах суспільства [5].

Підсумувавши, слід акцентувати увагу на тому, що незалежність Конституційного Суду України підривається таким фактором, як політизація. Однак за допомогою покращення якості процедур відбору на посади, зміцнення контролю і забезпечення прозорості можна підвищити ефективність роботи Суду. Таким чином, це сприятиме зміцненню верховенства права та захисту прав усіх громадян. Важливо, щоб процес формування суду був максимально незалежним від політичних впливів, а призначення суддів базувалося на їхній професійній кваліфікації. Реалізуючи заходи, спрямовані на підвищення прозорості та відповідальності суддів, а також запровадження механізмів для виявлення корупційних проявів, зміцнюється довіра суспільства до судової системи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Івановська А. М. Проблемні питання формування Конституційного Суду України. Університетські наукові записки. 2018. № 66. С. 24–35.
3. Марусяк О. Формування конституційного суду в Україні та зарубіжних країнах. Реанімаційний пакет реформ. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/formuvanniakonstytutsiynoho-sudu-v-ukraini-ta-zarubizhnykh-krainakh/>.
4. Поліщук А. О. Незалежність суду та судді як передумова запобігання корупції в системі правосуддя України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 49. Т. 2. С. 117–121.
5. Судді КСУ мають особистий інтерес, розглядаючи справу про скасування відповідальності за незаконне збагачення посадовців та публічний доступ до декларацій. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: nazk.gov.ua/uk/novyny/suddi-ksu-mayutosobystyj-interes-rozglyadayuchy-spravu/.

Романюк Ганна Олегівна,
аспірантка кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії внутрішніх справ

ІНСТИТУЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГУЛЯТОРНИХ І НАГЛЯДОВИХ ФУНКЦІЙ

Національний банк України виконує ключову роль у забезпеченні стабільності фінансової системи держави, що зумовлює необхідність ефективної міжінституційної взаємодії з іншими державними органами та фінансовими установами. Наглядові функції Національного банку України є багаторівневими та охоплюють як банківський, так і небанківський фінансові сектори. Тому в умовах сучасних викликів та євроінтеграційного курсу України співпраця фінансових регуляторів у процесі реалізації регуляторних і наглядових функцій стає все більш актуальною.

Правова основа інституційної взаємодії Національного банку України з державними органами та фінансовими установами ґрунтується на принципах законності, комплексності та узгодженості регуляторних рішень, функціонального розмежування повноважень і взаємної відповідальності, що дозволяє уникати дублювання повноважень, знижувати регуляторне навантаження на учасників ринку фінансових послуг та забезпечувати оперативне реагування на кризові явища.

У сучасній системі державного регулювання фінансового сектору України визначено чіткий розподіл повноважень між основними регуляторами, а саме: Національний банк України здійснює нагляд за банками, страховиками, кредитними спілками, ломбардами, фінансовими компаніями та іншими особами, що надають фінансові послуги, передбачені пунктами 1-8 частини першої статті 4 Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії”, та супровідні до них послуги, тоді як Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку контролює діяльність на ринках капіталу – зокрема, здійснює нагляд за компаніями з управління активами, інвестиційними фондами та іншими учасниками, які надають фінансові послуги згідно з пунктом 9 частини першої тієї ж статті та супровідні до них послуг [1].

Важливу роль у контролі за фінансовим ринком відіграє також Антимонопольний комітет України, який стежить за дотриманням законодавства про конкуренцію та запобігає монополізації. Співпраця Національного банку України з Антимонопольним комітетом України

орієнтована на попередження монополізації та зловживання ринковим становищем, що є критично важливим для сталого функціонування фінансового ринку.

Ключовим елементом інституційної взаємодії є інформаційний обмін. Регулятори зобов'язані своєчасно повідомляти одне одного про виявлені порушення, спостереження чи результати перевірок. Вони мають взаємний доступ до спеціалізованих баз даних, що дає змогу швидко приймати управлінські рішення та координувати дії. Обмін інформацією дозволяє всім учасникам процесу отримувати актуальні дані щодо стану ринку фінансових послуг, змін у поведінці надавачів фінансових та супровідних послуг, а також потенційних ризиків, що формуються на макро- або мікрорівні.

Ще однією важливою формою співпраці є спільні наради та оперативні робочі зустрічі, що ініціюються керівниками регуляторів і завершуються підписанням протоколів або міжвідомчих угод. Такі документи мають обов'язковий характер для обох сторін і визначають послідовність дій у межах спільних перевірок, кризового реагування чи застосування заходів впливу.

Іншим важливим інструментом є спільні контрольні заходи та перевірки.

У межах цих заходів Національний банк України співпрацює з іншими контролюючими структурами для перевірки дотримання нормативно-правових вимог фінансовими установами. Таке співробітництво дозволяє здійснювати більш глибокий та структурований нагляд, який охоплює як фінансову звітність, так і внутрішні системи управління ризиками, корпоративне управління тощо.

У фокусі спільної діяльності регуляторів – захист прав споживачів фінансових послуг. Регулятори обмінюються даними про звернення громадян, результати розгляду скарг, виявлені порушення прав споживачів фінансових послуг та інформацію про осіб, притягнутих до відповідальності. Це підвищує прозорість ринку та сприяє відновленню довіри споживачів.

Участь у міжвідомчих робочих групах також відіграє вагомую роль у формуванні єдиного підходу до регуляторно-наглядової політики. За участі представників Національного банку України розробляються законопроекти, стратегічні документи, механізми взаємодії з міжнародними партнерами та адаптації українського законодавства до європейських стандартів.

Варто згадати й сферу розробки та узгодження нормативно-правових актів, у межах якої Національний банк України активно координує з Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України та

іншими регуляторними органами. Ця діяльність передбачає не лише формування правового поля для діяльності банківських та небанківських установ, а й встановлення єдиних стандартів прозорості, підзвітності та відповідальності.

Окремий напрям співпраці – це нагляд за фінансовими групами. Цей процес реалізується на консолідованій основі, що дає змогу регуляторам координувати перевірки, застосовувати заходи раннього втручання або впливу до суб'єктів, які перебувають у сфері нагляду іншого регулятора, але входять до єдиної фінансової структури.

Останнім, але не менш значущим аспектом інституційної взаємодії є спільне формування стратегічних орієнтирів розвитку фінансового сектору. Національний банк України бере участь у створенні стратегії розвитку фінансового сектору України, грошово-кредитної політики, а також планів цифровізації фінансових послуг. Такі рішення приймаються з урахуванням не лише внутрішньої економічної ситуації, а й глобальних трендів і рекомендацій міжнародних фінансових інституцій (зокрема, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського центрального банку тощо). Такий підхід дозволяє забезпечити системну модернізацію фінансової системи з орієнтацією на глобальну інтеграцію та інституційну сталість [2].

Таким чином, інституційна взаємодія Національного банку України з іншими державними структурами – це не формальна вимога, а реальний механізм забезпечення прозорості, відповідальності й стабільності на фінансовому ринку України. Від її ефективності залежить не лише якість державного регулювання та нагляду, а й довіра до всієї фінансової системи України, її стійкість до кризових явищ та здатність до сталого розвитку. Така співпраця зміцнює системну цілісність фінансового нагляду та сприяє створенню ефективної інституційної архітектури у сфері державного регулювання.

Список використаних джерел:

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 груд. 2021 р. № 1953-IX. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 13.04.2025).

2. Про Національний банк України : Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV. *Верховна Рада України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 13.04.2025).

Рудюк Катерина Олександрівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький

Науковий керівник: Гаврик Р.,
к.ю.н., доцент, професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З НЕЛЕГАЛЬНОЮ МІГРАЦІЄЮ В УКРАЇНІ ТА США

Нелегальна міграція є однією з найактуальніших проблем сучасного світу, яка впливає не лише на економічний розвиток, а й на соціальну та політичну стабільність окремих країн. Україна та Сполучені Штати Америки (США), незважаючи на різні історичні передумови, економічні можливості та географічне розташування, стикаються із викликами, пов'язаними з неконтрольованими міграційними потоками.

Україна, розташована на перетині міграційних шляхів між Сходом та Заходом, є не лише країною походження мігрантів, а й транзитною державою для осіб, які прямують до Європейського Союзу. Основу нормативно-правового регулювання цієї сфери становлять такі закони, як: «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про імміграцію», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Крім того, положення щодо боротьби з нелегальною міграцією містяться в Кримінальному кодексі України, зокрема в статті 332, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне переправлення осіб через кордон.

Ключовим органом, що відповідає за реалізацію міграційної політики, є Державна міграційна служба України (ДМСУ) [2]. Вона здійснює контроль за дотриманням міграційного законодавства, проводить перевірки на наявність законних підстав для перебування іноземців в Україні та ухвалює рішення щодо їхньої депортації у разі порушення законодавчих норм. Одним із прикладів боротьби з нелегальною міграцією є співпраця України з ЄС у рамках угод про реадмісію. Так, у 2023 році завдяки спільним заходам українських та європейських служб було виявлено та повернено до країни походження понад 3 000 нелегальних мігрантів. Крім того, у 2022 році в межах операції «Карпатський щит» українські правоохоронні органи спільно з європейсь-

кими партнерами виявили кілька організованих груп, що займалися незаконним переправленням осіб через кордон.

США, будучи однією з найпотужніших економік світу, залишаються головним пунктом призначення для мігрантів з усього світу. Основні нормативні акти, що регулюють міграційну політику країни, включають Закон «Про імміграцію та громадянство» (Immigration and Nationality Act, INA), Закон «Про безпеку кордонів» та Закон «Про реформу імміграції». Особливістю американської системи є значна увага до посилення прикордонного контролю та створення механізмів депортації осіб, які незаконно перебувають у країні [1].

За реалізацію імміграційної політики в Сполучених Штатах Америки відповідає Міністерство внутрішньої безпеки (DHS) та його підрозділи: Служба митного та прикордонного контролю (CBP) та Служба імміграції та митного контролю (ICE). Окрім юридичних норм, у США активно використовуються фізичні методи боротьби з нелегальною міграцією, зокрема будівництво прикордонного муру на кордоні з Мексикою. Наприклад, у 2019 році адміністрація Дональда Трампа розширила протяжність існуючого бар'єру, що сприяло зменшенню кількості нелегальних перетинів кордону на 24% у порівнянні з попереднім роком. У 2022 році адміністрація Джо Байдена, навпаки, скоротила фінансування будівництва стіни та зробила акцент на впровадженні програм для легалізації мігрантів, які тривалий час проживають у США.

Підходи України та США до боротьби з нелегальною міграцією мають як спільні, так і відмінні риси. Україна, як транзитна країна, зосереджується на співпраці з міжнародними організаціями та країнами ЄС для запобігання неконтрольованим міграційним потокам. Водночас вона має певні труднощі з ефективним виконанням депортаційних заходів через складну політичну та економічну ситуацію. Окрім того, велика кількість нелегальних мігрантів використовує Україну як тимчасову зупинку перед нелегальним перетином кордону до ЄС, що ускладнює ситуацію.

США, навпаки, акцентують увагу на зміцненні кордонів та активному депортаційному процесі. Американська система передбачає жорстку політику щодо осіб, які незаконно перетинають кордон. Наприклад, у 2021 році адміністрація Джо Байдена ввела програму «Title 42», що дозволяла швидко депортувати нелегальних мігрантів через загрозу пандемії COVID-19, хоча пізніше ця програма була скасована через критику з боку правозахисних організацій [3].

Отже, законодавче забезпечення боротьби з нелегальною міграцією в Україні та США має суттєві відмінності, обумовлені географічним положенням, економічним потенціалом та політичними реаліями кожної з країн. Україна орієнтується на міжнародну співпрацю, тоді як

США застосовують жорсткі обмеження, включаючи депортації та фізичні бар'єри. Попри це, обидві держави продовжують адаптувати свої міграційні політики до сучасних викликів, використовуючи як правові, так і практичні механізми контролю. Досвід цих країн може бути корисним для інших держав, які прагнуть ефективніше боротися з нелегальною міграцією. Важливо також враховувати, що ефективна міграційна політика має поєднувати як жорсткі заходи контролю, так і можливості для легальної міграції, що дозволить забезпечити баланс між безпекою та дотриманням прав людини.

Список використаних джерел:

1. President Donald J. Trump Protects the States and the American People by Closing the Border to Illegals via Proclamation. URL: <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/01/fact-sheet-president-donald-j-trump-protects-the-states-and-the-american-people-by-closing-the-border-to-illegals-via-proclamation/>.

2. Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/18144.html> (Дата звернення: 02.04.2025 рік).

3. Регулювання міграційної політики у США. Електронний ресурс. URL: <https://referatss.com.ua/work/reguljuvannja-migracijnoi-politiki-u-ssha/> (Дата звернення: 02.04.2025 рік).

УДК 349.2:005.562

Солопова Ю. В.,

студентка 5 курсу другого магістерського рівня
юридичного факультету Чорноморського національного
університету імені Петра Могили, м. Миколаїв

Науковий керівник: Валецька О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
історії та теорії держави і права
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили, м. Миколаїв

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ: НОВІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ

Сучасний стан суспільно-правових відносин вимагає внесення змін до норм трудового законодавства України, зокрема щодо уточнення та доповнення підстав для розірвання трудового договору. У цьому кон-

тексті на особливу увагу заслуговує питання правового регулювання звільнення працівників за вчинення актів колабораціонізму. Впровадження відповідних змін продиктоване необхідністю посилення національної безпеки та забезпечення правопорядку в умовах протидії зовнішнім загрозам.

З 27 вересня 2024 року в Україні набули чинності зміни до трудового законодавства, які передбачають нові підстави для звільнення працівників за ініціативою роботодавця. Закон України від 4 червня 2024 року № 3768-IX «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо встановлення додаткових підстав розірвання трудового договору» визначив окрему можливість припинення трудових відносин із особами, засудженими за злочини проти основ національної безпеки, включно з колабораційною діяльністю [1]. Ця новація стала відповіддю на актуальні загрози, пов'язані з державною безпекою, та водночас викликала дискусії щодо її правозастосування.

До внесення змін трудове законодавство України передбачало можливість звільнення працівника, якщо він був засуджений за будь-яке кримінальне правопорушення до покарання, що унеможливує виконання трудових обов'язків. Таке правило діяло відповідно до пункту 7 частини 1 статті 36 Кодексу законів про працю України. Натомість нова редакція законодавства деталізує підстави для звільнення, виокремлюючи злочини, що становлять безпосередню загрозу державі. У зв'язку з цим КЗпП доповнено пунктом 13 частини 1 статті 40, згідно з яким трудові відносини можуть бути припинені лише у разі засудження працівника за злочини проти національної безпеки [2].

Нова правова підстава для звільнення обмежується злочинами проти національної безпеки, що дозволяє роботодавцю припиняти трудовий договір з особами, які загрожують суверенітету та територіальній цілісності України.

Процедура реалізації даного механізму включає отримання копії вироку суду через офіційні канали, що слугує підставою для видання наказу про звільнення із зазначенням правового обґрунтування. Крім того, роботодавець зобов'язаний провести остаточний розрахунок із працівником відповідно до встановлених вимог законодавства. Зволікання зі звільненням особи, яка вчинила злочин проти держави, розглядається як недоцільне та суперечить інтересам національної безпеки.

Злочини проти основ національної безпеки України закріплені у розділі I Особливої частини Кримінального кодексу України. Однією з ключових статей цього розділу є стаття 111-1 ККУ, що регламентує відповідальність за колабораційну діяльність [3]. Зміни в трудовому законодавстві, що дозволяють звільнення засудженого працівника,

набувають чинності лише після винесення обвинувального вироку та набрання ним законної сили, яке настає після закінчення 30-денного строку на подання апеляції. [4].

Якщо ж така скарга подається, вирок набирає чинності лише після ухвалення відповідного рішення судом апеляційної інстанції. Це означає, що до моменту остаточного вирішення справи та набрання вироком законної сили роботодавець не має права звільняти працівника на підставі пункту 13 частини 1 статті 40 Кодексу законів про працю України.

У цьому контексті слід пам'ятати про принцип презумпції невинуватості, закріплений у статті 62 Конституції України, згідно з яким особа вважається невинною, доки її вина не буде доведена в законному порядку і встановлена обвинувальним вироком суду [5]. Звільнення працівника не може здійснюватися на підставі припущень, неофіційної інформації або чуток про його ймовірну співпрацю з державою-агресором. Роботодавець також не має правових підстав для припинення трудових відносин лише через факт відкриття кримінального провадження або взяття особи під варту. Звільнення можливе виключно за наявності остаточного рішення суду, яке встановлює винуватість працівника у вчиненні злочину, що посягає на основи національної безпеки України.

Працівник, щодо якого ведеться кримінальне провадження і який перебуває під вартою чи домашнім арештом, не може бути звільнений за пунктом 13 частини 1 статті 40 КЗпП, але трудовий договір може бути розірваний за іншими законними підставами. Ключовим етапом звільнення працівника, засудженого за колабораційну діяльність, є отримання роботодавцем копії вироку суду, що набрав законної сили, яка може бути надана за запитом до суду або через захисника чи родичів засудженого. При цьому текст судового рішення, що оприлюднюється в Єдиному державному реєстрі судових рішень, не містить персональних даних, тому ідентифікувати конкретну особу без додаткової інформації неможливо [6].

Роботодавець, звертаючись до суду з запитом про отримання копії вироку, має обґрунтувати свою зацікавленість, оскільки судові рішення надаються лише особам, чії права чи обов'язки вони стосуються. До запиту слід додати копію наказу про прийняття працівника на роботу, що підтверджує трудові відносини з підприємством. Законодавство встановлює триденний строк для розгляду такого запиту.

До отримання копії вироку роботодавець може документувати відсутність працівника на робочому місці через складання актів, доповідних записок або звернення до правоохоронних органів. У табелі обліку

робочого часу відсутність позначається як «неявка з нез'ясованих причин» чи «інші причини неявок» залежно від підтвердження обставин. Період відсутності не оплачується.

Після отримання копії вироку роботодавець видає наказ про звільнення працівника, і хоча законодавством не встановлено чітких строків для цього, зволікання може спричинити негативні наслідки для підприємства. Днем звільнення вважається останній день фактичного виконання працівником трудових обов'язків[7]. Якщо вирок суду набрав законної сили вже після припинення роботи працівника, наказ про звільнення оформлюється ретроспективно.

У день звільнення працівнику здійснюється остаточний розрахунок, робиться запис у трудовій книжці з посиланням на відповідну статтю, а за бажанням працівника книжка може бути надіслана поштою.

Звільнення працівника на підставі засудження за злочини проти національної безпеки може бути оскаржене, однак є приклади законного звільнення після набрання вироком законної сили, як у справі засновника підприємства, що співпрацював з російськими компаніями під час війни. Водночас виникають складнощі у випадках, коли змінюється запобіжний захід або пом'якшується покарання. Подібні ситуації можуть створювати ризик судових позовів, зокрема щодо поновлення працівника на посаді. Тому роботодавці повинні не лише дотримуватися вимог законодавства, а й стежити за актуальними змінами у судовій практиці.

Додатково слід зазначити, що для ефективного впровадження нової підстави звільнення важливе уточнення ролі профспілок у даному процесі. Профспілки можуть відігравати значну роль у захисті прав працівників, сприяючи дотриманню правових процедур та недопущенню порушень у процесі припинення трудових відносин.

Таким чином, звільнення за колабораційну діяльність є важливим механізмом захисту національної безпеки, однак потребує всебічного аналізу, правового супроводу та участі профспілкових організацій задля уникнення правових ризиків.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо встановлення додаткових підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця та деяких інших питань : Закон України від 04.06.2024 р. № 3768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3768-20#Text> (дата звернення: 15.03.2025).

2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1997 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3768-20#Text> (дата звернення: 17.03.2025).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.03.2025).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.03.2025).

5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/96-вр>. (дата звернення 29.03.2025).

6. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text> (дата звернення 01.04.2025).

7. Про практику розгляду судами трудових спорів : Постанова Верховного Суду України від 06.11.1992 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92> (дата звернення 02.04.2025).

УДК. 340

Вольвак Олександр Миколайович,
адвокат, старший викладач
Національної академії Служби безпеки України
Токарська Галина Вячеславівна,
студентка 1 курсу магістратури

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ OSINT У КРИМІНАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ

OSINT (Open Source Intelligence — розвідка з відкритих джерел) — це процес збору та аналізу інформації з відкритих джерел, такі як відкриті бази даних, веб-сайти, соцмережі тощо. У сучасних кримінальних розслідуваннях OSINT відіграє ключову роль, дозволяючи правоохоронним органам аналізувати величезні обсяги даних із доступних ресурсів. Це допомагає виявляти підозрюваних, відстежувати їхню діяльність, знаходити нові зачіпки та підтверджувати інформацію, отриману з інших джерел.

Наприклад, відеозаписи позасудових страт, вчинених лівійським солдатом Махмудом аль-Верфаллі, дозволили Міжнародному суду ООН видати перший ордер на його арешт. А в США під час розслідування подій у Капітолії в 2021 році, ФБР використовувала відео та фото, опубліковані самими учасниками подій у соціальних мережах, для ідентифікації та арешту винних [1]. Також, для нас важливість розвідки з відкритих джерел є актуальним під час збройної агресії РФ, при розслідуванні воєнних злочинів, оскільки такі дані можуть надати слідчим доступ до подій на територіях, які є тимчасово окупованими або до яких було відмовлено у доступі офіційним органам розслідування.

Інструменти OSINT може використовувати будь яка особа, яка вміє аналізувати й перевіряти інформацію, а також розуміти й знати, де її знайти. Даний аспект є плюсом для діяльності правоохоронних органів, оскільки розслідування потрібної інформації не потребує окремих дозволів на його проведення. Проте при використанні інструментів розслідування треба дотримуватися норм національного й міжнародного законодавства, включно із захистом гідності всіх причетних осіб, забезпеченням тактичності, незалежності й прозорості [2, с.29].

OSINT дозволяє отримувати різноманітні докази, включаючи фотографії, відео, записи в соціальних мережах, а також інформацію з веб-сайтів чи блогів. Такі дані можуть бути використані для встановлення місця злочину, ідентифікації осіб або підтвердження їхньої присутності на певній події. Сьогодні існує безліч інструментів, які допомагають проводити дослідження: Google Dorks (використання спеціалізованих запитів для глибшого пошуку), Maltego (призначений для судових розслідувань), Spiderfoot (працює з DNS, електронною поштою, соцмережами, пошуковими системами) [3], Sayari Analytics (роздобути корпоративні зв'язки та юридичну інформацію; побачити, в яких юрисдикціях провадить діяльність фігурант розслідування), Rip1 (для перевірки можливих кримінальних правопорушень, політичних інтересів, корупційних ризиків по індивідах) тощо. Також можна отримувати й зображення із супутникових знімків, використовуючи такі бази даних як публічні портали типу NASA WorldView, так і приватні бібліотеки, як-от Planet Explorer, а також прості відкриті інструменти як Google Earth Pro та інші. Такі зображення, до прикладу, допомогли журналістам викрити знищення будинків у Газі, масові поховання на окупованих територіях України [4].

Одним із ключових питань є те, чи можуть докази, отримані за допомогою OSINT, бути визнані допустимими в суді. Для цього необхідно довести, що інформація була зібрана законним шляхом, без пору-

шення приватності, а також що вона є достовірною та не була змінена. Наприклад, у міжнародних кримінальних справах, таких як розслідування воєнних злочинів, OSINT-докази, зібрані через платформи на кшталт eUeWitness to Atrocities, повинні відповідати суворим стандартам збереження та верифікації [1]. Задля збереження прозорості розслідування, а також ефективності та дієвості, слідчі повинні документувати свою діяльність на кожному етапі (онлайн-запити, попередня оцінка, збір, збереження, перевірка та слідчий аналіз) [2, с. 80].

Так як відомості, отримані із використанням OSINT інструментів, вважаються електронними доказами, попри те, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс (далі — КПК) не містить взагалі поняття електронних доказів, тому й не визначає оцінку їх допустимості, то необхідно застосовувати загальні критерії оцінки допустимості, зазначені в ст. 86 КПК — належне джерело, належний суб'єкт та спосіб збирання й закріплення [5, с.109].

На прикладі рішення у справі №243/7147/23 Солом'янського районного суду м. Києва від 21.02.2025 [6] можна сформулювати певний висновок щодо впливу OSINT на допустимість доказів у кримінальному провадженні. Зокрема, суд визнав, що «програма може бути придбана будь-яким користувачем, а інструменти OSINT можуть використовуватись будь-ким у будь-якій сфері для дослідження інформації», а тому OSINT не потребує спеціальних дозволів для застосування, але його використання має відповідати вимогам процесуального законодавства. Також, «дані протоколу огляду не мають самостійного доказового значення, а враховуються судом в сукупності з іншими доказами», а отже відомості, отримані з відкритих джерел, повинні бути підкріплені іншими джерелами, інакше вони не матимуть достатньої доказової сили.

Належність доказів, отриманих через OSINT, визначається зв'язком доказу з обставиною, яка підлягає доказуванню. Однією з проблем у доказуванні може поставати той факт, що всі ці електронні докази збираються через мережу Інтернет, а отже суд може ставити під сумнів допустимість таких доказів через труднощі з ідентифікацією джерела інформації — серверу, з якого вона була отримана. Інтернет як джерело є нефіксованим, що ускладнює застосування класичних критеріїв належності.

Специфіка інформації в Інтернеті полягає в тому, що її зміст не змінюється залежно від того, на якому саме сервері вона зберігається. У кримінальному провадженні значно важливішим є сам веб-сайт або онлайн-платформа, де ця інформація була оприлюднена, а не фізичне розташування сервера. Як зазначено в постанові Об'єднаної Палати

Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 29 березня 2021 року в справі № 554/5090/16-к, для виконання завдань кримінального провадження, з огляду на положення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», допустимість електронного документа як доказу не можна заперечувати винятково на підставі того, що він має електронну форму (ч. 2 ст. 8), тому важлива автентичність та можливість верифікації — наприклад, через хеш-суми [5, с.110].

Не менш важливим є і достовірність отриманих відомостей. Однією з ключових проблем є відсутність гарантій достовірності інформації, отриманої з відкритих джерел. Дезінформація, маніпуляції та інформаційний шум можуть призводити до помилкових висновків. OSINT-аналітики повинні ретельно перевіряти джерела та використовувати спеціалізовані інструменти для верифікації даних, що потребує додаткових ресурсів і часу [7, с.221].

Підводячи підсумок, варто зазначити, що використання OSINT у кримінальному доказуванні в Україні відкриває широкі можливості для розслідування злочинів, особливо в умовах війни та цифровізації. Однією з переваг є доступність і широке охоплення інформації, зокрема з територій, куди обмежено доступ. Разом із тим, для визнання таких відомостей допустимими доказами у кримінальному провадженні, критично важливими залишаються дотримання законності способу їх здобуття, забезпечення автентичності та надійне підтвердження достовірності. Судова практика України підтверджує: OSINT-інформація може бути використана як доказ, але лише за умови її належної процесуальної фіксації та оцінки в сукупності з іншими матеріалами справи. Проте для ефективного застосування необхідно вирішити низку технічних, організаційних і правових проблем, наприклад внести до КПК України положення про електронні докази та OSINT як окремий вид джерел доказів, чітко визначивши критерії їх допустимості та процедури фіксації. Вдосконалення законодавства, підвищення кваліфікації правоохоронців і суддів, а також інтеграція міжнародного досвіду є ключовими кроками для забезпечення належного використання OSINT у кримінальному процесі.

Список використаних джерел:

1. OSINT in the Judicial Process: A Growing Phenomenon. Incyber. URL: <https://incyber.org/en/article/osint-in-the-judicial-process-a-growing-phenomenon/> (дата звернення: 18.04.2025)
2. Протокол Берклі з ведення розслідування з використанням відкритих цифрових даних. URL: <https://www.law.berkeley.edu/wp->

<content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf> (дата звернення: 18.04.2025).

3. Vaughan A. The Role of OSINT in Criminal Investigations: Leveraging Open-Source Data to Combat Cybercrime and Organized Criminal Activities. Cybersecurity Undergraduate Research Showcase. 2024. URL: <https://digitalcommons.odu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1101&context=covacci-undergraduateresearch> (дата звернення: 18.04.2025).

4. Як отримати безкоштовні супутникові знімки: poradnik журналіста. Global Investigative Journalism Network. URL: <https://gijn.org/ua/resurs-ua/ak-otrimati-bezkostovni-suputnikovi-znimki-poradnik-zurnalista/> (дата звернення: 18.04.2025).

5. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 180 с.

6. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 21 лютого 2025 року, судова справа № 243/7147/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125919734> (дата звернення: 19.04.2025).

7. Калугін В. Ю., Сіфоров О. І. Використання OSINT у встановленні фактів воєнних злочинів та особи воєнних злочинців. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/329/9688/21916-1?inline=1> (дата звернення: 19.04.2025).

УДК 346.9

Філатов Владислав Арнольдович,

аспірант Державної установи

«Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України», м. Київ, Україна

СПРОЩЕНІ СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА ДЛЯ МІКРО- ТА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Основним нормативно-правовим актом, який регулює в Україні відносини у сфері неплатоспроможності є Кодекс України з процедур банкрутства (КУЗПБ). Проведення у справі про банкрутство передбачає обов'язкове застосування господарським судом до боржника судової процедури розпорядження майном боржника, після закінчення якої здійснюється перехід до наступної судової процедури (процедури

санації, ліквідації) або закривається провадження у справі (ч. 1 ст. 49 КУЗПБ). Застосування кожної судової процедури до боржника – юридичної особи здійснюється із обов'язковим призначенням для їх здійснення арбітражного керуючого.

Варто відзначити, що судові процедури банкрутства в їх сукупності застосовуються до боржників з метою врегулювання виконання боржниками своїх зобов'язань перед кредиторами, відновлення платоспроможності боржників або ліквідації боржників, визнаних банкрутами, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів. Основними критеріями ефективності застосування процедур банкрутства є строк, протягом якого кредитори отримують задоволення своїх вимог і розмір задоволених вимог кредиторів. У разі тривалого застосування процедур банкрутства до боржника розмір витрат, пов'язаних із розглядом справи про банкрутство, зменшує рівень задоволення вимог кредиторів, а подекуди і зводить нанівець мету застосування цих процедур.

Так, для дрібних боржників, які, як правило, не мають фінансового досвіду, необхідних трудових ресурсів, коштів на залучення сторонніх фахівців, а також не заставних активів, які б мали значущу цінність, встановлений КУЗПБ порядок провадження у справі про банкрутство через його складність, формалізм, тривалість і значну вартість є незастосовним. Для кредиторів ініціювання застосування встановлених КУЗПБ судових процедур банкрутства до дрібних боржників або боржників із відсутніми активами також економічно не доцільно, адже через значні, порівняно із вартістю майна боржника, витрати, пов'язані із провадженням у справі про банкрутство, серед іншого, й оплату основної та додаткової винагороди арбітражному керуючому, задоволення вимог кредиторів у справі не відбувається.

Отже, в законодавстві наявні очевидні недоліки правового регулювання неплатоспроможності, зокрема в частині відсутності судових процедур банкрутства і порядків провадження у справах про банкрутство, які б враховували потреби і особливості мікро- та малих підприємств боржників (ММП).

Серед дослідників у вітчизняній науці господарського права, зокрема, щодо аналізу судових процедур банкрутства можна відзначити праці О. Бірюкова [1], О. Васьковського [2], С. Донкова [3], Д. Задихайло [4], Ю. Остапенко [5], О. Подцерковного [6], Б. Полякова [7], О. Пунди [8], С. Жукова [9], Т. Швидкої [10], та інших авторів. Усі науковці зазначають про важливість адаптації процедурно-процесуального регулювання до потреб і спроможностей боржників та

їх кредиторів, як невід’ємний елемент ефективного інституту неплатоспроможності і банкрутства.

Варто відзначити про перший крок здійснений законодавцем в напрямку розвитку правового регулювання у сфері неплатоспроможності щодо ММП і внесені Законом України № 3985-ІХ від 19.09.2024 «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації» 01.01.2025 зміни в КУзПБ. Зазначеним Законом, зокрема, введено в КУзПБ терміни «суб’єкти мікропідприємництва» та «суб’єкти малого підприємництва», а також введено спеціальне регулювання впровадженої нової процедури превентивної реструктуризації, адаптоване до потреб і специфіки ММП, яке, згідно із положеннями Директиви (ЄС) 2019/1023 про реструктуризацію та неплатоспроможність [11], передбачає більш гнучкі та прискорені процедури для ефективного відновлення платоспроможності або ліквідації підприємств, що не мають достатніх активів для покриття витрат конкурсного процесу.

Наступним кроком розвитку правового регулювання у сфері неплатоспроможності щодо ММП, вважаємо має бути, впровадження в КУзПБ спеціальних норм, які б встановлювали особливості і спрощували чинні процедури санації та ліквідації для боржників, які є ММП.

Серед особливостей регулювання відносин неплатоспроможності ММП, які слід включити в КУзПБ, можна виділити таке: забезпечення відкриття спрощеного провадження санації та ліквідації одночасно з прийняттям господарським судом відповідної заяви до розгляду; введення спрощеної процедури санації або спрощеної процедури ліквідації одночасно із відкриттям провадження у справі; забезпечення застосування спрощених процедур санації та ліквідації до усіх ММП, в тому числі фізичних осіб-підприємців (ФОП), але лише за умови відповідності встановленим критеріям; право прийняття господарським судом певних рішень, наприклад рішення про відкриття провадження у спрощеній процедурі санації та ліквідації, *ex parte*, тобто без обов’язкової участі боржника та кредиторів; виключення обов’язкового призначення арбітражного керуючого із покладенням повноважень із здійснення спрощеної процедури на боржника та можливість призначення арбітражного керуючого за заявою і лише за кошти зацікавленої сторони (кредитора); встановлення коротких строків для усіх процесуальних і процедурних дій із обмеженим переліком підстав для продовження строків і обмеженою кількістю продовжень; право застосування господарським судом принципу мовчазної згоди; встанов-

лення обов'язку для боржника діяти добросовісно, співпрацювати із господарським судом з питань здійснення спрощеної процедури, здійснення контролю за активами боржника, розкриття і надання точної, достовірної і повної інформації, підтвердженої документально, щодо своєї діяльності і фінансового стану.

Впровадження в КУЗПБ ефективних правових інструментів врегулювання неплатоспроможності, доступних і застосовних для ММП, зокрема, спрощених процедур санації та ліквідації, встановить правову певність для учасників цих відносин, сприятиме поживавленню підприємницької активності, надасть ММП підтримку для відновлення бізнесу, в тому числі, шляхом звільнення від боргів і отримання «другого шансу» що, врешті-решт позитивно вплине на стабільність господарського обороту і бізнес-середовище в країні.

Державна підтримка малого і середнього підприємництва підтвердить визнання його важливості для розвитку української економіки, підвищення рівня життя людей, забезпечення стійкості та обороноздатності держави, а також викликів, з якими мале і середнє підприємництво стикається внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України та у зв'язку з процесом інтеграції до ЄС, про що зазначається в Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року [12], схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 № 821-р.

Окрім цього, впровадження спрощених процедур банкрутства для боржників ММП, в тому числі ФОП забезпечить виконання програми реформ у сфері неплатоспроможності, визначеної Планом України [13], відповідно до стратегічних цілей Регламенту (ЄС) 2024/792 від 29 лютого 2024 р. про запровадження Ukraine Facility [14] і наблизить національне законодавство до законодавства ЄС.

Список використаних джерел

1. Бірюков О.М. Конкурсне право. Київ: Алерта, 2020, 78-79, 89.
2. Васьковський О. Судові процедури у справах щодо неплатоспроможності та банкрутства юридичних осіб: сутність. 2021. № 7 *Право України*. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/38603>
3. Донков С.В. Доцільність запровадження спрощених процедур неплатоспроможності у законодавстві про банкрутство. *Ірпінський юридичний часопис*. 2020. № 3. С. 37-43. URL: <https://doi.org/10.33244/2617-4154.3.2020.37-43>
4. Задихайло Д. В., Швидка Т.І., Резнікова В.В. Політико-правовий зв'язок інститутів забезпечення економічної конкуренції та банкрутст-

ва в системі господарювання. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. 2023. Т. 3. Вип. 75. С. 227-233. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.3.37>

5. Швидка Т. І., Остапенко Ю. І. Особливості реформування законодавства про банкрутство в період воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 1. С. 229 - 224. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.35>

6. Подцерковний О. Щодо зупинення виконавчих дій та зняття майна з продажу у справі про банкрутство. Платформа стратегічної та законотворчої аналітики. 2022. URL: <https://coordynata.com.ua/sodo-zupinenna-vikonavcih-dij-ta-znatta-majna-z-prodazu-u-spravi-pro-bankrutstvo>.

7. Поляков Б. М. Особливості реалізації майна у процедурі банкрутства. *Право України*. 2017. № 12. С. 160–172.

8. Пунда О.О. Арзянцева Д.А. Особливості застосування процедури банкрутства у період дії воєнного стану. *Збірник наукових праць. «Приватне право і підприємництво»*. 2023. Вип. 23. С. 228-234.

9. Жуков С.В. Банкрутство: початок. Том. 1. Відкриття провадження у справі про банкрутство юридичних осіб та процедури розпорядження майном: наук.- практ. посіб. Київ: Алерта, 2024. 344 с.

10. Швидка Т.І. Правове регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства: навч. посіб.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого.. – 2те вид., перероб. і допов.– Харків: Право, 2023. – 146 с.

11. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency). *Official Journal of the European Union*. L 172. 26.6.2019. P 18-55. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/1023>

12. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>

13. План України, схвалений Розпорядженням КМУ від 18.04.2024 № 244-р, URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/660/bb2/227/660bb22272ef3130409256.pdf>

14. Регламент (ЄС) 2024/792 від 29 лютого 2024 р. про запровадження Ukraine Facility, URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj/eng>

Черних Анастасія Юрійвна,
студентка V курсу юридичного факультету,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Кур'ян Вікторія Валеріївна,
доктор філософії у галузі «Право»
старший викладач кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СУДОВИЙ ЗБІР В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ ГРУП

Право на доступ до правосуддя, гарантоване статтею 55 Конституції України та статтею 6 Європейської конвенції з прав людини, є наріжним каменем демократичного суспільства [1, 2].

Проте в адміністративному судочинстві високі ставки судового збору часто створюють непереборні фінансові бар'єри для вразливих груп населення, зокрема пенсіонерів із мінімальними доходами [3, 4].

Для багатьох громадян, чиї пенсії ледь покривають базові потреби, сплата збору у розмірі 1211,40 гривень стає неможливою, а чинна норма звільнення від сплати, передбачена статтею 8 Закону України «Про судовий збір», є недостатньо ефективною [4]. На думку авторки, це обмежує реалізацію конституційних прав і суперечить міжнародним стандартам доступного правосуддя.

Сьогодні мінімальна пенсія в Україні для осіб без достатнього страхового стажу становить 2361 гривню на місяць, що дорівнює 28 332 гривням на рік [5]. Судовий збір за подання позову до адміністративного суду, наприклад майнового характеру, становить щонайменше 1211,40 гривень [4]. Для пенсіонера з мінімальною пенсією 5% річного доходу - це 1416,60 гривень, що ледь перевищує мінімальний збір, тож скористатися пільгою майже неможливо [4].

На нашу думку, це створює несправедливу перепону, адже пенсіонери часто потребують судового захисту своїх прав, наприклад, у справах щодо пенсійних виплат чи дій державних органів, але фінансовий тягар змушує їх відмовлятися від позовів.

Міжнародний досвід підкреслює важливість доступного правосуддя для вразливих груп. Європейський суд з прав людини у справі «Кройц проти Польщі» чітко вказав, що надмірна сума судового збору

порушує право на доступ до суду, якщо він непропорційний доходам позивача. Зокрема, було вказано, що «Збір, який вимагався від заявника за розгляд його справи, був надмірним. Внаслідок цього він утримувався від позову, і його справу так і не було розглянуто судом. Це, на думку Суду, завдало шкоди самій суті його права на доступ до суду. [...] Накладання судових зборів на заявника становило непропорційне обмеження його права доступу до суду» [7].

У Німеччині, наприклад, особа може бути звільнена від судових витрат, якщо вони суттєво перевищують її фінансовий ресурс після покриття базових потреб. Згідно з § 114 Цивільного процесуального кодексу Німеччини (ZPO), особа може отримати процесуальну допомогу (Prozesskostenhilfe), якщо: через свої особисті та економічні обставини вона не може покрити витрати на ведення процесу повністю, частково або лише в розстрочку та якщо заплановане судове переслідування або захист мають достатні шанси на успіх і не є свавільними.

Це означає, що суд враховує особисті та економічні обставини заявника, включаючи його фінансові ресурси після покриття базових потреб, при вирішенні питання про надання процесуальної допомоги. [6]. Вважаємо ці стандарти є орієнтиром для України, де доступ до правосуддя має бути не лише формальним правом, а й реальною можливістю.

В Україні суди застосовують статтю 8 Закону «Про судовий збір» і статтю 133 Кодексу адміністративного судочинства України але роблять це з обережністю, вимагаючи від позивачів переконливих доказів скрутного майнового стану [4, 3].

На практиці пенсіонери рідко отримують звільнення від сплати збору, адже мінімальна ставка у 1211,40 гривень становить значну частину їхнього доходу, але не перевищує встановлений поріг у 5% [4].

На нашу думку, це свідчить про недостатню гнучкість чинного законодавства, яке не повною мірою враховує фінансові реалії малозабезпечених громадян.

Вважаємо, що підвищення порогу звільнення від сплати судового збору до 10% річного доходу могло б значно полегшити доступ до правосуддя для пенсіонерів. Для людини з мінімальною пенсією це означало б можливість звільнення, якщо збір перевищує 2833,20 гривні (за 10%) [4].

Відповідно переваги такого підходу полягають у тому, що пенсіонери отримали б реальну змогу захищати свої права, наприклад, оскаржуючи рішення Пенсійного фонду, без необхідності жертвувати ба-

зовими потребами. Ця зміна також відповідала б міжнародним стандартам, які вимагають пропорційності судових витрат [2, 7].

Якщо говорити про загальне зменшення ставки судового збору для фізичних осіб в адміністративних судах, наприклад, на 50% від мінімального розміру (тобто з 1211,40 грн до близько 605,70 грн), має як переваги, так і ризики.

Аргументи «за» полягають у забезпеченні більшого доступу до правосуддя для соціально вразливих верств населення, адже для багатьох громадян навіть нинішній мінімальний збір є серйозною перешкодою.

Водночас, «проти» - занадто низькі ставки можуть призвести до зловживань правом на судовий захист та перевантаження судів великою кількістю позовів сумнівної якості.

Тому, на нашу думку, загальне зниження ставки збору не є найкращим рішенням. Оптимальним варіантом для забезпечення доступу до правосуддя є підвищення порогу звільнення від сплати судового збору до 10% річного доходу. Ця зміна враховує реальний рівень пенсій, відповідає практиці Європейського суду з прав людини та дозволяє зосередитися на підтримці тих, хто найбільше її потребує.

Також вважаємо за доцільне спростити процедуру подання клопотань про звільнення від сплати судового збору, наприклад, через використання даних Пенсійного фонду для автоматичного підтвердження доходів.

На нашу думку, запропоновані зміни не лише реалізують конституційне право на судовий захист, а й сприятимуть зміцненню довіри до правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.04.2025).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 14.04.2025).

3. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 14.04.2025).

4. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI : станом на 23 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 15.04.2025).

5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 15.04.2025).

6. German Code of Civil Procedure, § 114. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (дата звернення: 16.04.2025).

7. Справа "Креуз проти Польщі" (CASE OF KREUZ v. POLAND) : Справа Європ. суду з прав людини від 19.06.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_030#Text (дата звернення: 16.04.2025).

ЗМІСТ

ПРОГРАМА	3
----------------	---

ТЕЗИ.....	14
-----------	----

Секція: ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

<i>Блага А. Б.</i> Кримінологічні особливості кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми в Україні.....	15
--	----

<i>Біла А. В.</i> Особливості збереження попередньої середньої заробітної плати педагогічними та науково-педагогічними працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації.....	19
--	----

<i>Булгакова Д. А.</i> Вимоги GDPR для інтеграції хмарних рішень на прикладі кейсу про FISCONEPLUS	22
--	----

<i>Валецька О. В.</i> Особливості звільнення працівника за п.1 ч.1 ст. 40 КЗпП.....	26
---	----

<i>Волкович О. Ю.</i> Місце та роль правового забезпечення господарських правовідносин у перехідний період економічної складової держави: проблеми та перспективи розвитку.....	30
---	----

<i>Габуда А. С., Дронюк О. І.</i> Контроль за виконанням судового рішення в адміністративному процесі	35
---	----

<i>Горбась В. А., Сміян О. І., Васильєва О. Г.</i> Алгоритм MARCH або Натовські стандарти надання домедичної допомоги дорослим та дітям у практиці поліцейського	38
--	----

<i>Гребенар О. В.</i> Деякі аспекти обмеження конституційного права особи на працю в умовах воєнного стану	40
--	----

<i>Кміта Н. А., Гуменюк О. Г.</i> Воєнні злочини і психологія їх учинення: правовий і психологічний аспекти.....	43
--	----

<i>Давидова Т. О.</i> Звичай у контексті розвитку кримінального права.....	47
--	----

<i>Долгов А. Г.</i> Втягування дітей у збройні конфлікти як воєнний злочин: сучасні виклики кримінального права	50
---	----

<i>Загоруй Л. М., Загоруй І. С.</i> Міжнародна співпраця у сфері підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони.....	54
---	----

Загурський О. Б. Українська адвокатура в умовах сучасних викликів та загроз	57
Казарян Е. Г. Роль засобів цифрової криміналістики у розпізнаванні мови ворожнечі у соціальних мережах	60
Каплій О. В. Добросесність публічної служби в епоху штучного інтелекту: етичні виклики та ризики автоматизації публічного управління	64
Кобак М. В. Кодекс адміністративного судочинства України – проблемні питання застосування.	69
Куненко І. С. До питання визначення предмета адміністративної юстиції.....	72
Кур'ян В. В. Найкращі інтереси дитини, як нормативна дефініція для правозастосовної системи	74
Кур'ян В. В. Кореспондування терміну «зелена інфраструктура», як архітектурно-містобудівної категорії та правової категорії.	78
Марцеляк О. В. Електронне голосування при формуванні представницьких органів публічної влади: перспективи впровадження в Україні	81
Панченко С. С. Одностороння відмова від договору як спеціальна підстава припинення строку дії договору	85
Політова А. С. Окремі аспекти практики притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 149 КК України	90
Сидоренко В. В., Волков С. С. Адміністративні обмеження як інструмент державного регулювання господарської діяльності у кризових умовах.....	93
Січко Д. С. Визначення меж відповідальності поручителя при зміні умов основного зобов'язання	97
Ткаля О. В. Адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: завдання, принципи, значення	100
Федосєєв В. В., Мала О. Р. Щодо створення дієвого механізму відшкодування збитків, заподіяних Україні агресією рф	104

**Секція: НАУКОВІ ПОШУКИ: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ,
СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ:
ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОВИЗНАВСТВО**

<i>Глубоченко С.</i> Методичні аспекти підготовки професійних суддів	109
<i>Сенюк О. О., Гуменюк О. Г.</i> Маніпуляція свідомістю в умовах війни в Україні: юридична відповідальність	112
<i>Коваль А. А.</i> Цифровий простір і права людини: мова ворожнечі, рівність та виклики для українського законодавства	116
<i>Козинець О. Г., Бровко А. В.</i> Функції політичних партій	120
<i>Kovalova S.</i> Welfare State: Modern Types	123
<i>Кучеренко Д. С.</i> Понятійно-правове мислення у давньому Римі: від секуляризації до професіоналізації	126
<i>Лісна І. С.</i> Внутрішньополітичні фактори росії та України в контексті розвитку конфлікту.....	130
<i>Озерський І. В.</i> Престижність науково-педагогічної діяльності в Україні та світі: проблемні питання	134
<i>Петренко С. В.</i> Цифрова дипломатія як елемент забезпечення інформаційної безпеки України	138
<i>Солодка О.</i> Інформаційна сфера сучасної держави: до питання розвитку	141

Секція: ДИСКУСІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

<i>Гелетей А. В.</i> Особа злочинця пособництва державі-агресору та його мотивація	144
<i>Давиденко О. С., Дараганова Н. В.</i> Цифровізація в трудових правовідносинах	149
<i>Гаврилюк Я. С., Кур'ян В. В.</i> Захист прав добросовісного одержувача соціальної допомоги за відсутності правової визначеності поняття «неправомірність одержання соціальних виплат».....	152
<i>Єремчук А. О.</i> Інститут публічних закупівель в Україні та проблеми його реформування	155

Мельник Г. Г. Правові стандарти розслідування міжнародних злочинів: врахування іноземного досвіду для України	159
Мурашевський Є. В., Ляшенко Р. Д. Проблематика забезпечення незалежності Конституційного Суду України	163
Романюк Г. О. Інституційна взаємодія національного банку України у процесі реалізації регуляторних і наглядових функцій	166
Рудюк К. О., Гаврик Р. Законодавче забезпечення боротьби з нелегальною міграцією в Україні та США.....	169
Солопова Ю. В., Валецька О. В. Колабораційна діяльність у трудовому праві: нові підстави для звільнення	171
Вольвак О. М., Токарська Г. В. Окремі питання використання OSINT у кримінальному доказуванні	175
Філатов В. А. Спрощені судові процедури банкрутства для мікро- та малих підприємств.....	179
Черних А. Ю., Кур'ян В. В. Судовий збір в адміністративному судочинстві: забезпечення правосуддя для вразливих груп	184

Комп'ютерна верстка *К. Гросу-Грабарчук*
Друк *С. Волинець*. Фальцювальню-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підп. до друку 22.04.2025.
Формат 60 × 84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 11,1. Обл.-вид. арк. 10,3
Тираж 3 пр. Зам. № 7014.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2020